

ПРОЛЕТАРСЬКА ОСВІТА

ОРГАН КИЇВСЬКОГО ГУБПРОФСОЮЗА
РОБІТНИКІВ ОСВІТИ
І СОЦІАЛІСТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ПІА ГУБНАРОСВІТИ КИЇВЩИНИ

Зложено в листопаді 1920 р. під проводом т. Гната Калембета
І ПРИ СПІВУЧАСТІ
тт. М. Андреева, І. Лоренца, Ф. Клінтуха і В. Бубнова.

Республіканський
педагогічний музей
Основний фонд №

35308
2958 - ж

Пролетарська Освіта.

Орган Київського Профсоюзу роботи, освіти і соціал. культури та Губнаросвіти Київщини.

Адреса контори і редакції: Київ, 2 Дім Союзів, Хрещатик ч. 22, кім. 22.

Приєм і редактор щоденно від 1—3 год. дня.

Ч. 2.

ЛИСТОПАД.

1920.

ЗМІСТ: I. Освіта. В. Гадзінський. Пролетарська освіта і релігійний забобон.—М. Пам'яті. Книга і газета.—Л. Левитський. Справа дитячого виховання.—К. Лебединцев. Совместное обучение и его роль в деле социального воспитания.—В. Родников. На пороге к делу. II. Мистецтво. А. Богданов. Шляхи пролетарської творчості.—Иосиф Григ. „З дороги“.—Алексей Гмырев. Стихи. III. Професійний рух. IV. Офіційний відділ. V. Бібліографія.

Хай живе мир,—хай живе нова нещадна боротьба з кривавою неволею і гнетом світового капіталу.

Хай живе Червоний Крим!

Хай живе побідний Червоний прапор в боротьбі з українською контр-революцією Петлюри, Врангеля, Савинкова, Павленка і др.

Хай живе диктатура пролетаріату!

I. Освіта.

Володимир Гадзінський.

Пролетарська культура і релігійний забобон.

Пролетарська революція це плідний і творчий бунт поневолених і визискуваних народніх мас (в точному розумінню робітників, селян і частини інтелігенції) проти визиску і експлоатації одних людей другим, в нашому розумінню пролетарських мас буржуазією. Визиск і експлоатація, які в буржуазному ладі являються вповні оправданими, природними формами суспільного порядку, одержують в світлі пролетарської революції правдиву оцінку—вони називаються в більшовицькій термінології грабунком, насильством і розбоем світових бандитів.

В цьому сила і правдивість революційних критерій, що називається дане діло, дану подію, ідеологію без ніяких упереджень, залогень, оправдань, так, як вони в своїх формах і змісті заслугоують, беручи їх під мікроскоп критики без фігових листків, рукавиць, тушовань і певних, з гори принятих, догм.

Часом цей метод брутальний, часом лізе він з чорними руками і заболоченими чоботами в догоперішню „святая святых“ догм, понятя, віру-

вань загально принятих, які мають вікову традицію, тішаться нетикальністю освяченої аксіоми і категоричної правдивості в світогляді безкритичної маси, а є лиш декорацією, під якої розкішними красками, багатством, красою криється лиш злуда, лиш оман, лиш сакраментом освячена систематична брехня.

І як раз залишення вікових забобонів, визбуття всіх форм пошанування святостей, визволення з під гіпнозу нетикальності „святая святих“ і всіх принятих і уважаних за святі теорій, негайне, категоричне і рішуче приступлення до операції без огляду на крик, опір, стидливість хорого, вичистити до тла весь занечищений організм або рану і оздоровити даний колектив—це революційна робота пролетарської диктатури.

І ми мусимо признати, що організм людскости, це велике тіло соток мільонів капіталістично-християнської цивілізації при кінці 19 і в початках 20 століття стало невиносимо брудне, стало нечувано злочинне під фірмою—охороною—держави, нації, релігії, мистецтва, науки, культури воно забрало для себе весь досвід, енергію і здобутки людського духа і осквернило їх вонячим розкладом своєї власної гнилі, розложило і затроїло всім їдом і отруєю своєї розбишацької ідеології. В капіталістично-християнському світогляді держава, нація, релігія, мистецтво, наука і культура стають оруддям політичної влади пануючого класу, стають її монополем,—володарі світа вбивають в психіку „темних незрячих братів“ ці освячені насильством і гнетом брехні:

1) Що є бог, з цілим штабом ангелів, чортів і святих, з своїми безпосередніми помічниками—христом, св. духом, марією і др.

2) Що вся влада походить від нього і що царі, князі, єпископи і др є його заступниками.

3) Що всякий виступ проти цих правил є гріхом, за який цей всемогутий, справедливий бог буде карати по всіх методах катівських средств, що є він злочином проти іменованих богом заступників, за який вже за життя (крім цієї кари по смерті) належить кара в формі тюрми, заслання і смерті.

4) Що всі плоди людського духа мають підпорядкуватися цим хитрим заложенням—аксіомам, які ведуть прямо до визиску, насильства, ведуть до тихої, прямо невидної „диктатури капіталу“ в найширшому розумінню, ведуть до такого стану психіки поневоленого раба, що ця диктатура являється природним, логічним, konieczним до життя явищем.

5) Тому вся культура, вся наука, мистецтво, техніка, всі форми суспільного життя, держава і нація одержують лиш таку форму, яка ставить світ диктатури капіталу в лагідне, миле світло, загіпнотизовані мільони не бачуть, не чують, що на їх тілі роблять незвичайну криваву операцію,—луплять зі шкіри, добувають кров і піт, при лебединих співах нанятих платних мінстрелів, при звучній музиці і розкішних декораціях, під яких естетичним виглядом і звуком щезає крик болю і прокльону мучених мільонів, відбувається страшна, люта оргія визиску і експлоатації, кривава історична драма класової боротьби, кошмарний епос насильства і гнету сильнішого над слабшим.

Це друга сторона медалю, що своєю величиною не дозволяє себе обійти з заду, це ця чорна сторінка людської цивілізації, що скривається під ослоною релігійно-капіталістичного систему, під всею красою і розвоєм новітньої культури.

Цивілізація старинного світу, послідні віки римської імперії дають нам жахливу картину гнету, насильства і розбою. Під фірмою римської імперії відбувалося завоювання всього тодішнього світу і звісний „пакс романа“ став аж тоді історичною дійсністю, коли римська держава здобула під свою владу всі землі і володіла ними жорстокою силою своїх легіонів

і намісників. Жаклива картина доповнюється нечуваним розслоєнням суспільних верств. По одиєму боці неймовірні багатства, майно, розкоші, люксус і упоєння життям, всі форми найбільше витонченої розпусти і уживання життя, вся велич греко-римської культури, по другому страшне невіллянство і насильство над цими, які не були „цвіс романус“ (римський громадянин), які творили клас „плебеїв“, визволених невілляників, які не мали ніяких прав і яких можна було безкарно вбивати в хвилях злости, гніву, невдоволення ситих, розкішних патрицій-буржуїв. Ми бачимо в останніх віках римської держави при рівночасному високому розвоєві індивідуальних, етично-філософських поглядів, при витонченому поняттю культури і естетики неймовірну гніль самолюбб'я, гордість і презирство, жажду здобуття достоїнств, майна, розкошей коштом власної гідности, чести і характеру.

Ми бачимо повний занепад моралі.

Чи ж цей образ старинного світу, змальований так численними істориками, археологами, філософами, мистцями красок, тонів і слів не є лиш слабою мініатурою римської імперії, не є лиш сильнішим об'явом начеркнених вище 5 основних ідейних точок капіталістично-християнської цивілізації.

Римський, старинний світ-це побережжє середземного моря, це далекі краї Лібії і Єгипту, Мезопотамії і Персії, аж до грядиць Індії, це ціла тодішня середня Європа. Весь тодішній світ держала в своїх хижацьких руках римська імперія і володіла всіма народами і землями нещадною силою легіонів.

Новітня культура поширила поняття світу. Вона оволоділа цілим нашим гльобом, вона знає всі народи, всі моря і землі, вона створила над цим світом одну державу—римську імперію, одну могутню владу визиску і насильства, римську імперію нових часів: владу—імперію, всесвітнього капіталу.

І ця влада взяла в свої руки все добро, всі землі, води, поля і ліси, всі села і міста, всі копальні і заводи, всю людську науку, енергію і знання, всі здобутки людського духа і культури.

І старинний „цвіс романус“—член пануючого класу, це лиш сьогоднішній буржуї, це поміщик, фабрикант, піп, капіталіст, це марне число римських патрицій, що держали старинний світ в своїх твердих, лукавих руках. Вони мають також своїх цезарів, своїх манекінів, які в середством і оруддям їх політики римської імперії світу і яких кажуть шанувати як царів, королів, президентів, єпископів темним, незрячим рабам, цьому римському „плепсові“ (сьогодні мілкій буржуазній демократії) і мільонам невілляників, визволенців, глядіяторів і мучеників, робітничому класу, всесвітньому пролетаріату.

Так сьогоднішні держави на національних, економічних чи історично-феодальних основах, це лиш форма, щоб володіти цілим світом, це лиш спосіб розділення, розмежовання працюючих мас робітничого класу для свобідного панування, гнєту і насильства над ним.

Сьогоднішні імперіалістичні держави і їх царі, королі, президенти, папи, кардинали—це лиш намісники римських провінцій, це агенти одної римської влади імперії, це наймити могутньої Роми, що грабила „барбарів“, це слуги, оруддя римської імперії нових часів—імперії всесвітнього капіталу.

І римська імперія мала своїх богів і касту попів, які були головними підпорами її насильства і розбою.

І там були численні святині, в яких туманено, обдурювано народні маси, і там почитано богів, з яких сміялися і глузували освічені патриції і яких казали почитати темному народові.

І там роблено святочні обходи і „святі оргії“ і всім богацтвом, могутністю, призи́рством і гіпно́зом держано в пошані і страху поневолений кляс.

Римський цезар це був бог, це було олицетворення сили і влади, насильства і гнету.

Наш вік дав також цей страшний символ і дійсність поневолення народніх мас, ми ще недавно чули, що цар це бог, що влада це богом даний монополъ, це спосіб, щоб обдурити і опанувати мільони поневолених, нещасних рабів.

Релігійний забобон був все оруддям, средством в руках влади визиску, насильства і гнету, в руках влади пануючого клясу, в руках всесвітнього капіталу, римської імперії новітньої доби. Він став могутнім чинником в руках всесвітніх олігархів, і в історії людської цивілізації став все по стороні влади визиску і експльоатації, хоч виступав в ріжних формах чи поганського, чи будійського, магометанського і християнського культу. Слуги його, попи всіх культів і конфесій, ці агенти релігійного забобону, як головної підпори римської імперії капіталізму (Рома-капітал), стали вірними піонерами і оборонцями міжнароднього бандитизму і під фірмою „люби ближнього свого як самого себе“ лупили шкіру в купі з всесвітнім капіталом, вони дійсно „любили їх як самих себе“, забираючи для себе все добро природи, всю культуру, всю людську гідність і честь.

І залишили мільони безтямних, обдурених, темних гельотів-кріпаків в кривавому, нещадному ярмі, в кошмарній сутерині—підвалі капіталістичної культури.

„Доборолась Україна до самого краю“ сказав Шевченко, але він помилився, нав жертвою міщансько—народницької ідеології—гіпнозу.

Це не Україна!

Це доборолась людина, доборолась вся новітня європейська цивілізація, це:

доборолась культура до самого краю!

Над людиною, над цією розкішною землею і світом запаував білий прапор визиску і реакції, запанувала гнила, презирська культура капіталістичного ладу.

І цей, невинний на перший позір, білий прапор гнету, темряви, експльоатації і насильства підпірав лукавими руками, всіми силами чорносо́тенства і папізму „убогий слуга божий“ наслідник Христа, св. Петра—релігійний забобон, піддержував кріпко, він нащадник і апостол римського престола.

Ми доходимо до точки, в якій всякий культ, всяка релігія є лиш методом—гіпно́зом, яким пануючий кляс здобуває всю владу над мільонами.

Народні казки, перекази убирається в псевдофілософічний костюм, дається їм форми культу—релігії, і це, що є витвором народньої фантазії і уяви стає в руках пануючого клясу оруддям влади і визиску, способом обдурення і запановання над „темним, незрячим братом“.

Такі є основи, такий зміст релігійного забобону, така суть кожного релігійного вірування.

І спитаймо тепер яке становище, яке відношення пролетарської культури до релігійного забобону.

Чи може пролетарська культура, яка рветься на нові шляхи розвою, ще так складна, трудна боротьба з буржуазною психікою і дрібноміщанством, розвиватися рівнобіжно з існуванням релігійного забобону?

Ми кажемо просто—ні.

Так радянська влада, як злучена з нею пролетарська культура не може і не сміє допустити до рівнобіжності свого розвою з поширенням релігійного забобону. Вона не сміє дивитися спокійно, як мільони людей,

головно робітників і селян, які падають жертвою, стають несвідомим і покірним рабом в руках попівського шантажу.

Тому пролетарська культура і її орган диктатура пролетаріату мусіли піти в рішучий бій проти релігійно—попівсько—реакційного фронту, і, руйнуючи всякі другі освячені погляди, заскорузли упередження, мусять руйнувати революційним шляхом і державними средствами всі форми релігійного забобу, обману і визиску.

Пролетарська революція, форми диктатури пролетаріату, які зродилися з нелюдського гнету, в диких тюрмах надсильства капіталу над працею, які підняли червоний, нещадний, кривавий прапор до боротьби з всяким визиском і експлоатацією одної людини другою, які ідуть з всею силою схвильованих класових пристрастей, мусять руйнувати на своєму шляху всі роди експлоатації, витворені грабіжним змаганням (на все добро землі) всесвітнього капіталу.

Диктатура пролетаріату, якої витвором політичних форм являється пролетарська культура, руйнуючи соціяльну і національну експлоатацію в сфері матеріяльного добра, мусить іти нещадно проти духовної експлоатації народніх мас, яка називається релігійно—попівським обманом—релігійним забобом.

Економічний матеріялізм не може погодитися з цією неймовірною ростратою людської енергії, активності, майна і часу, яких причиною „церква“, як практичне закріплення даного культу—релігії, міжнародньою темрявою.

Обчисліть скільки енергії витрачено на релігійні війни, які страшні потоки крові виточив з людського організму релігійний фанатизм, як під фірмою християнського, єврейського культу—віри в єдиного бога з його цілим штабом помішників, якого центрами був Єрусалим, Рим, Царгород, Москва і Петроград крився страшний, віковий обман народніх мас, неволя людського духа і енергії, і дике змагання—боротьба за політичну владу під іменем Ісуса Христа, цього символу жертви за визволення поневолених мільонів.—

А наш двадцятий вік, вік витонченої капіталістичної культури, вік, який кинув під ноги всесвітнього капіталу всі її здобутки, чи ж не має страшного, кошмарного приміру, як для цілей імперіялістичних бандитів, як для боротьби двох світових грабжників—хижаків: Антанти і Германії, ішли в бій, на криваву розправу з 30,000,000 трупів, обдурені, нещасні раби— ішли на смерть „за добро, за корони не свої“ невільники всесвітнього капіталу.

І в їх рядах з хрестом в руках, з лукавим усміхом на устах, з брехливими словами і злочинною, презирською душею, на стосах трупів нещасних рабів, шептав, як на глум всякому поняттю бога, „Слава Тобі Господи“ піп—заступник Христа.

І ці всі хрести заслуги, які обвішували на собі безтямні раби за це, що зуміли вбити багато своїх братів і які їм на знак признання пришпилювали (ця капіталістична наволоч) царі, генерали, президенти, а єпископи і попи правили молебні на горах обдертих, пошарпаних трупів...

А кілька сліз потекло...

„А дівочих,
Пролитих нишком серед ночі,
А матерніх, гарячих сліз,
А батьківських, старих, кривавих,
Не ріки-море розлилось,
Огненне море!“.

Ці страшні слова вирвалися Шевченкові наче в кривавій візії будучини!

В цих нелюдських змаганнях, в цій кривавій різні, де шматовано мясо капіталістичної худоби, в цьому запереченню людської доброти, гідності і чести, в оплюгавленню всієї нашої культури і цивілізації відіграв свою злочинну роль релігійний забобон, відіграв при підмозі своїх „вірних, покірних слуг божих“.

А папа—римський престол, цей римський намісник, цей осередок Християнського ідеалізму, цей, що так легко давній, що клав анатема на всіх своїх ворогів, який все убирав себе в костюм оборонця бідних і поневолених, не найшов слів, не найшов анатема на цю оргію людського болю всесвітньої війни, на цей кошмарний витвір капіталістичного ладу.

Коли в ідеї Христа є яка святість, є дійсно певний ідеалізм і жертва за добро мільонів, то вони зістали злочинною роботою церковних кругів, римської курії, святого синоду, протестантизму і юдаїзму змішані з болотом, оплюгавлені.

Коли Христос був дійсно богом, а не наївним символом, прогнав би на край світу цих торговців, цих спекулянтів, лавочників, що з його ідей і його храмів-церкви зробили гнилу біржу народної темряви, кошмарний дім розпусти, духовної проституції-прострації.

В всесвітній війні релігійний забобон святкував дику оргію вакханалію своєї брехні і злочину.

На Україні, цій відсталій, розруйнованій, нещасній, а так багатій країні, релігійний забобон держиться сильніше, як в Росії. В Росії робітничий клас частинно покінчив з релігійним обманом, у нас все ще він має своїх приклонників, ще піп має на селі голос, а червоний Київ ще до сьогодні терпить „святих небіжчиків“ в Печерській Лаврі.

Цей короткий нарис відношення релігійного забобону до свідомости, до визволення з духовного рабства робітничого класу сам собою подає шлях, яким має йти пролетарська революція, щоб визволити робітничий клас з його гіпнозу.

Це шлях нещадної боротьби, шлях визискання всіх державних средств, щоб знищити вплив попів на робітників і селян, щоб розруйнувати авторитет церкви, щоб при кожній нагоді показати все їх презирство і брехню, весь їх шантаж і обман.

Лиш на руїні форм капіталістичного ладу може стати кріпко, може розвинути до небачених, непередвиджених розмірів пролетарська, комуністична культура. На шляху цієї переміни вартостей, на шляху руйнування, насильства гнету і експлоатації капіталістичного ладу, на шляху повної побіди комуністичних ідей стоїть чорна твердиня релігійного забобону, стоїть цей вал реакції і контр-революції, цей вірний союзник і наймит всесвітнього гнету і насильства міжнароднього капіталу.

І лиш на розвалі авторитету церкви, лиш на повному скрахованню релігійного забобону між робітництвом і селянством може розвинутися могутня будова комуністичної, пролетарської культури.

Ми мусимо тямити, що для збудовання комуністичних форм суспільного устрою ми мусили зруйнувати до щенту так соціальну, як національну експлоатацію. Для створення пролетарської культури, для підготовлення її будучого розвою, для осягнення її комуністичного вершка—ми мусимо зруйнувати до щенту всі форми духовної експлоатації, себто—релігійного забобону.

Як довго по церквах правлять молебні, як довго на них пишються золочені хрести, як довго попи виставляють свою безглузду комедію—„служби божої“—школа говорити про пролетарську культуру.

Лиш розвал релігійного забобону, лиш руїна всякого культу створять плодну ниву пролетарської творчости, лиш там, де щезнуть попи і хрести, де щезнуть синагоги, церкви, пагоди, встане визволений з тьми

духовної неволі—релігійного забобону вільний чоловік: робітник-пролетар—творець нової пролетарської культури.

Лиш через рішуче „нема бога“, лиш через: „всякий культ-релігія, це брехня, обман і шантаж“, лиш через визволення духа з „всіх так благородних божих благодатей“ збудує робітничий клас власну, з глибин власного, працюючого, колективного „Я“ видобуту, могутню, комуністичну, пролетарську культуру.

І там, де вона заволодіє духом мільонів, там щезне безслідно наївний глупий, бездушний релігійний забобон.

Київ, 24 жовтня 1920 р.

М. Паньків.

Книга і газета.

Нас, більшовиків, знають вже навіть вороги, як добрих агітаторів, нам заздять вороги за вміння пропагувати ідеї та навіть підроблюють по нашій формі свою агітаційну макулятуру. Хто бачив польську військову літературу, хто бачив їхні яскраві плакати, що мали підпірати політику польської войовничої буржуазії, той зрозуміти мусів одно: пани підхоплювали форми агітаційної літератури більшовиків і тільки. Зміст, суть більшовицької літератури, звичайно, пани ігнорували, тому зрозуміли їхне здивування, коли все таки більшовицьку літературу робітники і салдати хапали і захоплювалися нею, а панський виріб йшов хіба на щоденні потреби.

Ми знаємо ще факти з часу боротьби з Денікіним, якому буржуазія російська і контр-революційна інтелігенція оддала все що мала, майно; душу і розум. Малпуючи більшовиків, денікинці організували відділ пропаганди при головнокомандуючому, фабрикували літературу і плакати на американський лад (аби око вражало), однак теж безрезультатно. Петлюрівщина теж оддала багато справі пропаганди і агітації та даремно! Всі наші вороги мусять признати, що без більшовиків немає пропаганди, немає, бо успіх більшовицької агітації в змісті її, в об'єкті та актуальності.

Не формою літератури б'ємо ми ворога, не яскравістю кольоритних плакатів, а словом правди, словом інтересу маси, словом, яке розуміють 90% всього населення. Форма є тільки важливим додатком її, далеко більше грає тут ролю техніка постановки справи, а вже найбільше ініціатива низів. Коли б не ті сірі, невідомі історії постаті з маси, що кладуть свої сили для справи пропаганди ідей революції, велика робота наша в будові основ соціалістичного життя довго не прийняла б державних розмірів. При кольосальному проценті неграмотних книга і газета відиграє свою ролю тільки тоді, коли вона найде щирого апостола життя її (агітатора, лектора).

Коли справа розвитку революції в перші дні її залежала від тої чи іншої позиції на мітингу, на з'їзді чи в Радах, ми брали масу ясними зрозумілими їй гаслами; тепер же настав час ґрунтовної й терпеливої роботи над вихованням народніх мас, що має притягнути їх до енергійної діяльності над будовою нового життя. Тут книга і газета мусить відіграти повну свою ролю, мусить бути використана максимально. Останнє можливо тільки тоді, коли ми в першу чергу визначимо кадр лекторів, або інакше, коли покладемо це завдання на певний кадр робітників—звичайно, насамперед на робітників народньої освіти.

Два моменти нашої державної дійсности диктують нам потребу не-

гайно почати систематичне використання книг і газет способом устного поширення їх, це: велика неграмотність і брак паперу (і т. и.), що зменшують наклад книги чи тираж газети. Кожен печатний листок мусить обслужити кілька тисяч душ населення, тому широко треба організувати устну книгу та газету, цебто прилюдне, масове читання їх лектором.

Зробивши це, ми, таким чином, використаємо готовий вже книжковий скарб та щоденні газети. Вороги наші переконаються тоді, що нема краших агітаторів од більшовиків, але бо і нема правдішої правди од тієї, яку голосять працюючі маси.

Та справжнє чудо станеться в темній темрявою некультурности України, як що ми негайно притягнемо до праці над книгою та газетою всіх, хто тільки готовий послужити свідомо працюючому народові в так важливий час державного і громадського буття. Книги наукові, що потребують певної суми знання для їх виготовлення, остануться ще де-який час привідеєм спеців, але що далі то все більше ми вириватимемо їх узурпаторські права на науку. Та цілий ряд типів літератури, як поезія, белетристика, історія революції, театр і т. д., а також газетня робота приступні для всіх, для робітника, селянина і для пролетарського інтелігента. І ми вправі вимагати од всіх діяльної участі в оцій культурній творчости, що прямує накреслити почування пролетаріату в мент перемоги над клясовим ворогом, в час диктатури пролетаріату.

Не дивлячись на кардинальну зміну сути режиму, монархічного на соціалістичний, ми ще не тільки користуємось старим книжним багажом, але і нове безоглядно підтягається в старі форми (поезія, театр, газета), хоча зміна об'єкту, мети повинна була дати і форми нові і викликати до життя нового духа. „Пишіть книжки для масового споживача“, „Відбийваймо у книзі та газеті психологію маси“—ось гасла, що мусять стати основою і причиною пробудження до творчости сплячих сил.

Нам потрібна газета, що мовою, постановкою, формою, (також розповсюдженням) стала-б щільно-близько до села, до провінції. І скільки не товкаеш наші газети на новий шлях, вони все ще йдуть далі „по лінії найменшого опору“. Буржуазні газети мали цілі стада писак і кореспондентів, вони були на той час навіть цікавими, бо в них грала ролю конкуренція видавців та часто політичне афішування. Газета була різнородна, політична, літературна і купецька; і цей тип газети—товару одбився на видавництві наших газет, хоча і грошей за них часто не беруть.

Знов таки тут повинні показати себе робітники народньої освіти; вони мусять стати звязком між масою селянства і газетою, між темрявою і школою. Газета повинна стати денником для робітника, що працює в масі пролетаріату і селянства. Газета мусить бути зброєю для кожного пролетарського робітника освіти.

На жаль, українська навіть пролетарська інтелігенція, що одійшла було майже од громадського життя після провалу петлюрівщини, мляво стає до роботи. А їй то зрозуміти треба б, що застій культурний селянських мас України впаде історичною виною її пасивности. Книга і газета з їх могутнім впливом на маси ще ждуть припливу свіжих сил; роля їх тільки починається.

Таким робом, ми повинні у всьому можливному масштабі використати нові форми пропаганди ідей суспільного і державного життя, а формою її мусить бути устне поширення знання, а далі театр, екран.

Книга і газета ждуть свіжих соків од пролетаря, до якого повернеться вона при допомозі лектора і показного мистецтва.

Леонід Левитський.

Справа дитячого виховання.

Жовтнева революція виникла під гаслом боротьби за визволення всіх працюючих з під капіталістичного ярма. Три роки вже провадиться поміж пролетаріатом та буржуазією жорстока війна, в котрій перемога весь час зостається по боці робітників і селян. Багато кращих представників пролетаріату полягло в цій боротьбі за вільність працюючих, обличивши після себе чимало сиріт—дітей. Під час буржуазного урядування таких дітей бідноти закидали в так звані притулки, де в кращому разі з них виховувались наймити, сліпі виконавці панської волі.

Після комуністичного перевороту в жовтні 1917 року всі бездомні і безпризорні діти стали предметом особливої уваги й турбот Радянської Влади, бо це як раз були ті повкривджені судьбою істоти, які при соціалістичному устрою мають бути згодом, коли підроснуть, покликані до безпосереднього керування державним життям. Однині дитячий притулок, місце приниження людської натури й знівечення дитячої вроди, перетворено в дитячий дім, де провадиться соціалістичне виховання дітей, мабутьних громадян соціалістичної республіки, творців пролетарської культури і будівничих нового комуністичного ладу життя.

Ні одна влада не ставила так широко справу дитячого виховання, як Влада Радянська, яка заснувала цілу низку дитячих домів, садків і інших дитячих установ, в котрих виховуються десятки тисяч пролетарських дітей. Надзвичайно скрутні обставини життя руйнують тисячі родин, викидаючи на вулицю дітей. Радянська Влада засновує для таких дітей дитячі установи й все, що тільки можливо, дає їм, аби поліпшити їх матеріальне становище й виховати з них справжніх пролетарів, непереможних борців за визволення пролетаріату й переведення вселюдської праці. Всі діти—сироти, незалежно від їх походження, користуються повним вихованням; для них пролетарська республіка є вірний батько й мати, котрі не тільки пекуться про задоволення їх фізичних потреб, а також дбають й про те, аби дати їм відповідне соціальне виховання.

Наслідком цього була передача дитячих установ з Созабезів до Відділів Народньої Освіти. Починаючи з 4 років дитина переходить на державне утримання по Губнаросвіті й виховується в дусі соціалістичної культури, одразу переходячи до колективістичного стану життя. Дитячі доми уявляють собою справжні комуні-школи, в котрих провадиться комуністичне виховання дитини з малечку. Такий спосіб виховання, який сам собою виникає з сучасного устрою життя, веде нас по шляху утворення типу дійсного робітника й громадянина соціалістичної республіки, цілком позбавленого буржуазної психології.

Занепад народнього господарства, тяжкі обставини військового стану й безупинної боротьби з ворогами пролетаріату не можуть припинити стихійного побільшення дитячих установ в Радянських Республіках, бо це остільки важлива справа, що останнє віддається на користь дітей.

Зараз кількість дитячих установ на Україні, згідно звіту Завідуючих Губнаросвітами на 2 Всеукраїнській нараді в Харькові в серпні 1920 р., виявляється в слідуючій таблиці *).

*) Цифри занадто схематичні. Взято їх зі збірника „Второе Всеукраинское Совещаніе по Просвещенію 17—25 августа 1920 г.“, стор. 19—50, Харьків 1920

	Нормальні доми *)	Садки	Майдани	Дома дефектив- них дітей	Кількість дітей ***)
Харківська	83	55	71	4	352200 ***)
Донецька	117	72	129	—	45165
Миколаївська	32	30	32	3	не відомо.
Катеринославська	53	78	41	—	15925
Одеська	27	42	92	4	18343
Подільська	в і д о	м о с т	е й н е	м а є	н е в і д о м о .
Полтавська	55	75	115	1	11212
Чернігівська	46	45	31	—	10169
Волинська	в і д о	м о с т	е й н е	м а є	н е в і д о м о .

На Київщині дитячі установи розподіляються слідуючим чином:

Дитячих нормальних домів	120	Ізоляторів	2
Дитячих садків	105	Росподілительів	1
Майданів (було літом)	44	Домів для дефективних дітей	5

У всіх цих установах виховуються по над 15.000 дітей.

Аби уявити собі поширення справи дитячого виховання, мусимо зазначити, що 1 березня 1919 року на Київщині було лише 55 всіх дитячих установ, в котрих виховувалось біля 2.000 дітей. Таким чином за 1½ роки кількість поступивших на соціальне виховання дітей в Київській губернії побільшилось в 6 раз, або на 600%. Коментарії зайві, цифри самі за себе свідчать про надзвичайне поширення ідеї соціального виховання під час радянського устрою життя.

Гадаю необхідним подати діаграму росту кількості дитячих установ по м. Київу за термін 1 березня 1919 року—15 листопада 1920 року.

Дуже характерно, що при денікинщині (серпень—грудень 1919 р.) всі три криві падають донизу, не вважаючи на те, що цей період був відзначений погромами й вимагав підвищення кількості дитячих установ; при поляках (травень, червень 1920 р.) крива облищається на одному рівні, трохи підвищуючись лише в галузі дитячих домів, а при радянській владі знову круго йде до гори. Це є кращий доказ тому, що тільки радянська влада ставить справу дитячого виховання на відповідну височінь і надає їй першорядне державне значіння. (див. табл. ст. 11).

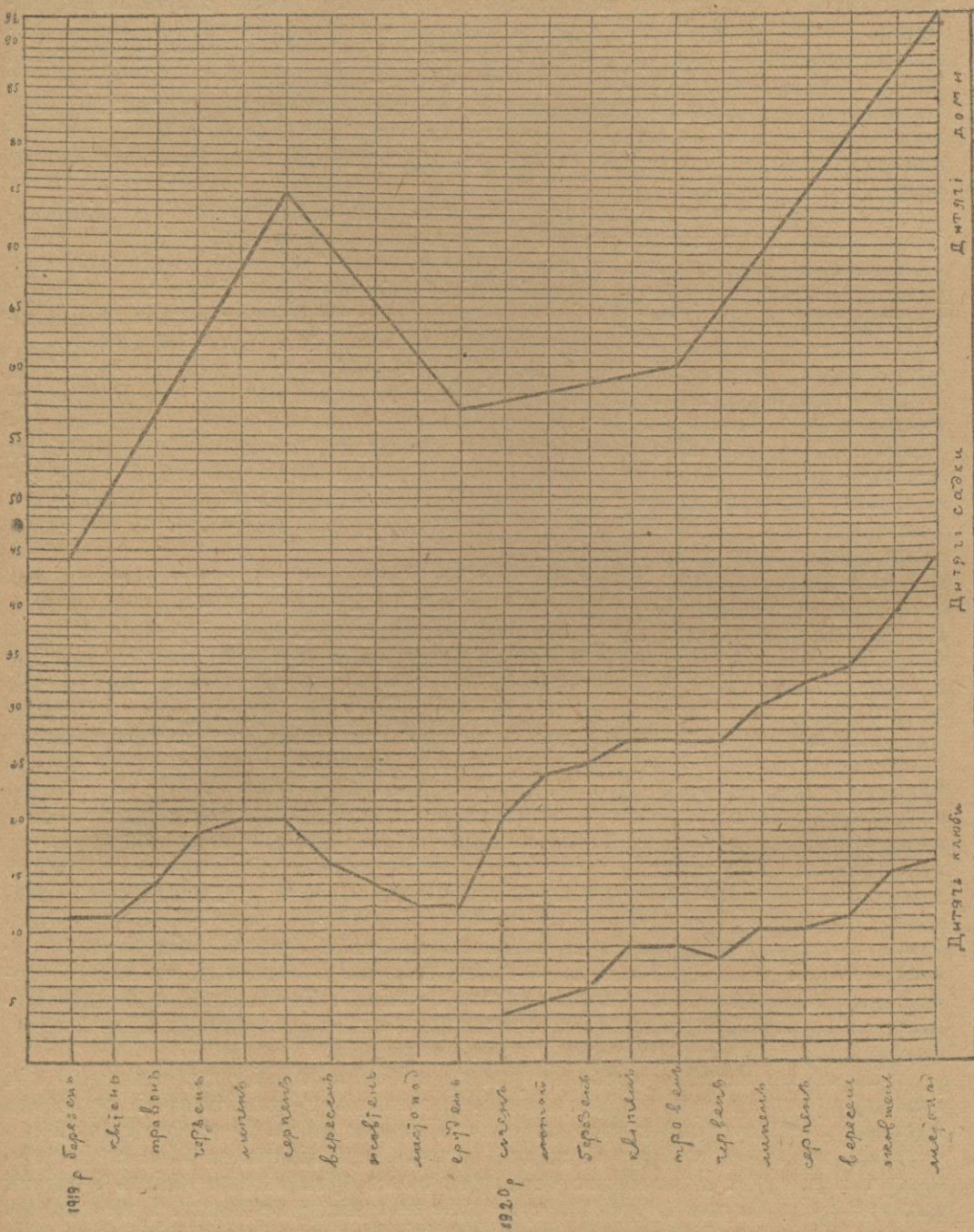
З кожним днем потреба в побільшенні кількості дитячих установ, особливо дитячих домів, дуже зростає, тоді як можливостей до здійснення її занадто мало. Особливо кепсько стоїть справа з одягом, взуттям, харчами та паливом. З метою поліпшення становища дітей утворено при Раднаркомі Центральну Раду захисту дітей (Харків. „Вісти“ ч. 173 від 17 липня 1920 р.), а при Губвиконкомах—місцеві ради захисту дітей. Останні складаються з Голови Губвиконкому або Губревкому, котрий з'являється в той же час і Головою Ради й завідуючих відділами—Наросвіги, Здоров'я, Харчових Справ, Земельних Справ і Соціального Забезпечення. Можуть бути засновані, в випадку потреби, також і повітові ради захисту дітей. Всім цим радам надаються надзвичайні уповноваження що до постачання

*) В склад нормальних домів уміщено також і дитячі кольонії.

**) Вкупі з учнями єдиної трудової школи при 8403 школах.

***) Загальну кількість дітей, яка зараз користується на Україні соціальним вихованням і державним утриманням (без єдиної трудової школи) можна лічити по над 150000 дітей.

дітей всім необхідним для їх нормального існування. По суті справи ні один орган Радянської влади не може користуватись такою популярністю й авторитетністю в досягненні своїх завдань, як Рада захисту дітей, на котру покладається надзвичайно відповідальне призначення по охороні здоровля дітей й захисту їх при тяжких сучасних умовах життя від виродження. Зараз ідейний бік справи дитячого виховання майже зовсім покривається турботами про їх стан матеріальний, про охорону їх здоровля, про забезпечення життя. Наша конечна мета—виховати з дітей міцні кадри проводирів радянського устрою життя, але необхідно попередати їм можливість існувати без загрози для страти здоровля й життя й тільки тоді в повному обсягові переводити ідеї соціалістичного виховання в повному розумінні цього слова.

В Києві зараз провадиться „Тиждень допомоги дітям“ по ініціативі Центральної Ради захисту дітей й під керівництвом губерніяльної Ради. Цей тиждень—вимога життя, під закликот котрої ми мусимо врешті звернути особливу увагу на врятування дітей від загибелі. Зима застає нашу дитвору голу й босу, яка до того ще й голодує за браком відповідної кількості харчів. Не можемо не пригадати того, що діти в Москві й Петрограді одержували 1 хунт хліба щоденно тоді, коли робітники мали лише $\frac{1}{4}$ хунта.

В самі тяжкі хвилини життя, під час ворожої навали на Радянську Республіку, робітниче-селянська влада висовує наперед два гасла—на допомогу фронтові й на захист дітей. На превеликий жаль, на Київщині були остільки тяжкі обставини життя, що про друге гасло забули й лише зараз, коли Червона армія геть розкидала навкруги себе білогвардійське вороже оточення, на дітей звернули всю увагу, яка належить їм по самій суті Радянського устрою життя.

Тиждень допомога дітям відкріє на Київщині нову еру в справі соціального виховання, бо він висуне дітей не те місце, яке належить їм в Радянській Республіці. До цього часу відкривались дитячі установи засобами Созабезу й Наросвіти й цілком були на них покладені; тепер же, з заснуванням Ради захисту дітей, ця справа безпосереднє торкається всього уряду й лише передається під керування Відділу Народної Освіти.

Що до педагогічного боку дитячого виховання, то тутечки перед нами протягаються безкрайні перспективи. Дитячий дім—комуна, через котрий по ідеї соціалістичного виховання повинні перейти всі діти, уявляє собою базу, підмурок всього виховання дитини. В дитячих домах та садках формується характер, витворюється відповідний світогляд майбутнього громадянина Радянської Республіки, якого треба рішучо заховати від дрібно-буржуазного впливу сем'ї й школи старого типу. Розпад сем'ї стихійно шириться і відповідно з цим діти переходять на соціальне виховання, котре провадиться в державному масштабі. Дитячий дім заміняє собою в галузі виховання молодого покоління сем'ю й школу, уявляючи собою державну установу першорядного значіння. Безумовно, при нормальному стані річей, коли система соціального виховання набере сили й ваги, дитячий дім втягне в себе єдину трудову школу.

Зараз же негайно треба кинути кращі педагогічні сили в дитячий дім і садок, притягти туди представників пролетаріату—робітниць і серйозно поставити справу соціального виховання наших дітей. В пролетарській республіці не повинно бути ні жадної дитини, яка відчувала б на собі тягар життя. В дитячих Радянських установах може бути тільки радість і ширий дитячий сміх, бо там твориться суспільне комуністичне життя. І ми останнє віддамо дітям, позбавившись самого необхідного для життя, аби наші діти не знали лиха й вирости кремезними, повними сил і творчих здібностей до зміцнення підвалин нового, комуністичного ладу життя.

К. Ф. Лебединцев.

Совместное обучение и его роль в деле социального воспитания.

Задача социального воспитания в конечном счете сводится к тому, чтобы пробудить в подростяющем человеке сознание солидарности его личных интересов с интересами людей, его окружающих, развить в нем способность согласовывать свою деятельность с такою же деятельностью других людей во имя достижения общей коллективной цели, и тем самым смягчать те разнообразные проявления личного и группового антагонизма, которые так подрывают нашу общественную жизнь во всех ее областях. В числе этих проявлений не последнее место приходится отвести одному из наследий старого режима, которое еще крепко держится в нашем быту, а именно обособлению между мужчиной и женщиной, подчас доходящему до настоящего культурного разобщения между ними.

Уже мелочи жизни в этом отношении достаточно красноречивы. У нас в ходу, напр., такое выражение, как „женская логика“, в смысле выдающейся несообразности или непоследовательности мысли; надо думать, не женщинами пущено оно в оборот, но и последние не остались в долгу, создав столь же нелестный термин „мужское самодурство“. Не редкость слышать в интеллигентной семье такое замечание родителей по адресу малолетней дочери: „расшалилась, как мальчишка“, или укоризну по отношению сына: „ревешь, точно девчонка“. В этом ясно сквозит двойная мерка по отношению к поведению детей, бессознательное признание того, что нормы детской резвости или чувствительности считаются различными смотря по тому, идет ли речь о мальчике или девочке приблизительно одинакового возраста. Такая же двойная мерка жива еще и в нашей обыденной морали, несмотря на все доводы философов и общественных деятелей и на переживаемые нами перемены политического и социального строя: у нас все еще склонны снисходительно смотреть на распущенность юноши и вообще мужчины, и наряду с этим требовать от девушки и женщины гораздо более строгого образа жизни. Вполне законное и справедливое стремление культурной женщины к духовной и экономической независимости выливается подчас в желание создать свой обособленный женский мир, с отказом и от семьи и от всякого личного чувства к мужчине, так как в этом усматривается опасность ущерба для роста своей индивидуальности. Есть и такие поборницы феминизма, которые полагают,—и мне лично довелось это слышать на одной публичной лекции— что все отрицательные черты современной культуры присущи ей в силу того, что эта культура создана мужчинами, и только женщина, получив преобладающее значение в общественной жизни, создаст, по их мнению, новый мир, в котором не будет места на войне, ни проституции, ни экономическому рабству. Это, конечно, своеобразная и крайняя точка зрения, но что современная буржуазная культура предоставляет мужчине руководящее положение во всех отраслях общественной жизни, а женщине отводит более зависимую и второстепенную роль—в этом не может быть сомнения, равно как неоспоримо и то, что очень многие мужчины склонны отстаивать такую привилегию своего пола, и что на этой почве поддерживается культурный антагонизм между женщиной и мужчиной. И опять таки этот антагонизм сквозит и в мелочах современного быта: есть, напр., карманные часы мужские и женские, письменные приборы мужские и женские, даже почтовая бумага и конверты мужские и женские, или, лучше сказать, дамские и т. д.; и всякий раз для мужчины предназначается

вещь более простая, но прочная и основательная, а для женщины вещь менее солидная, но миниатюрная и изящная,—как будто вообще мужчина создан для настоящего серьезного дела, а женщина—лишь для украшения жизни.

То же самое мы видим и в нашей дореформенной системе воспитания и образования. До самого последнего времени, кроме начальной сельской школы, все наши учебные заведения были организованы раздельно для учащихся того и другого пола: мы имели для мальчиков гимназии, реальные и коммерческие училища, городские и высшие начальные училища, духовные училища и семинарии, кадетские корпуса, а для девочек—гимназии, городские и высшие начальные училища, епархиальные училища и институты; мы имели мужские университеты и высшие специальные учебные заведения и женские высшие курсы и медицинские институты; и при этом, как мы знаем, мужская средняя школа все же давала своим питомцам более основательное образование, чем женская, и это отражалось и на положении дел в высшей школе, несмотря на все старания поставить высшее образование обоих полов на одинаковую высоту.

Система раздельного обучения возникла у нас еще в те времена, когда тип школы всецело определялся взглядом на будущее назначение ее воспитанников в обществе. Государству были нужны военные, моряки, чиновники, священники и для их подготовки учреждались различные школы, конечно, мужские, а женщине предстояло быть хозяйкой дома и матерью семейства, что, по мнению наших предков, не требовало столь основательной подготовки, как общественная деятельность; и этим определялась как отдельное существование женской школы, так и ее более скромная образовательная программа. Подобная система, конечно, не выдерживает ни малейшей критики с точки зрения здоровой педагогики: задача общего образования—дать возможность подрастающему человеку выработать себе мировоззрение, соответствующее уровню современной науки и теперешним социальным идеалам, и развить в себе навык и любовь к труду в области, отвечающей его индивидуальным интересам; эта задача одинакова для мужчины и для женщины и с точки зрения этой идеи общеобразовательная школа может быть только общечеловеческой, а не мужской или женской. С тех пор как эта мысль получила у нас права гражданства, возникло и настойчивое стремление расширить программу женского образования и уравнивать ее с мужской. Этого можно было достигнуть двумя способами: либо допустить женщин в мужские школы, либо ввести в женских школах обучение по программе не ниже мужской; и мы видим, что в последнее десятилетие перед революцией развитие нашей школы идет обоими этими путями: с одной стороны возникает целый ряд школ с совместным обучением мальчиков и девочек и с образовательной программой мужских школ, а в области высшего образования женщины получают доступ, хотя и ограниченный, в университеты,—с другой стороны женские гимназии получают возможность вводить у себя общеобразовательную программу по типу мужских, а женские высшие школы уравниваются по образовательным задачам и по правам с университетами. Какой же путь мы должны избрать теперь, создавая новую трудовую школу, которая отвечала бы задачам и потребностям переживаемого нами исторического момента. Будет ли это школа совместного обучения или отдельная мужская и женская школа, хотя бы и с одинаковой программой образования умственного и физического? С точки зрения здоровой педагогики, а особенно требований социального воспитания—ответ ясен: раздельное обучение и воспитание учащихся того и другого пола есть просто педагогическая бессмыслица. Обучая мальчиков и девочек в отдельных школах, мы искусственно обособляем их друг от

друга, ми лишаєм їх можливості співпраці і непроизвольно внушаємо їм думку поглядати одне на одне як на представників різних статей; ми невольно підтримуємо в тій і другій школі отрицательні сторони, переважні властивості даному полу—грубість, драгливість, схильність до курення і пологої распущенності середь мальчиків, пасивність, підвищену емоційність і схильність до кокетства у дівочек; ми віднімаємо у них можливість знати одне одне як людей во время общої умственної или фізичної роботи, і надаємо їм зустрічатися і сближатися вне школи в часи дозвілля, в обстановці свята или розважень, де вони, естественно, не будуть схильні поглядати одне на одне як на товаришів; ми створюємо між ними відчуженість інтересів і штучно віддаємо між підлітків чоловіком і жінкою той антагонізм, який достався нам в наслідок от попередніх поколінь; да і досягнення рівності жіночої і чоловічої освіти єсть небыточная мрія, покида існують окремі чоловічі і жіночі школи: в силу укоренившогося предрасудка ми будемо схильні задоволюватися в жіночій школі меншими досягненнями, хоча бы формальні цілі були поставлені однаково для шкіл обоих статей. І це—не теоретичні тільки міркування; це висновки, які зробить всякий безпристрастний спостерігач з життя наших однополых шкіл за все время їх існування.

Нормальним типом школи для всіх віків і на всіх ступенях освіти єсть тільки школа спільна для учеників обоєго полу. Як в родині абсолютно естественно спільна життя і співпраця братів і сестер, і як в громадській житті вповне естественно спільна робота жінок з чоловіком, так і в школі абсолютно естественно єсть співпраця підлітків обоєго полу, і тільки історично сложившийся предрасудок или предвзята теорія може завадити нам побачити це. Спільна освіта при належній їй постановці вносить за собою дуже сприятливі наслідки для учеників того і другого полу: під впливом взаємного спілкування і співпраці згладжується грубість і різкість характеру у мальчиків, підвищується ініціатива і самодіяльність середь дівочек, а головне—з'являються і розвиваються між ними і іншими нормальні товаришескі відносини, так як діти і молодь обоєго полу ростуть і знайомляться одне з одним в нормальній і здорової обстановці спільного праці, умовного или фізичного, і звикають цінувати одне в одному общечеловеческі риси і поважати одне в одному людське гідність; і в силу цього між ними уже на школьній скам'ї з'являється усвідомлення общности інтересів і складається звичка до дружній спільній роботі, що так важливо і цінно в дальнішому для співпраці чоловіка і жінки в громадській і родинній житті. Да і з чисто практичної точки зору спільна школа несомненно єсть найбільш цілесообразною формою освіти, так як в невеличких поселках сплошь і рядом буває занадто мало дітей одного полу, щоб скласти з них нормальний школьний комплекс, тоді як дітей обоєго полу єсть для цієї цілі достатньо.

Так говорять доводи сторонників спільної школи, так говорить нам і її практика; за останні 10—15 років перед революцією у нас з'явилось декілька сот середніх шкіл і вищих початкових училищ для учеників обоєго полу, і незважаючи на неблагоприятне ставлення навчального начальства і скептицизм жителів ці школи росли і розвивались, розсіюючи преубеждення проти спільної освіти і завойовуючи довіру батьків учеників і широких кіл населення. І тепер уже ніхто всерьез не стане висловлювати застережень, як бы спільна освіта не

отозвалось неблагоприятно на нравственности детей, потому что практика нашей совместной школы самым убедительным образом свидетельствует о противоположном. Теперешние возражения против совместной школы сводятся к тому, что совместное обучение будто бы идет вразрез с требованием индивидуализации обучения и воспитания: противники совместной школы утверждают, что между мальчиками и девочками всех возрастов наблюдаются такие различия в физическом и духовном складе и в ходе развития, которые делают невозможной их совместную работу без ущерба для роста их индивидуальности; что заставляя девочек проделывать ту же умственную и физическую работу, что и мальчиков, мы игнорируем сравнительно меньшую выносливость девочек и возлагаем на них слишком тяжкое бремя; что, наконец, воспитывая совместно мальчиков и девочек в одной и той же школе, мы не даем им надлежащей возможности развить такие черты характера, свойственные их полу, которые сами по себе являются ценными для дальнейшей их жизни и для развития общественной культуры. Насколько эти доводы основательны—я и постараюсь теперь выяснить.

Одним из наиболее непримиримых противников совместной школы является бельгийский профессор Скоитен, известный своими работами по экспериментальной педагогике; в своей книге „Воспоминание женщины“ он заявляет определенно, что „совместное обучение есть безусловно педагогическая ошибка“ и мотивирует это так: „чтобы это доказать, . . . мне достаточно будет напомнить, что во 1-х, существует громадная разница со всех точек зрения между учащимися обоего пола; во 2-х, что научная педагогика все более и более указывает, что мы делаем ошибку, воспитывая учеников, как однородную массу; мы должны стремиться к воспитанию индивидуумов, и поэтому необходимо разделить учеников на очень маленькие группы, представляющие каждая главные, вполне определенные, характеры; ясно, что первая классификация, которую точно можно выполнить, есть та, которая основана на разделении полов“ (стр. 109).

В чем же состоят эти физические и психические различия между учащимися обоего пола и действительно ли между мальчиками и девочками соответственного возраста замечается „громадная разница во всех отношениях“, как выражается Скоитен?

А вот в чем. Экспериментальные статистические данные, значительное количество которых приводится в его же книге, указывают, напр., что во всех или почти во всех возрастах мальчики отличаются несколько большим ростом, чем девочки, и обладают несколько большей физической силой; что мальчики имеют и больший вес во всех возрастах, кроме периода от 13 до 15 лет, когда преобладание в весе оказывается на стороне девочек. В области психической жизни также замечаются различия, хотя и не такие определенные. В известном труде Меймана „Лекции по экспериментальной педагогике“ (т. 1, стр. 162—163) приводятся результаты исследований различных психологов по вопросу о памяти у детей; на основании этих данных Мейман приходит к заключению, что приблизительно до 10-ти летнего возраста мальчики обладают несколько лучшей способностью к запоминанию; затем до 14 лет преимущество оказывается на стороне девочек, а начиная с этого срока мальчики опять „догоняют девочек и обыкновенно перегоняют их“. Тут же Мейман указывает, что замечаются различия между мальчиками и девочками и в характере памяти и мышления: „мальчики“, говорит он, „повидимому обладают лучшей памятью на числа, слова и звуки, и . . . являются благодаря строю своей памяти, более предрасположенными к отвлеченному мышлению, девочки—более склонными к чувственно-наглядным представлениям“.

В отношении способности наблюдения и показания Мейман, сопоставляя опыты Штерна и других исследователей, приходит к заключению, что „в общем, у девочек в их созерцании и их показаниях проявляется, повидимому, больше малопроизвольного наблюдения, но меньше точности в передаче того, что ими наблюдалось“ (стр. 113). Далее, Мейман указывает на более суб'ективный характер наблюдений у девочек, чем у мальчиков (стр. 113) и на большую податливость девочек к внушению (стр. 270).

С этими выводами во многом согласуются и дополняют их данные, приводимые в книге голландского ученого Гейманса „Психология женщины“; на основании анкеты о способностях и отношении к делу учащихся обоего пола, произведенной среди голландских учителей, учительниц и профессоров, он приходит к заключению, что учащиеся мужского пола чаще обнаруживают способность к отвлеченному мышлению и умнее отличать существенное от несущественного; проявляют больше склонности к самостоятельным занятиям и более критически относятся к изучаемому; наоборот, учащиеся женского пола отличаются большей старательностью, более внимательны во время занятий и проявляют больше интереса к практической стороне знаний (стр. 104—108). Замечу, что Гейманс объясняет многие из этих особенностей одною существенной чертой, а именно большей эмоциональностью женщин сравнительно с мужчинами и большей склонностью женщин проявлять интерес именно к тому, что так или иначе затрагивает их чувства.

Можно было бы еще продлить этот перечень данных, почерпнутых из трудов современных психологов. (довольно обширный материал по данному вопросу имеется в статье Румянцева „Совместное обучение и проблема сравнительной психологии полов“, помещенной в сборнике „Совместное образование“, изд. под ред. Соколова и Тумима, а также в книге Хвостова „Женщина и человеческое достоинство“), но и приведенных указаний достаточно для того, чтобы признать, что во все периоды развития детей различия между мальчиками и девочками как в физическом, так и в психическом отношении, несомненно имеют место. Можно, конечно, в отдельных случаях считать недостаточно выясненным характер и размеры этих различий; можно спорить о том, действительно ли эти различия являются „громадными“, как то думает Скоитен; можно, наконец, сомневаться в том, что данные, выведенные из наблюдений над немецкими или бельгийскими детьми, были всецело приложимы к нашим детям,—но нельзя оспаривать основного факта, т. е. разницы в физическом и душевном складе детей и молодежи обоего пола во всех возрастах. Но следует ли из этого факта тот вывод, который делают Скоитен и другие противники совместного обучения? Это я отрицаю категорически.

Чтобы уяснить это, нужно только вникнуть в характер различий, установленных между тем и другим полом. Возьмем, напр., такое физическое свойство, как рост; по данным, приводимым в книге Гейманса (стр. 6—7), выходит, что средний рост взрослого мужчины (170 см.) больше среднего роста женщины (150 см.); и самые высокие мужчины (достигающие 250 см.) выше самых высоких женщин (230 см.) и самые маленькие мужчины (в 90 см.) все же выше самых маленьких женщин (70 см.); но это вовсе не значит, что всякая женщина ниже ростом, чем всякий мужчина или даже чем средний мужчина; и разница в росте между наибольшими и наименьшими лицами одного и того же пола значительно превышает разницу между средним ростом мужчины и женщины. Те же самые заключения можно вывести и из таблиц Скоитена относительно веса (стр. 11); и совершенно так же обстоит дело и с пси-

жескими различиями полов, как это подчеркивает и Гейманс; если мы говорим, что женщины более эмоциональны, чем мужчины, то это не значит, что всякая женщина более эмоциональна, чем всякий или средний мужчина, а значит только, что люди эмоционального типа чаще встречаются среди женщин, чем среди мужчин, причем лица одного и того же пола могут гораздо больше отличаться друг от друга по степени эмоциональности, чем средние представители обоих полов между собою. Вот это обстоятельство и является решающим в нашем вопросе: если бы в наших школах обучались мальчики, все тождественные между собой, и средние девочки, тоже в точности одинаковые между собой, но несколько отличающиеся от мальчиков по своим дарованиям и склонностям,—то в этом случае противники совместного обучения имели бы некоторое основание утверждать, что мы искусственно об'единяем в совместной школе несходные элементы и идем вразрез с принципом индивидуализации. Но такой случай может существовать только в воображении ученых теоретиков, а в наших школах мы имеем дело с живыми детьми со всем многообразием их индивидуальных различий, и потому классы совместной школы никогда не распадаются по способностям детей и отношению их к делу на две группы—мужскую и женскую. Различия в психике и работоспособности учащихся обоего пола, конечно, имеются на лицо; это известно всякому педагогу, работавшему в совместной школе, и я могу подтвердить это по личному многолетнему опыту; напр., несомненно девочки более эмоциональны, чем мальчики—они в общем чаще и больше мальчиков волнуются в серьезные моменты школьной жизни, более восприимчивы к похвалам и упрекам; мальчики чаще проявляют склонность к обобщению, к общим идеям, к выводам, к раскрытию причинной связи явлений; девочки чаще стремятся к ознакомлению с фактами, с конкретной стороной вопроса, с практическими приложениями общей идеи; среди мальчиков чаще приходится наблюдать проявление инициативы, критическое отношение к изучаемому вопросу и способность находить самостоятельный путь к поставленной цели; зато девочки чаще обнаруживают внимательное отношение к делу и аккуратность в исполнении работы, и потому в общем им удается достигать не менее ценных результатов. Но при всем том—и это самое важное—*между наиболее и наименее одаренными учащимися одного и того же пола, обучающимися в любом классе, можно заметить гораздо большую разницу во всех отношениях, чем между средними мальчиками и средними девочками, или между наиболее выдающимися детьми различного пола.* А если так, то не может быть противоречия между совместным обучением и принципом индивидуализации в школе; ведь индивидуализация состоит не в том, чтобы обучать вместе только вполне одинаковых учащихся—при таком условии никакое общественное обучение не могло бы иметь места и пришлось бы иметь отдельную школу для каждого ребенка; принцип индивидуализации требует только того, чтобы общественное обучение не препятствовало каждому из учащихся получать от школы все необходимое для развития его индивидуальных способностей, чтобы вместе обучались и воспитывались такие дети, которые с успехом могут выполнить общую работу, а для этой цели нет необходимости, чтобы учащиеся были тождественны по своему психическому складу; между ними, без ущерба для дела, могут существовать различия в психическом складе и в одаренности, в известных границах для каждого возраста, для каждой школы и для каждой учебной группы. И как бы тесны ни были эти границы, всегда можно подобрать детей различного пола в данном возрасте, которые будут этим условиям удовлетворять. Таким образом разделять учащихся на группы, наиболее приспособленные для коллективного обучения, придется во

всяком случае не по полу, и противоположное утверждение Скоитена и других противников совместного обучения не имеет под собой никакого научного основания.

Что индивидуальные различия между детьми одного и того же пола могут во много раз превосходить разницу между средними мальчиками и девочками того же класса или возраста—это подтверждается не только непосредственными впечатлениями работников совместной школы, но и экспериментальными данными, приводимыми в упомянутом сборнике „Совместное образование“—в статье Румянцева и в моей статье „Наблюдения над сравнительной работоспособностью учеников и учениц в совместной школе“. Приведу один конкретный пример из последней статьи. Исследуя сравнительную работоспособность учащихся обоего пола в области изучения математики, я подсчитывал время, затраченное ими на исполнение какой-либо классной или домашней работы, и число погрешностей разного рода, допущенных ими в работе. И вот, напр., задав в пятом классе совместной гимназии классную работу вычислительного характера (извлечь квадратные корни из данных пяти чисел), я нашел, что на исполнение этой работы каждый из учащихся потратил в среднем 20 минут, причем каждый из учеников затрачивал в среднем 19,6 мин., а каждая из учениц 20,3 мин., но притом самый лучший счетчик класса выполнил эту работу в 5 минут совершенно безукоризненно, в самый слабый только в 37 мин., и сделал 6 ошибок; а из девочек самая успешная выполнила эту работу в 13 мин. совершенно безошибочно, а самая слабая в 29 минут, сделав 2 ошибки.

Интересны и цифровые данные относительно сравнительной успешности учеников и учениц совместной школы. Я располагаю такими данными по Московской совместной гимназии, учрежденной Е. А. Кирпичниковой, где я проработал семь лет (1909—16 г.). За это время успешность учащихся (процентное отношение числа переведенных в следующие классы к числу всех учащихся) выражалась в цифре 91,7%, причем успешность мальчиков была равна 91,6%, а девочек—92%. Для тех, кто склонен был бы предположить со стороны педагогического персонала большую снисходительность по отношению к девочкам, могу сообщить другие цифры. В этой гимназии переводных экзаменов не существовало, но ежегодно те из учащихся ее, которые желали получить свидетельство с правами по образованию, держали экзамены за курс 4, 6 и 8 классов мужской гимназии, в присутствии и под наблюдением депутатов от учебного округа. И вот за те же семь лет средняя успешность учащихся на этих экзаменах выразилась в размере 86,6%, причем успешность учеников достигла 85,9%, а учениц—88,6%. Заслуживает внимания и тот факт, что среди девочек было сравнительно больше переведенных в следующие классы без назначения проверок по отдельным предметам после летних каникул: за указанное время среди мальчиков оказалось 76,1% таких вполне успевающих учащихся, а среди девочек—84,0%, при общей цифре в 78,5%; это объясняется, без сомнения, тем, что девочки в общем обнаруживают более аккуратное отношение к текущей школьной работе.

Иногда приходится слышать суждения, что это, мол, хорошо в теории или в условиях, особенно благоприятных для жизни школы, а вот опыт введения совместного обучения в широком масштабе, проведенный в 1918 г. в Москве, Петрограде и других местах России, дал якобы не очень утешительные результаты. По этому поводу я могу сказать, что в январе 1919 г. мне пришлось участвовать на конференции представителей московских школ, где обсуждался между прочим и вопрос о совместном обучении и о результатах его введения в жизнь школы, и большинство присутствовавших там представителей школ заявило, что введение совме-

стного обучения в их школах дало положительные результаты или во всяком случае не вызвало нежелательных осложнений, меньшинство же указывало на те или иные отрицательные явления, а именно на отсутствие в среде учащихся настоящих товарищеских отношений, на случай флирта и на трудность наладить продуктивные занятия в виду различной подготовки мальчиков и девочек. Однако при ближайшем ознакомлении с этими фактами оказывалось, что они имели место в тех школах, где состав воспитанников был укомплектован из бывших учащихся старших классов однополых школ, уже несколько лет проучившихся в обстановке отчуждения от своих сверстников другого пола и занимавшимся по разным программам; и притом педагогический персонал этих школ не очень сочувствовал идеям совместного обучения и вообще трудовой школы; там же, где школьные работники прилагали достаточные усилия, чтобы наладить в школе серьезное дело и нормальные отношения между учащимися, эти усилия обычно увенчивались успехом даже при совсем благоприятных условиях предыдущей подготовки детей в учебном и воспитательном отношении.

Теперь мы естественно подходим к вопросу о том, какую роль может и должна сыграть совместная школа полового просвещения и полового воспитания подрастающих поколений. Разумеется, свою задачу в этой области школа может разрешить в полной мере лишь при надлежащей постановке семейного воспитания и при благоприятных условиях окружающей социальной среды: усилия школы правильно поставить дело полового воспитания окажутся в значительной мере парализованными, если в семье дети будут слышать обычные басни об аисте, приносящем новорожденных, а в общественной жизни будет царить кинематограф с рискованными сюжетами „только для взрослых“. И наш вопрос может быть поставлен только таким образом: как организовать воспитательную работу семьи, школы и социальной среды, чтобы наши дети выросли в должном уважении к тайне жизни, и придя в возраст привыкли бы, не подавляя и не убивая своих стремлений к другому полу, всегда господствовать над ними.

Современная педагогика уже достаточно выяснила, что прежде всего дети должны быть во время осведомлены о способе своего появления на свет, и осведомлены так, чтобы им была сказана только чистая правда: вы родились на свет от своей матери и отца. Это первоначальное осведомление детей о том, откуда они явились, должно происходить в семье и притом еще в дошкольном возрасте: именно к родителям прежде всего обращается ребенок с вопросом, откуда он появился на свет, именно матери или отцу легче всего найти те простые, понятные и целомудренные слова, которые уяснят ребенку тайну его происхождения, откроют ему, что еще раньше, чем его глаза увидели свет, он жил и развивался в теле своей матери, и она долгие месяцы берегла и лелеяла его, ожидая того часа, когда он сможет начать самостоятельную жизнь; и, наконец, именно такой способ осведомления детей создает ту необычайную духовную близость между детьми и родителями, при которой последние могут заложить в душу ребенка семена простого, чистого и нравственного отношения ко всему, что связано с рождением и половым вопросом.

Нельзя, конечно, дать точных предписаний, кто из родителей и когда должен просветить детей насчет появления их на свет; нельзя указать раз навсегда и того, до каких пределов должно идти это осведомление ребенка; все это надо предоставлять педагогическому такту и чутью родителей, а повод для соответствующих бесед подадут сами дети, которые в довольно раннем возрасте начинают уже интересоваться вопросом о своем происхождении; но необходимо при этом, чтобы уже к началу школьного воз-

раста чисто умственная любознательность ребенка насчет того, откуда он взялся, была удовлетворена вполне. При этом условии школа сможет в свое время продолжить дело семьи и показать ребенку, что способы и пути его появления на свет образуют лишь уголок великого закона, которому подвластна вся живая природа, и подвести научное обоснование под те сведения о половой жизни, которыми учащиеся обладали раньше.

К сожалению, далеко не всегда семья оказывается способною выполнить по отношению к своим детям ту обязанность, о которой только что говорилось, и в таких случаях школьным работникам-воспитателям волей неволей приходится брать в свои руки и дело первоначального просвещения ребенка в вопросах, связанных с зарождением жизни, и действовать так, как они поступали бы в подобных случаях со своими собственными детьми. Чуткий воспитатель всегда сумеет уловить, кто из детей его группы нуждается в соответствующем руководстве, и какой момент благоприятен для того, чтобы такое руководство проявить. Но повторяю, лучше всего, если об этом позаботились в свое время мать или отец ребенка, и только при отсутствии надлежащего влияния в семье приходится школе заступать ее место полностью.

Разумеется, половое осведомление само по себе есть только первый шаг в деле полового воспитания; мало того, чтобы дети и юноши имели правильное понятие о зарождении новой жизни нужно, чтобы они оказались способными управлять своими половыми стремлениями по мере того, как эти стремления начнут в них проявляться. В этом отношении школе придется обратить особенное внимание на период полового созревания и прежде всего позаботиться о том, чтобы не обременить учащихся чрезмерной умственной работой в эту пору, когда в организме происходят такие важные физические изменения, и когда рост психических сил испытывает временную задержку; а равно и о том, чтобы дать выход проявляющейся в это время потребности к физическому труду и эстетическому развитию. Основная же задача школы и семьи в эту пору должна состоять в том, чтобы внушить подростоким детям сознательное отношение к тем переменам в их организме, которые они испытывают в это время, выяснить им значение этих перемен и предотвратить как преждевременное развитие половых стремлений, так и возможные их извращения.

Конечно, очень много забот выпадает здесь на долю родителей, которые не оставят своих детей без руководства в этот трудный период перелома, но и школьные воспитатели и врачи будут делить с ними эту заботу, приходя на помощь отдельным учащимся своими беседами и советами, и указывая, как нужно беречь свой развивающийся организм, что значит этот голос пробуждающейся природы, и как управлять теми неясными влечениями, которые бродят в их молодых существах. Само собою разумеется, что в правильно поставленной совместной школе вся ее обстановка и товарищеские отношения между учащимися обоего пола будут значительно облегчать школе и семье эту задачу нравственного воспитания.

Наконец, в юношеском возрасте школа и семья должны совершенно определенно выяснить учащимся те нравственные принципы, которыми должен руководиться человек при разрешении полового вопроса лично для себя: физическая любовь и деторождение сами по себе не являются ни нравственными, ни безнравственными, но они становятся такими или иными в зависимости от условий, в которых они совершаются. Всякий человек, достигший зрелости, имеет право на любовь и право на потомство, но нашему нравственному идеалу отвечают только такие отношения полов, когда физическое сближение происходит в атмосфере искреннего, могучего чувства любви, охватывающего тело и душу одним властным стремлением; когда с любовью неразрывно связано взаимное уважение и доверие, и

когда дети, получающие жизнь благодаря этой любви, являются для родителей желанным венцом и воплощением объединяющего их чувства и если взаимоотношения мужчины и женщины отвечают этим условиям, то мы будем считать их нравственными и достойными уважения, хотя бы им и не доставало той внешней санкции, которую считает необходимой ходячая мораль. Наоборот, безнравственно, несправедливо, дурно, если физическое общение совершается помимо любви, против воли, под влиянием расчета или в таких условиях, когда этим наносится заведомый вред здоровью будущего ребенка, и такие отношения остаются дурными и достойными осуждения, хотя бы они были внешним образом облегчены в форму законного брака. Поэтому практически принципом половой этики для подрастающей молодежи поставим воздержание до момента полной физической зрелости, а затем возможно более ранний брак, возможно более полное удовлетворение своей потребности в любви и деторождении, но лишь в условиях, отвечающих нашему основному нравственному принципу.

Сказано ли этим все? Нет. Подрастающие юноши и девушки очень скоро заметят сами, что общественная жизнь далеко не соответствует тому идеалу, который они носят в своей душе, и которому их учили следовать в семье и школе; они увидят целый ряд препятствий, которые мешают осуществлению этого идеала и сковывают любовь гнетом общественных предрассудков или материальной зависимости. Правда, мы дожили сейчас до такого момента, когда уничтожены, наконец, юридические цепи прежнего брачного и семейного права, предоставляющего почти рабовладельческую власть мужу над женой и родителям над детьми, уничтожено также и ограничение прав „внебрачных“ детей, объявлено равноправие женщины и мужчины в гражданской и политической жизни; но есть еще немало явлений в общественной жизни, которые безусловно идут вразрез с нравственным сознанием молодежи. Еще не вычеркнуты из нашей жизни проституция; еще живы общественные предрассудки, делящие детей на „законных“ и „незаконных“; еще долго будут жить в брачной и семейной жизни собственнические инстинкты, и муж будет склонен видеть в жене исключительно устроительницу его домашнего уюта, а жена будет смотреть на мужа преимущественно как на „кормильца“ семьи; еще открыты в любви, браке и семье широкий простор для эксплуатации более чутких, добросоветских и самоотверженных натур, для угнетения детей родительской опекой или родительским эгоизмом—и со всем этим не сможет мириться подрастающая молодежь, и она поставит себе целью борьбу за достижение иного, лучшего порядка жизни, основанного на действительном равноправии и сотрудничестве обоих полов, а не на их взаимной эксплуатации.

Вместе с тем эта молодежь, естественно, не будет мириться и с иными формами юридического или экономического гнета, дающими возможность одному классу общества эксплуатировать труд другого, и станет стремиться к воплощению в жизнь такого социального строя, при котором этому угнетению не было бы ни малейшего места.

И в силу всех указанных условий, совместная школа, которая зародит в сердца подрастающей молодежи эти идеалистические стремления и жажду гармонии и солидарности в общественной жизни,—является мощным орудием социального воспитания и достижения высшей общественной культуры. Конечно, воплощение в жизнь такой школы—задача нелегкая, и она не может быть разрешена сразу, одним порывом; но наше чрезвычайное время требует и чрезвычайных усилий, и они должны быть сделаны, потому что этого влжно требует благо наших детей и высшие общественные интересы.

В. Родников.

На пороге к делу.

(Из размышлений о практическом осуществлении начал трудовой педагогики).

„Дела учат человека, и труд утешает его. Прочь слова!“ Песталоцци.

Ни о чем так много не говорилось за последнее время в педагогическом мире, как о трудовой школе. Говорилось и по официальным мотивам, говорилось и чисто приватно в силу действительного интереса к трудовой педагогике. Много говорили, но когда дошло до дела, то педагогический мир в массе чувствует здесь полнейшую беспомощность. Наиболее сознательные и активные педагоги делают попытки разобраться в литературе вопроса, а литература эта, особенно переводная, главным образом с немецкого, довольно обширна. Но и здесь дело большею частью оканчивается печально. В педагогической теории нет готовых категорических решений трудовой проблемы воспитания. В литературе борются разнообразные мнения, различные понимания трудового принципа. И малодушных невольно начинает соблазнять такая мысль: раз здесь еще нет окончательных решений, то не повременить ли с трудовой школой. . . Ложная мысль, опирающаяся на ложных рассуждениях. Если в педагогике борются по этому вопросу различные теории, то это не значит, что все их нужно отбросить или сложив руки смотреть на их борьбу. Нет совершенно непримиримых теорий, и всякая точка зрения может заключать в себе крупицу истины. Всякая дорога приведет в Рим, если идти по ней с честным и настойчивым стремлением идти вперед.

Наиболее крупным представителем западных педагогов-трудовиков является немецкий ученый Лай*), который со всею основательностью разработал вопрос о методическо-образовательной роли труда. По Лая трудом является всякое активное *действие*, которым должно завершаться и закрепляться всякое восприятие. Каждая психическая реакция складывается из единства трех неразрывных функций: 1) впечатление, 2) его умственная переработка и 3) выражение во внешнем творчестве. Все три функции составляют сплошной, неделимый процесс, разделять который нельзя без насилия духовной и физической природы ребенка. В указанном смысле каждый вопрос, каждая задача учителя есть воздействие, каждый ответ и решение—реакция; все поведение ученика в повседневной жизни, его деятельность во время технической, научной и художественной работы следует рассматривать, как соответствующую реакцию, как приспособление органов его ума к данным условиям, и соответственно этому необходимо воздействовать на эту реакцию педагогическим путем. Отсюда трудовая школа для Лая не есть школа работы—*Arbeitsschule* (слово *Arbeit* первоначально обозначает собою подневольный труд), а школа действия—*Thatsschule*; школа самой широкой самодеятельности, по Лая, есть выражение жизни, как совокупности реакций на внешние впечатления. Поэтому „школа действия есть школа жизни. Старая школа и жизнь находятся в некотором противоречии друг к другу, потому что в преподавании слишком мало было жизни, активной деятельности, действия“. „Школа действия хочет создать для ребенка простор, где бы он мог жить

*) В. Лай. Школа действия. СПб.—1914.

и всесторонне реагировать на окружающее, она хочет превратить школу в общину, создать для ребенка природную и социальную среду*.

Таким образом, Лай не игнорирует и воспитательной стороны трудового начала, но все же по преимуществу он сосредоточивается на его образовательном значении.

Методически-образовательное значение в частности *ручного* труда с особенною полнотою и основательностью раскрывает американский проф. О—Ши в книге „Роль активности в жизни ребенка“. Устанавливая тесную связь моторных мозговых центров с центрами высшей психической деятельности, О—Ши настаивает на необходимости динамического воспитания, на необходимости упражнять двигательные центры мозга. В частности, ручной труд, требующий одновременной координации глаза и рук, связывает между собою затрагиваемые при этом участки мозга, и в результате получается общее улучшение организации мозга. Для полного умственного здоровья повидимому необходимо, чтобы были установлены ассоциации между чувственными и двигательными центрами мозговой коры, и обучение ручному труду всего успешнее приводит к этой цели. Мысль и дело должны быть тесно связаны друг с другом. Дальше мускульный опыт, по теории О—Ши, является существенно необходимым для приобретения ясных, определенных, действительных представлений об окружающем мире. Действие является условием умственного роста. Знать какую либо вещь значит, до известной степени, понимать, что может быть сделано с нею при помощи мускулов. Двигательная деятельность дает сознанию наиболее важные элементы для психического развития, так что можно сказать, что умственное развитие и двигательная способность идут рука об руку.

Воспитательную сторону трудового начала по преимуществу выдвигают педагогики Кершенштейнер и Р. Зейдель, но в трактовании самого вопроса между этими двумя педагогами существует огромная разница, доводящая их до резкой полемики между собою. Цель воспитания, по Кершенштейнеру,—воспитание годных для государства граждан. Первое требование от отдельного человека в государстве работать в какой нибудь профессии, первая задача школы—задача профессионального образования, или, по крайней мере, подготовка к нему; вторая задача—нравственное облагораживание общественного союза, внутри которого профессия выполняется. Школа должна вырабатывать механически, хотя и целесообразно направленные навыки. В виду сказанного Кершенштейнер выдвигает требование вводить в школе ручной труд не только как метод преподавания того или иного предмета, а как специальность.

Р. Зейдель—бывший рабочий—ткач, потом профессор педагогики Цюрихского университета. В вопросах воспитания он стоит на точке зрения демократизации или, вернее, социализации жизни путем демократизации школы, а школа может демократизироваться только на началах трудового воспитания. Она должна привить питомцу уважение к труду, научить его ценить труд. При этом труд должен рассматриваться как *социальная* сила, и в школе осуществляться на началах *коллективизма*. Так дети будут подготавливаться к тому, чтобы в будущем стать активными членами общества*).

*) Книжки Кершенштейнера: „Трудовая Школа“. М. 1918 и „Основные принципы школьной организации“. СПб. 1911. Работы Зейделя: „Трудовой принцип воспитания, как педагогическая и социальная необходимость“; „Демократизация науки и народное образование“—Рус. Шк. 1914. № 5—7; „Цели воспитания“—Р. Шк. 1916, № 1. Poleмика между Кершенштейнером и Зейделем прекрасно вскрыта в книге С. Левитина „Трудовая школа—школа будущего“. М. 1916.

Ряд педагогов выдвигает в трудовом обучении новую сторону—профессионально-производительную. Здесь мыслится производительный труд, труд, как фактор создания жизненно-необходимых ценностей. С точки зрения этого понимания та глина, которая пошла на лепку более или менее художественных фигурок, может быть более продуктивно была бы истрачена, если бы пошла, скажем, на замазку печи. Вот почему при школе необходима организация школьных мастерских, где дети в дополнение к своему учебному курсу применяли бы ремесленнические навыки и знания (Werksunterricht—по требованию одного из сторонников такого понимания трудовой школы—Г. Шерера*). Полезно было бы также организовать при школе занятия по разным видам земледельческих и сельскохозяйственных работ.

В числе современных педагогических движений в Германии близко к трудовой педагогике подходит движение художественного воспитания (Kunsterziehung). С этим движением тесно переплетается другое движение т. н. индивидуалистической педагогики (Persönlichkeitpädagogik). Задача этой педагогики—развить и укрепить самодеятельность питомца посредством пробуждения его творчества. Отсюда школьную работу должна наполнять самая широкая самодеятельность ученика, в чем бы она ни проявлялась—в работе чисто духовной или в ручном труде. Поборниками этого движения являются Шарельман, Зикингер, Гурлит**). Сюда же нужно причислить и Гансберга***), дающего уже определенный уклон в сторону умственного труда. Он против признания равноценности последнего с трудом физическим:—„ум идет всегда впереди физики: он первый ставит цели и задачи и привлекает тело к содействию их осуществления“. Школа должна будить духовное творчество питомца, для чего уже самое начальное обучение должно быть полно поэзии, настроения и пылкого чувства.

Вот ряд самых разнообразных теорий трудовой педагогики. Так ли все они непримиримы между собою, чтобы совершенно невозможно было использовать их на дело? Если вдуматься в каждую из них, то в каждой из них найдем свою жизненную ценность. В этом случае даже такие непримиримые противники, как Кершенштейнер и Зейдель, могут быть одинаково использованы для дела. У первого ценна мысль о необходимости развивать в питомце любовь к труду, ценны и его опасения, как бы один методический ручной труд (лепка, выпиливание, выклеивание и проч.) не выработал поверхностных бездельников, которые могут изготовить изящную рамку или иную безделушку, но которые также неспособны к настоящему не всегда чистому труду, как неспособных к нему были наши старинные труженицы—московские боярышни, всю жизнь изнывавшие над утонченными рукоделиями. Не менее ценна идея Зейделя относительно социализирующей силы труда.

Идя таким методом, можно из каждой теории взять то ценное, что в ней есть. В результате намечаются такие пути и средства к оживлению школы началами трудовой педагогики.

1. Все учебное дело в школе должно быть организовано на началах

* *) Его книга Arbeitsschule und Werksunterricht, 1913. Здесь же можно назвать А. Пабста. Его книга „Практическое воспитание“ М. 1910. Тоже „Свобода. Воспнт.“ 1909—1910, №№ 1—4.

***) Шарельман. В лаборатории народа. учителя. СПб. Популяризацию идей этого движения можно находить в книге А. Дауге, Искусство и творчество в воспитании. М. 1911.

***) Ф. Гансберг. Педагогика. Призыв к самодеятельности в преподавании. П. 1918.

самой широкой самодеятельности ученика. Эта самодеятельность может проявиться и в ручном труде, и в труде чисто умственном, когда школьные занятия ставятся так, чтобы ребенок не пассивно усвоил знания, а самодеятельно, активно работал и чрез то развивался. С одной стороны лабораторные методы преподавания, требующие переработки материала самими учениками, с другой стороны пробуждение в ученике начал художественного творчества—вот важнейшие средства школьной работы в этом пункте.

2. Необходимо на надлежащую высоту поставить в каждой школе обучение образовательному ручному труду— сюда отношу рисование, лепку, а равно все виды т. н. ручного труда—вырезывание из бумаги, выклеивание, работа с бросовым материалом и пр. Необходимо при этом, чтобы приемы ручного труда, особенно рисование и лепка, были используемы при преподавании всех предметов школьного курса, чтобы ручной труд, как метод восприятия (Лай) проникал собою весь школьный курс.

3. В целях постепенной подготовки питомца к усвоению жизненно-полезных навыков и знаний, крайне желательна организация при школах мастерских или, по крайней мере, введение обучения простейшим ремеслам—плетение из лозы, соломы, шпагата, простейшие работы по дереву, коже, металлу, книжно-переплетное и футлярное дело. Здесь же ненужно забывать и шитья, вязанья, вышиванья.

4. В целях развития в питомцах уважения ко всякому, хотя бы и к так называемому черному труду, необходимо при школах организовать работы по самообслуживанию школы силами учащихся и учащихся. Уборка школьных помещений, топка печей, заготовка дров, уборка мусора—вот работы, которые здесь можно предложить. При налаженности таких работ в детях скоро выветрится прилипающая к ним от взрослых зараза—стыдиться физического труда. Ученик тогда перестанет делать большие глаза при встрече с учителем, несущим ведро воды, а ученица не станет конфузиться, когда ее встретят везущей саночки с беренем дров. Она также бодро будет смотреть при этом, как будто бы в ее руках была не веревка от саночек, а изящная папка с надписью *musique*.

5. В целях развития в детях социальных инстинктов, навыков к коллективному сотрудничеству необходима соответствующая организация среди учащихся. Выполнение общественных обязанностей по избранию и по очереди (председательство, секретарство в различных ученических организациях), совместная организация классной библиотеки и очередные работы по ней, оборудование классного музея, отдельных коллекций, совместное украшение класса, организованная взаимопомощь учебниками, учебными пособиями—эти и целый ряд других работ могут быть налажены для осуществления указанной цели.

Все дороги ведут в Рим. Всеми путями должна идти школа к осуществлению начал трудовой педагогики. Лишь бы идти с честным намерением двигаться вперед. А знамя при этом должно быть одно—воспитывать не паразитов, а будущих творцов общественной жизни.

За дело же! Прочь слова!

II. Мистецтво.

А. Богданов.

Шляхи пролетарської творчости.

(Тези).

1. *Творчість*, всяка технічна, соціально-економічна, політична, побутова, наукова, художня уявляє собою рід *праці*, і так само складається з організуючих (або дезорганізуючих) людських зусиль. Це є не що инше, як праця, продукт котрої не з'являється повторенням готового зразка, а є щось „нове“. Нема й не може бути строгого кордону між творчістю і просто працею; не тільки маються всі переходові ступені, але часто не можна навіть напевне сказати, котре з двох означень можна краще применити.

Людська праця, завше спираючись на колективний досвід і користуючись колективно здобутими средствами, в цьому розумінні є завше *колективна*, які б не були в окремих випадках вузько - індивідуальні її мети і її зовнішня, безпосередня форма (ц. т., і тоді, коли це праця одної особи і тільки для себе). Така сама і творчість.

Творчість—вищий, найскладніший рід праці. Тому її методи виходять з методів праці.

Старий світ не розумів ні цієї загальної спеціальної істоти праці і творчости, ні зв'язку їх метод. Він вдягав творчість в фетишизм таємного.

2. Всі методи праці—а з ним і творчости—полягають в одних і тих же рямках. Її перша фаза—комбинує зусилля, друга—добір його наслідків, усунення невідповідного, затримання відповідного. В праці „фізичній“ комбнуються матеріальні речі, в „духовній“—образи; але, як доводить найновша психологія, істота зусиль, комбнуючих і добіраючих, одна й та ж—нервово-м'язова.

Творчість комбнує матеріали наново, не по звичайному зразку, *що* веде й до добору більш складного, більш інтенсивного. Комбнування й добір образів відбувається незрівняно легше й швидче, ніж матеріальних речей. Тому творчість *частіше* проходить в виді „духовної“ праці, але зовсім не *виключно*. Майже всі винаходи „випадкові“ й непомітні получили в наслідок добору матеріальних комбінацій, а не через попереднє сполучення і добір образів.

3. Методи пролетарської творчости мають свою основу в методах пролетарської праці, ц. т. того типу праці, котрий є характерним для робітників найновшої великої індустрії.

Особливости цього типу: 1) з'єднання елементів, „фізичної“ і „духовної“ праці; 2) прозорий, нічим не покритий і незамаскований колективізм самої його форми. Перше залежить від *наукового* характеру найновшої тактики, з окрема від передачі механічного боку зусиль машині: робітник все більше перетворюється в „керownika“ залізних рабів, а його праця в зростаючій долі доходить до „духовних“ зусиль уваги, міркування контролю, ініціативи, роля ж м'язових напружень відносно скорочується. Друге залежить від концентрації робочої сили в масовому співробітництві і від зближення спеціалізованих родів праці силою машинного виробництва, котре, по більшій мірі, безпосередно фізичну спеціалізацію робітників переносить на машини. Об'єктивна і суб'єктивна однорідність *праці*

зростає, нищучи перегородки між робітниками; а при цій однородности фактична сумісність праці стає основою *товариських*, ц. т. свідомо колективістичних відношень між ними. Ці відношення, з їх наслідками—взаємним розумінням, взаємним співчуттям і прагненням заодно діяти, поширюються, переходячи грядиці фабрики, професій, виробництва, на робітничій клас в національному, а потім в світовому масштабі. Колективізм боротьби людини з природою вперше *освідомлюється*.

4. Таким чином, методи пролетарської праці розвиваються в напрямку *моністичности* і освідомлености колективізму. В такому ж напрямку складаються, природно, і методи пролетарської творчости.

5. Ці риси встигли вже ясно виявитися в методах тих областей, де пролетарська творчість до цієї пори виявлялася переважаючи—в економічній і політичній боротьбі і в науковому мисленні. В перших двох областях це виявлялось постійно в єдності будівлі організації, котрі пролетаріят творив, партійних, професійних, кооперативних: той самий тип, той самий принцип—товариський, ц. т. свідомо—колективістичний; виявлялось і в розвитку програмному, котре у всіх них неухильно прагнуло до одного ідеалу, саме—соціалістичного. В науці і філософії марксизм став втіленням і монізму методи і освідомлено—колективістичної тенденції. Дальніший розвиток на підставі тих же метод повинен виробити загальну організаційну науку, моністично з'єднуючу весь організаційний досвід людини в її соціальної праці і боротьбі.

6. Творчість побутова, оскільки вона виходить з меж економічної і політичної боротьби, до цієї пори у пролетаріята йшла стихійно,—тим не менше по тій же лінії; про те свідчить і розвиток пролетарської сем'ї від авторитетної будівлі селянської або міщанської до товариських відношень, і на всьому світі повставша пролетарська форма чемности—„товариш“. По-скільки ця творчість в дальнішому йтиме свідомо, цілком ясно, що її методи проникатимуться тими ж самими принципами: це буде творчість гармонійно-цільного, освідомлено—колективістичного побуту.

7. В сфері художньої творчости стара культура характеризується невизначеністю і несвідомістю метод („натхнення“ і т. п.), їх одірваністю від метод трудової практики, від метод творчости в інших сферах. Хоча пролетаріят робить тут ще тільки перші кроки, але вже ясно намічуються загальні, властиві йому, тенденції. Монізм виявляється в прагненні з'єднати мистецтво з трудовим життям, зробити мистецтво оруддям його активно-естетичного перетворення по всій лінії. Колективізм, спочатку стихійний, а потім все більше свідомий, виступає яскраво в змісті художніх творів, і навіть в формі художнього прийняття життя, освітлюючи виображення не лише людського життя, але й життя природи: природа, як поле колективної праці; її звязки і гармонії, як зародиши і праобрази організованости колектива.

8. Технічні методи старого мистецтва розвивалися відокремлено від інших сфер життя; техніка пролетарського мистецтва повинна свідомо шукати і використовувати матеріал і всіх тих метод. Наприклад, фотографія, стереографія, кінофотографія, спектральні кольори, фонографія і инш. повинні знайти своє визначене місце в системі художньої техніки, яко її средства. З принципа монізму метод виходить, що не може бути метод практики і науки, котрі не могли б знайти простого або посереднього прикладання в мистецтві,—і навпаки.

9. Освідомлений колективізм перетворює весь зміст праці художника, даючи їй нові стимули. Старий художник бачив у своїй праці виявлення своєї індивідуальности; новий зрозуміє й почує, що в ньому і через нього творить велике ціле—колектив. Для першого оригінальність є висловлення самоцільности його „я“, засіб його возвеличення; для другого вона зна-

чить глибоке й широке захоплення колективного досвіду і є висловлення його частки активної участі в творчості і розвитку життя колективу. Перший може напівсвідомо прагнути до правди життя—або ухилятися від неї, другий мусить бути свідомим того, що істина, об'єктивність—це опір для колективу в його праці і боротьбі. Перший може цінити або не цінити художню ясність; для другого вона є не що інше, як приступність колективу, в котрому живе живий зміст зусиль художника.

10. Освідомлення колективізму, поглиблюючи взаємне розуміння людей і зв'язок почуття між ними, зробить можливим незрівняно більш широкий, ніж досі, розвиток також і безпосереднього колективізму в творчості, ц. т. простого співробітництва в ньому багатьох, аж до масового.

11. В творчості минулого, як і в його науці, є дуже багато захищених елементів колективізму. Роскриваючи їх, пролетарська критика дає змогу творчого прийняття кращих творів старої культури, в новому освітленні і з величезним збільшенням їх вартости.

12. Основна відміна нової творчості від старої є та, що тут вона вперше розуміє себе і свою роль в житті.

Йосиф Гріх.

З циклю „З дороги“.

Розстріл.

(Памяти Тов. Вишневецького, розстріляного Петлюрівською Контррозвідкою в червні 1920, присвячує).

...Тюрма...
Така опирна ніч...
Так вітер гуляє,
Так вие і плаче,
Так рветься як сука,
У шалі.
Стріляють сьогодні
Невинних Героїв,
Стріляють—
Так скрито,
І до дня.
Така опирна ніч!
Бояться вони
І світла і дня,
Криються у глуху,
Ніч темну,
Що вкрила все тьмою,
Так глуха, могильна,
Світ, землю
І долю тюремну.
Стріляють сьогодні,
Виводять мов гади,
Іх—буйних і творчих
Людей,

А кожний, хоч душу,
Всі смерти печалі,
Окрили—мовчить...
В них сила визвольних
Ідей!
Ідуть горді духом,
Завзяті, могуті,
Скали,—
Що валяться
Із гір,
Ідуть, горді духом,
Бо гинуть в ідеї,
Бо нею горіє,
Іх зір!
І сміло ставляться
Під муром тюремним,
Могильним
Жалібним
Рядом,
Під чорним, бурливим,
Зажуреним небом,
Що рветься
З розпуки
Вітром...

Крах... Знялась тьма ночі,
Лискучим огнем,
Звалилися мертві
Всі тіла,

Лиш смерть така дика,
Так зла, божевільна,
На теплих їх трупах,
Присіла.

Так люто сміялась,
Опирна, кровава,
Несита в знущаннях
І муках,

Так вила, ревіла,
На тілах героїв,
На гордих, освячених
Трупах.

Вертали понурі і темні як бурі,
Шо жруться в нічних судорогах,
Кати їх лукаві, чорти кровожадні,
Вертали як тіни—без слова...

Київ, 10 червня 1920.

Питайся Сонця!

Питайся сонця куди іти,
Лиш воно знає далекі ходи,
Лиш воно знає всі чари волі,
Всю яєність щастя,
Віків простори.

Питайся сонця куди іти,
Куди шаліти в яєні дні сили,
Куди післати почувань світло,
Весь шлях ідеї,
Життя могили.

Питайся сонця! О, воно знає,
Воно безмежність світлом зверстало,
Питайся сонця! Воно всі вири,
Весь шаль і радієть
Життя пізнало.

Питайся сонця! Лиш воно знає,
Лиш в його світлі найдеєш пораду,
Питайся сонця! Воно всеєильне,
Даєть щастя чари,
Волі розраду.

Питайся сонця! Воно всеєтворче!
Воно підняло весь світ з бездолі.
Питайся сонця! Бо в ним зродилась,
Творча, могутня,—
Идея волі.—

Київ, 26 жовтня 1920.

Пролетар.

Я йду—крізь віки крови, кайдан і насилля.
Я йду—відвічний раб поневоленої праці.
Я—праєстарий творець не своїх скарбів.
Я—початок всеїєї культури.

Я йду—і ненавиділи мене!
Я йду—і стидалися мене!
Я йду—і грабили мене!
Я йду—і закріпостили мене!
Я йду—і гори валилися від мого походу.
Я йду—і шезали пустині, відрічні лієи, і незвієні бездорожжа.
Я йду—і виростили чудові твори радости і щастя.
Я йду—і зчислив зорі і розєслив сонця.

Я йду—і моїм слідом тече кровавий шлях моєї крові.

Я йду—і тече вона безнастанно, така бурлива, кровава, червона.

Я йду—і точив її не лиш мій труд радісний, не лиш праця поневоленого раба.

Я йду—і точили її на свою радість і розкіш брати мої рідні, ці веселі, розкішні люди.

Я ішов віками і все вперед, вперед, вперед.

Шаліли бурі, ломилися вершки культури, виростали руїни—час став на місці, іноді ішов назад цілими століттями—я ішов вперед.

Я ніколи не пішов взад.

Тягнули мене міліонами рабських душ, віками забобону, століттями темноти.

Ковали мене в кайдани, вязали в пута, били нагаями, кровавили мое тіло нещадними ударами всіх катівських мук.

І в кінці хотіли мене втопити в величезному морі моєї власної крові.

І виточили з мене її безмежні, глибокі хвилі, і звалили в червону, кошмарну безодню.

І я в хвилі смерті—в хвилі затрати послідних сил життя, я не дався, я побідив—я встав!

І я кинув в це схвильоване море моєї крові міліони моїх нещадних катів.

І вони пропали в кровавій безодні!

Над морем крові засіяло сонце, воно встало по безтямній, кошмарній ночі тьми.

Я встав побідний в кровавому світлі сонця і воно вже мене не покине, бо воно ясне, могутнє, бо воно всесильне Сонце.

І воно вічно сіятиме і висушить.

Червоне море моєї крові,

Це творче всемогуче

Сонце волі!

Київ, 5 листопада 1920.

Алексей Гмырев.

С Т И Х И.

Пой, мое сердце. В оковах неволи

Негодованьем и мезтью звучи.

Близко, уж близко желанная воля,

Скоро позорно падут палачи.

Знайте, товарищи, годы страданья

Мезтью, борьбою я вмиг искуплю

И на развалинах рабского зданья

Вольные песни тогда запою.

Благовест весенний, благовест пасхальный,
В воздухе лазурном весело гудит,—
Только для меня он песней погребальной
И воспоминаньем прошлого звучит.

Всех об'единили общие невзгоды,
Всех сроднил позорный, ненавистный гнет,—
И во имя права попранной свободы
Поднялся, как море, труженник народ.

Только мне на долю пал удел печальный—
Догорает юность в душной полутьме.
Благовест весенний, благовест пасхальный!
Не звучи весельем... я в тюрьме, в тюрьме.

* * *

Нет, товарищи, так дальше жить нельзя,
Лучше смерть, чем жизнь позорная рабов,
Выходите же на улицу, друзья,
Из своих прогнивших домиков-гробов.

Прочь бессилие. Становитесь в ряды.
И вперед. На верх горящих баррикад. За свободу!
Тот изменник, кто вернется с них назад.
Выходите же на улицу скорей.

На борьбу, на верх горящих баррикад.
Стыдно жить под гнетом мрака и цепей,
Смерть иль воля. Вот наш лозунг и набат!

* * *

В черном мраке душевной ночи
Стонет злой набат,
Толпы грозные рабочих
В улицах кишат.

Из жилищ своих с проклятьем
Вековым цепям
Они встали дружной ратью
На беду царям.

И на место жизни ада,
Где давил их мрак,
Вырастают баррикады,
Рвется красный флаг.

А набат мятежным словом
Бьет их по сердцам.
„Смерть врагам! Долой оковы!
Жизнь и честь борцам“!

В черном мраке душевной ночи,
В боевом дыму,
Рать свободная рабочих
Рушит жизнь-тюрьму.

III. Професійний рух.

Володимир Гадзінський.

3 психічних настроїв робітників освіти Київщини.

Що думають робітники освіти Київщини під теперішній мент? Яка їх ідеологія, куди склонюється їх політичний світогляд?

Тема високо інтересна! Її треба обговорити без ніяких застережень і упереджень, так як вона дійсно виступає в житті, її мусимо взяти під світло критики з огляду на добро пролетарської освіти, на чистоту ідей професійного руху.

Робітників освіти можна поділити на дві соціальні групи, цеб то:

1. а) робітники освіти з буржуазною ідеологією, які залишилися в своїх поглядах старорежимниками, які ждуть на Врангеля. Цих є вже дуже мало; б) робітники освіти, які, залишаючи в своїх душах все міщанство капіталістично-царського ладу, ідуть на зустріч змаганням радянської влади на шляху революції в освіті і педагогії, для яких але всею основою життя є „пайок“, і які про це, що вони голодні говорять і плачуть на всіх зборах. Цих є велика кількість.

2. Робітники освіти, які промовчують шлях в будучину, які на основі комуністичного світогляду творять революцію, пролетарський переворот в освіті і педагогії. Це ідеологи пролетарської реформи школи і цих є дуже мало.

Це головне „розслоєння“ робітників освіти є ще скріплене різницями, між якими жили давніші сільські і мійські „учителі“, давніші учителі середніх, вищих, народніх і духовних шкіл. Ці „верстви класи“ серед давнього учительства утруднюють об'єднання праці і ідеології трудової, єдиної школи, вони, ці дрібно-міщанські антагонізми слів залишилися у робітників освіти, як духова спадщина давнього режиму.

Робітники освіти в містах—це сьогодні інтелігентний, голодний пролетаріят, який вважає себе „культурно“ більше вартним від свого сільського брата, а навпаки сільський учитель, менше голодний, який має „культурно“ низше стояти, дивиться з певним презирством на свого голодного, мійського побратима з чувством „ти буржуй“.

Крім цих класових різниць, які залишилися між робітниками освіти гнилою спадщиною царату, є ще спільні національні різниці, які дають відповідним групам різні ідейні шляхи, різні духовні змагання. І так в російському „учительстві“ являється сильна тенденція до удержання в школі цього „статус кво“, яке було за часів русифікаторських насильств царського режиму, коли в українському і єврейському виступає рішуче змагання визволити школу з під панування „русскости“, і дати їй всю національну свободу розвою. В цьому розумінню стають робітники освіти на російській мові, як оборонці давнього стану посідання, коли робітники освіти на українській і єврейській мові роблять наступ на освітні кріпости, налаштані несправедливим капіталістично-полівським, реакційним, царським режимом.

В цих класових і національних групіровках лежить трудність для розвою широкого об'єднання праці через Профсоюзи, лежить ця трудність організування робітників освіти на основі виробництва, професій. Робітники освіти мають в більшості ідеалами буржуазної психіки, вони з

типичною упертістю інтелігента і півінтелігента стоять по сторочі давніших метод педагогії, давнішого повілу: „школа і дім“, „пан учитель і ученик“, „родичі і учителі“, давнійшої потреби релігійної брехні при шкільному навчанню, давнійшого пошановання всього визиску, насильства і кривди, якими так багата історія капіталізму і царату в відношенню до робітничого клясу.

Жовтнева революція кинула цю ріжнорідну масу давнішого учительства з давнішого гнету царських порядків на бистрі хвилі революційної боротьби ідей.

І зарисувалися великі розслосення, розгорілися бурхливі антагонізми соціальних, національних і льокально-приватних пристрастей. Рівночасно прийшов розвал всіх давніх порядків, перемін влад на Київщині, які досягнули, кажуть, казочне число „22“ і вслід за ними повна економічно-господарська розруха і руїна, заглянула в очі робітників освіти страшна мара голоду, холоду, безпорядків і політичних переслідовань.

В цих злиднях, в цьому гудячому млині пролетарського перевороту зарисувалися яркими красками всі цінности характерів, виплинули на денне світло все геройство, краса і посвята, але рівночасно безмірна гидота, підлість і гвиль людської душі.

Ці всі вири і круговороти революційного життя змінили до тла психіку давного царського учительства. Всі ці, що мали ідею в душі, пішли в революційний табор, залишили учительську роботу, кинулися в вир політичної праці. Це було рівночасно в російському, українському і єврейському учительстві. Всі другі, яких душі застригли в міщанстві і шкурництві, залишили освітню роботу, і, не одержуючи „жалування“, начхали на освіту і звернули всю свою енергію на удержання життя, в користь своїх шкурних, шлункових інтересів. Між цими була і частина цих, які без власної ініціативи і ідеології, застрашені страшними відносинами горожанської війни, убралися в вигідну одіж „аполітичності освіти“ і бездільно ждали, щоб минуло лихоліття. За це у кожній владі домогалися платні і постійно нарікають на свою кривду—не одержують платні.

Теперішня хвиля мусить об'єднати всіх робітників освіти без огляду на національність на рівнині пролетарської нівелицій соціальних ріжниць, вона кличе всіх цих, які своїм походженням, світоглядом, освітою і почуттям обовязку „інтелігента в відношенню до темного, незрячого брата“ чують себе співчуваючими пролетарського об'єднання, і хоч ще несвідомі, відчувають, що комуністична ідея і революція несе нові шляхи і свіже повітря в дряхлу, презирську атмосферу капіталістично-християнської цивілізації.

Ці високі ідеали, які несе комуністична революція також в педагогії, розуміє лиш невелика частина робітників освіти. Вони ніколи не інтересувалися соціалістичною ідеєю, вони в важких відносинах царського режиму затратили всю свіжість людського мозку. І вони не можуть собі уявити, що можна дитині сміло, щиро і відкрито в очі сказати, що кожний цар, генерал, фабрикант, поміщик, піп—це грабіжник, злодій, бандит, жулік і спекулянт, вони ще гадають, що це здеморалізує дитину, вони так зрабили, зігнули духом в буржуазному ладі приватної власности і релігійного забобону, це не в силі уявити собі людського життя, вільного від цього баясту кривди, визиску і брехні.

Виходячи зі становища своїх шкурних інтересів, вони кажуть радянській владі: „Дайте нам лиш їсти, заплатіть нам наші борги, уберіть нас і дайте черевки, а ми будемо учити, як ви хочете після вашої комуністичної ідеології“. Шлях, який носить всі черти духової продажности—протитуції.

Не тому має бути реформа освіти і визволення з під соціального,

національного і релігійного гнету, що радянська влада, як орган комуністичної революції так хоче—і силою переводить, але тому, що це одиноке людське, природне, чесне, оправдане етикою (не брехливою, призирською етикою буржуазного ладу) пролетарської революції, якої основою є комуністичний світогляд. Робітники освіти і соціалістичної культури мусять тямити, що вони в пролетарському, комуністичному ладі не сміють бути давними царськими рабами, які за гроші давали свою працю. Це нерозуміння соціалістичної ідеї, це оцінювання радянської влади і комуністичної ідеї мірою, якою ми колись оцінювали самодержавя і царат. Це страшна помилка, це вислід цієї міщансько—буржуазної ідеології, яка володіє ще сьогодні в душах робітників освіти. Комуністична ідея, радянська влада вона не хоче, щоб її служити „за гроші“, за пайок—дорогі товариші. Вона за висока, за глибоко етична, щоб своїх агентів—апостолів оплачувати грішми. На це здобулися імперіалізм капіталістичного ладу і кожний релігійний культ. Вони платили своїм кондотерам, генералам, єпископам і кардиналам, і давали їм життя ситих, вдоволених наживою буржуів.

Комуністична ідея підносить етичний рівень чоловіка, робить його борцем за ідею, апостолом цієї пролетарської освіти, яка веде до нових форм життя без соціального, національного і релігійного гнету, до міжлюдського об'єднання всіх працюючих, що бореться з визиском, кривдою і експлуатацією одних людей другими, які мають творити міст між капіталізмом і комунізмом і яких розділюють глибокі, бурхливі хвилі великої цивілізаційної ріки-струї—горожанської війни.

Міщанська ідеологія, дрібно-буржуазна ідеологія володіє більшістю душ „робітників освіти і соціалістичної культури“. Хоч висока, хоч горда їх назва, але під нею криється ще море міщанської ідеології і шкурницького самолюб'я.

Бурливі, криваві хвилі революції обмили поки що головний бруд на людському тілі Росії і України. Вони очистили цей зверхній бруд грубої буржуазії з народнього організму і доходять до самої шкіри. Але в цьому менті стрічають шкурництво інтелігенції і всю упертість міщанства. Станути на проводі цього очищення, роздобути в своїх душах революційний огонь комуністичного світогляду, стати пролетарем не з мусу (бо нема що їсти і в що убраться), а тому, що не маю права на більше, як другі його не мають—ото є дорога, якою мусять піти робітники освіти, коли дійсно хотять стати творцями нової цивілізації, піонерами нової культури, а не гнилими „спецами“, які своє знання продають з миску „сочевиці“.

Робітники освіти ще не дійшли до цього психічного стану, вони ще хотять свою інтелігенцію, мудрість продавати за „пайок“ і плату, вони хотять бути конче наймитами хоч би і радянської влади, лиш щоб залишитися при жолобку і „жалуванню“. І кожна свідома одиниця, кожний робітник освіти, який чує свою гідність і гордість як чоловік, мусить зирвати з цієї психології чи царського чи радянського наймита—раба. Лиш залишення цієї поганой шкіри, яка осталась на робітниках освіти, визволить їх з цієї міщанської шкурницької ідеології, з цієї буржуазної духовної гнилі і рабства. Велике щастя „бути вольним, чесним чоловіком“, і це дає робітникам освіти лиш комуністичний світогляд.

Важка є боротьба з людським забобоном і упертістю. Але всі великі ідеї ішли все в саму середину людських вірувань і освячених віковою традицією правд, вони, ідучи вперед, мусіли виривати з коріннями всю гушавину темряви, глупоти і презирства. Лиш в цьому краю поганбленої гідності і чести людини, лиш на цьому нещасному терені капіталістично-царського насильства і гнету могли зродитися комуністичні ідеї, які є їх запереченням, які відкидають нещадно всі форми соціально, національної і релігійної експлуатації, всю давню брехливу етику капіталістичного ладу.

І чи на цьому шляху, на якому пішов гноблений віками поневолений клас давнішої тюрми народів, пішов працюючий клас, ви маєте іти на самому кінці, як платні „специ“, як раби, приневолені могутньою рукою робітника і селянина—ви, „робітники освіти і соціалістичної культури“? Чи не краше стати в ряди всесвітнього пролетаріату і скинути з душ своїх гниле плаття міщанської ідеології, що брудну одіж дрібно-міщанського шкурництва, в які обшив вас довгий час капіталістичного ладу, віковий гніт буржуазного поневолення і рабства.

Ні,—ви не лишитеся, всі ці, які мають в душі гідність і честь чоловіка, які вірять в визволення людини з під вікового гнету і насильства капіталу, які вірять в право людини на свободу і волю,—ви підете з могутнім походом праці проти капіталу, з побідним прапором комуністичного об'єднання працюючих цілого світу, і його дійсної безкласової рівності, ви підете шляхом етики комуністичного світогляду проти цілої безмежної брехні капіталістично-релігійної цивілізації.

І в цих могутніх змаганнях, в цих бурливих хвилях пролетарського перевороту щезне з душ ваших весь слід міщанського шкурництва і рабства, ви станете дійсно з рабів „вольними синами сонця правди“ в новому комуністичному ладі, станете „пролетарями“, дійсними робітниками освіти і соціалістичної культури.

І як довго цей мент, ця велика хвиля не наступить, вся ваша праця є одна брехня, кожне ваше діло презирством, кожне ваше слово обманом.

І з цими поняттями треба скінчити—ви, давні наймити-раби буржуазного ладу, сьогодні „не оплачені специ“ радянської влади, і будучи вільні робітники освіти і соціалістичної культури.

В. А. Беляков-Бельский.

Ближайшие задачи Профсоюза.

С выделением Оркомом Киевского Городского Профсоюза работников Просвещения и Социалистической Культуры в самостоятельную единицу и с избранием нового Правления Союза, закончилась большая организационная работа Оркома в этой области, проведенная в сравнительно короткое время, при помощи активных работников Союза, и вдохнувшая в Союз новую жизнь, поставившая его в ряды признанных пролетарских Союзов.

Целый ряд самых важных, неотложных задач стоит теперь перед Союзом и выполнение их требует значительного кадра стойких профессиональных работников, напряженного труда, внимательного и честного отношения.

На первом плане революционизирование массы работников просвещения, углубление несомненно совершившегося психологического сдвига в сторону искреннего признания идей и принципов Советской власти, желания активно и плодотворно работать для ее укрепления.

Задача, требующая правильного подхода, основательного знания материала, с которым приходится иметь дело, задача в высшей степени благодарная и в высшей степени ответственная. Здесь нет и не может быть места экспериментам, нужна, как и везде, впрочем, продуманная система, нужна твердая линия, исключающая необходимость в искусственных методах и нажимах. Надо помнить, и постоянно помнить, что трудо-

вая интеллигенция, в огромном большинстве составляющая Союз, достаточно развита и подготовлена для восприятия *умело и благожелательно* поставленных заданий.

В силу всего этого, и на основании поразительного по результатам опыта Москвы, все внимание должно быть обращено прежде всего на *культурно-просветительную работу в Союзе* и на поднятие в массе работников просвещения чувства своего пролетарского достоинства, на отслоение отсталых, отмежевавшихся от реальной жизни, элементов.

Устройство правильно организованного клуба при Союзе, распространение клубной работы по ячейкам Союза—Комслужам, хорошо разработанные циклы докладов на серьезные политические, общественные, педагогические темы, добросовестно поставленные выдающимися партийными и ответственными работниками, диспуты и собеседования, имеющие в нашей среде немаловажное значение, в ближайшем итоге быстро развоят самодеятельность в массе и лучше чем что либо укрепят потребность и понимание социалистической мысли.

Это до сих пор было слабо поставлено и результаты потому были слабые.

Второй задачей является поднятие экономического благосостояния членов Союза.

Здесь коренным образом и раз навсегда необходимо отрешиться от причисления культурных работников к какому то второму разряду или сорту в общей семье Профсоюзов. Институт пасынков, младших сыновей в пролетарской семье до того уродливое явление, что не может быть объяснено ни недостаточной политической зрелостью данного профессионального объединения, т. е. мотивами принципиального характера, ни соображениями практической материальной необходимости в первую очередь удовлетворять производителей материальных ценностей, т. е. рабочих физического труда. Оба эти мотива до того очевидно несостоятельны, что сравнительно давно в Советской России наблюдается обратное течение: обеспечение культурных работников ставится во главу угла профессиональных объединений. Да оно и понятно. Ведь революция определенно изжила сталию разрушения и усиленно, настойчиво требует строителей, могущих восстановить и воссоздать на развалинах старого новое светлое здание пролетарской культуры.

Уравнение культурных работников в экономическом отношении со всеми остальными трудящимися является неотложной задачей и Союзу предстоит проявить в этом смысле всю свою организованность, твердо заявить свои права на существование.

Если здесь, на Украине, непрерывная смена властей не дала возможности Советской власти урегулировать свои расчеты с культурными работниками, вследствие чего явилась огромная задолженность им (напр. Губнаробраза—около 70.000 руб. каждому), то это только лишний повод, с окончательным укреплением власти, обратить самое серьезное внимание на отчаянно-бедственное материальное положение культурных работников. Внутренняя же работа в Союзе по поднятию экономического благосостояния должна быть направлена по двум соприкасающимся путям.

Первый—обеспечение предприятий (учреждений), главным образом школ и детских домов топливом, ремонтом, оборудованьем и орудиями производства, т. е. книгами и всеми учебными пособиями. Предприятия должны во что бы то ни стало работать; это требование реальной жизни, это боевой приказ и потому это требование в первую очередь касается Отдела Свободы Губнаробраза и настойчивой самодеятельности решительно всех членов Союза. И здесь один ответ: „вынь—да положи“.

Второй путь—организация при Союзе Экономического Отдела и со-

средоточение в нем всей работы по удовлетворению членов Союза всеми видами довольствия, другими словами,—предоставление работникам просвещения и социалистической культуры реальной возможности все свои силы и способности отдать на борьбу с неграмотностью и на подготовку новых поколений к строительству новой жизни.

Практически необходимо, по примеру все той же Москвы, не нарушая общего продовольственного плана, использовать, по соглашению с Опродкомгубом, один из существующих распределителей, хотя бы бывший „Учительский Кооператив“ и приспособить его к снабжению всей массы членов Союза в одном месте, централизуя, таким образом, снабжение, разгружая продовольственную группу „Б“ и приобретая в центре города возможность своевременного подвоза продуктов и планомерного их распределения, под единым контролем, через посредство Комслужей, кстати сказать, хорошо организованных в Союзе.

В то же время, как в Одессе, выделив в различных районах по распоряжению Опродкомгуба и „КЕПО“ несколько столовых и приняв участие в их обслуживании и контроле, сосредоточить в них питание горячей пищей и чаем членов Союза и их детей, всемерно заботясь об улучшении этого питания и освобождении, таким образом, товарищей от заботы о сегодняшнем изготовлении обеда и о том, что скажет тощему карману культурного работника спекулятивный рынок.

Не подлежит также сомнению, что при правильной и доброжелательной постановке дела богатейшая Украина в состоянии снабдить своих сынов и прочими предметами первой необходимости, как то: обувь, одежда и пр.

Доминирующим вопросом дня, пока не сломлены окончательно внешние враги Революции, остается забота о помощи Красной Армии. В этом отношении Союзу предстоит, наряду с незаметной, но тяжелой в современных условиях, работой по борьбе с неграмотностью, продолжать обслуживать своими лучшими силами все красноармейские учебные и культурно-просветительные учреждения. Надо упорядочить регистрацию лекторов, библиотекарей, клубных работников и внешкольников, не забывая, при помощи своей Секции Учета и Распределения Рабочей Силы, извлекать специалистов из тех учреждений, где они, по недоразумению или горькой иронии судьбы, занимаются неподходящим к их знаниям и специальности механическим трудом. Помощь Красному Фронту войрос не только важнейшей необходимости, но и самолюбия каждого честного сторонника Советской власти.

В целом ряде заданий строительства и правильного развития деятельности Союза ежедневно приходится сталкиваться с вопросом о взаимоотношениях с административным органом просвещения—Губнаробразом.

Нельзя сказать, чтобы эти взаимоотношения были вполне правильно налажены и чтобы между Губнаробразом и Союзом существовал правильный, непрерывный контакт, не взирая на то, что, согласно Уставу Союза, в его Правление ex officio входит представитель Губнаробраза.

Коренная причина такой ненормальности лежит в не всегда отчетливом соблюдении того же Устава, требующего в первых же параграфах: „совместно с органами пролетарской власти работы Союза в строительстве социалистической культуры“. Не подлежит сомнению, что Союзу необходимо принять все зависящие от него меры, чтобы в деле разрешения проблем строительства социалистической культуры его участие было наиболее активным и встречало бы всемерную поддержку и солидарность Губнаробраза, питающегося наиболее активными работниками из недр того же Союза.

Общее дело требует и общего языка, и для Союза, обслуживающего

решительно все учреждения Губнаробраза, этот общий язык настоятельно необходим.

Разработка планов, программ, инструкций по Единой Трудовой Школе, закрепление идеи Единой Трудовой Школы в сознании работников просвещения путем показательной и практической работы ставит пред Союзом с одной стороны ряд теоретических изысканий в этой области, а с другой необходимость скорейшего и рационального выполнения предписаний Устава об организации опытных школ, педагогических и психологических лабораторий.

В первом случае Союзу необходимо широко развить издательскую деятельность, выделив для этого кадр знатоков дела, который имеется на лицо, во втором—путем широкой пропаганды, создания инструкторского института по Единой Трудовой Школе и своевременного изыскания средств,—необходимо развить, довести до совершенства существующие опытные школы и обратить серьезное внимание на основание лабораторий.

С этою же целью необходима органическая, постоянная связь с Центром, имеющим в своем распоряжении данные и сводки результатов подобных же изысканий.

Для того, чтобы работа не страдала однобокостью и забвением интересов членов Союза, целиком отдающихся своей педагогической и просветительной деятельностью, и учитывая то обстоятельство, что обычно врач не решается лечить своего ребенка, а педагог неизмеримо лучше обучает посторонних детей, чем своих собственных ребят, на обязанности Союза лежит позаботиться о воспитании детей дошкольного возраста членов Союза путем устройства при Союзе детских садов, площадок, очагов и пр. Это насущно и, мы знаем на личном опыте,—далеко не маловажно. Педагог, весь день занятый да к тому же задержанный нуждой, очень часто, волей-неволей оставляет своих детей без того воспитания и образования, которое он с такой любовью и самоотвержением дает другим детям.

В смысле организационного строительства нашему Союзу, как и другим Союзам, предстоит пережить еще целый ряд перестроек, постепенно вызываемых жизнью, требующей для здорового организма неуклонного, систематического совершенствования и стремления все вперед и вперед. В силу этого на очереди стоит серьезный вопрос омоложения Союза, привлечения в его среду молодых, бодрых, активных, не зараженных отжившей моралью и предрассудками, сил. Это возможно уже теперь, когда из коренной крестьянской и рабочей среды выдвинулись незаурядные таланты, мыслящие и интеллигентные люди, оторвавшиеся от сохи и станка, сознательно и с полным правом променявшие их на книгу и перо. Эти люди нам нужны и они уже идут в Союз. Всесторонне развивая деятельность Союза, мы добьемся того, чтобы их энергия, жажда труда и широкий размах в деле напili свое яркое и сильное применение. Почва широка и плодородна—нужны силы.

Переходя к чисто технической стороне деятельности Союза, нельзя не отметить, что в канцелярской, бухгалтерской и информационной работе предстоит добиться многих усовершенствований, в основу которых должно, наконец, лечь точное, рациональное распределение сил, устранение ненужных формальностей, упрощение делопроизводства до крайности, налажение широкой информации членов Союза путем предоставления Союзу в прессе специального отдела.

Что касается до разрешения всякого рода принципиальных вопросов, то в настоящее время, в связи с решениями III Съезда, делу дано наиболее жизненное направление. Как это было и раньше, так и теперь Союзу предоставляется все свои постановления выносить на конференциях Ком-служей, заменивших собрания уполномоченных и делегатские собрания и

пользующихся, по смыслу резолюций III Съезда,—законодательной властью в Союзе. Необходимо строго поддерживать уже налаженную связь Комслужей с Правлением и чаще осуществлять фактический контроль деятельности Комслужей на местах.

Общее для всех Союзов большое место—отсутствие правильно организованной статистики,— сильно болит и у нас. Вопрос, которому на Западе придадут первенствующее значение, у нас определено в забросе. До сих пор не было определенного плана и стройной системы—вот весь секрет. С получением из центра некоторых материалов, а главное с изучением этого дела специально подобранными членами Союза, статистика станет на нужные рельсы и несомненно быстро найдет среди нас горячих поклонников и работников. Не взирая на кажущуюся сухость предмета, его всеобъемлющее значение дает себя чувствовать с первых же дней работы.

В заключение, несколько слов о том, как мыслится Профсоюз Работников Просвещения и Социалистической Культуры его активному работнику, с любовью отдающемуся профессиональному делу.

Прежде всего не так, как человеку не видяшему из-за деревьев солнца... Ибо самый организованный и могущественный Союз—это только одна единица в огромной сумме профессионального дела. Следовательно, так называемый „союзный патриотизм“ не больше как легкая куриная слепота...

Вместе с тем *„удельный вес“* моего Союза мне дорог и важен. А главное, дороги и важны те *культурные результаты*, которые пожнут грядущие поколения от *культурной работы* Союза.

В. А. Беляков-Бельский.

Организация уездных отделов Профсоюза работников просвещения и социалистической культуры.

Необыкновенно трудные условия профессионального строительства на Украине заставляют обратить самое серьезное внимание центральных профорганов в первую очередь на ту часть общей работы, которая не только не налажена на местах, но о которой имеются лишь разрозненные, подчас далеко неполные и во всяком случае необследованные сведения.

Дело идет об организации на местах ячеек Профсоюзов, а в данном случае—уездных Отделов Профсоюза работников просвещения и соц. культуры.

Как раз там—в провинции, где представителями интеллигентного пролетариата в большинстве случаев являются работники просвещения, где, рассеянные по глухим волостям и селам, они, казалось бы, должны иметь полную возможность быть проводниками идей и начинаний Советской власти, именно в их среде разрозненной, не связанной верным пониманием общих задач и самодисциплиной, наблюдается почти полное отсутствие организации, тяготения к объединяющему профессиональному органу, отсутствуют профессиональный инстинкт и навыки.

Нет надобности останавливаться на причинах этого явления; всякому известны национальные и иные поводы к бессознательному, а порой и сознательному забвению своих кровных профессиональных интересов ши-

рокими массами провинциального интеллигентного пролетариата. Важно теперь, когда Советская власть идейно и политически укрепилась на завоеванных с таким трудом на Украине позициях, наметить общую схему организации, дать те руководящие, вытекающие из опыта, указания, в которых так нуждается и которых ждет наша периферия—провинция.

Прежде всего необходимо отметить некоторые особенности в идее конструкции и плане организации, которыми Профсоюз работников просвещения и соц. культуры несколько отличается от других производственных союзов.

Идея объединения работников умственного труда, работников мысли и культуры в единый, мощный Профессиональный союз долгое время не могла претвориться как следует в жизнь, пока с интеллигентного пролетариата, или так называемой „Трудовой интеллигенции“, не спала мишура мелко-буржуазной психологии, воспринятой от слишком, подчас, близкого общения с коренной капиталистической буржуазией, у которой трудовая интеллигенция была в услужении и на посылках,

Городской-ли, сельский ли учитель,—в конечном счете безземельный и бездомный бедняк—пролетарий,—силой вещей принужденный искать добавочного заработка у представителей крупной буржуазии, капиталистов и помещиков, постепенно утрачивая проблески профессионального инстинкта, подсказанные ему его общественным и материальным положением,—доходил до усвоения специфической мелко-буржуазной идеологии, в которой, конечно, и погряз бы на всю жизнь, если бы Великая Российская Революция не встряхнула его и не указала бы ему надлежащее место в рядах братьев-пролетариев.

Усыпленный было капиталистически-буржуазным дурманом, интеллигентный пролетарий—работник просвещения проснулся, протер глаза, ахнул, видя, как далеко вперед ушли товарищи работники физического труда, и быстро пошел нагонять их, извлекая в своих способностях и развитии силы к ускоренному поступательному движению.

И вот уже он идет наравне с ними к общей цели—всемирному владению труда и культуры.

Опомнившийся и сознавший свои ошибки, он выравнялся с общей массой пролетариата и твердо зашагал с ней в ногу.

С этого момента идея объединения его в пролетарский профсоюз стала осуществляться. Но на этапах революции, при переоценке всех ценностей, такое объединение встретило вдруг новое препятствие: чисто рабочие—(физического труда)—организации, строясь по производственному принципу, решительно отвергли в своей организации узко-профессиональные и национальные признаки, с которыми молодой союз работников просвещения не успел во время как следует разделаться.

Понадобилась длительная и, подчас, мучительная реорганизация, последствием которой было первоначально уничтожение так называемого Всероссийского Учительского союза, а затем и всех объединений, отличавшихся указанными признаками.

Наряду с этим встал вопрос о самом производстве, в узком смысле этого слова.

Производство материальных ценностей, которым заняты рабочие физического труда, одно время признавалось наиболее существенным и важным. Но и этот этап почти пройден. В настоящее время производство культурных ценностей, которому, главным образом, служит работник просвещения, становится на первое место в ряду других производств, отчего Профессиональное объединение работников просвещения и соц. культуры приобретает огромное государственное значение.

Объявленный поход против безграмотности мобилизует все лучшие

пролетарские культурные силы и возводит значение интеллигентного пролетария в Советском государстве на недостижимую высоту.

В этих особенностях идейного строительства, отмеченных здесь в общих чертах, лежит отчасти и причина медленного развития и организации Профсоюза работников просвещения и соц. культуры.

Конструктивные особенности таковы: в то время, когда мелкие производства в области физического труда почти уничтожены, а крупные огосударствлены и национализированы,—в области просвещения и культуры преобладают мелкие производительные единицы—школы, курсы, театры, студии, библиотеки, детские дома, очаги и проч.—производящие культурные ценности в небольших масштабах и лишь в последнее время объединяемые в крупные производительные организмы, примером чему является Единая Трудовая школа. Эти конструктивные особенности производственных органов и своеобразность орудий производства—*книга, печатное и устное слово*,—заставляют наше профессиональное объединение иногда сталкиваться с недостаточным ясным и точным пониманием задач и целей Профсоюза. Между тем они вполне определены.

Во внутреннем плане своем Профсоюз работников просвещения и социалистической культуры представляет собой слабо централизованный аппарат.

Советский строй, могущественный своей централизацией и гибкостью внутренней схемы, допускает в нужных случаях отклонения от прямой централизации.

В силу этого отдельные ячейки нашего Профсоюза пользуются правом, на основании устава, непосредственного сношения с Ц. К. Союза и обратно.

Затем, наряду с губернскими объединениями существуют городские отделы (в городах с населением свыше 50.000 человек).

Наконец, утверждение Исполкомов (Правлений), отделов Союза совершается местными Ревкомами или Исполкомами Совета рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов. Все это в полной мере соответствует хорошо продуманному плану нашего союзного объединения, выраженному в уставе.

Одной из особенностей Профсоюза является и сильное развитие сети Комитетов Служащих (Комслужей), имеющих в своих общих собраниях, на основании циркуляра Южбюро В. Ц. С. П. С. от 6-го октября с. г., законодательное значение в жизни отделов Союза.

Как организовать, чем руководиться, кого привлечь к работе? Вот безпрестанные вопросы, которые задаются провинцией и на которые необходимо ясно ответить, не уклоняясь от принципов Союза.

Но прежде всего надо уяснить себе одно: спор об объединении в государственном масштабе, т. е. будет ли это объединение Всероссийским или Всеукраинским, еще окончательно и формально не разрешены да, кстати, и не имеет в пролетарском государстве острого принципиального значения. Идея, имеющая базой Всемирную Революцию, не знает и в этом смысле пограничных столбов.

Во всяком случае, этот вопрос никоим образом не должен нарушать работу по организации союза на местах.

Как организовать? Конечно, прежде всего плотно, стройно и, по возможности, единообразно.

Обыкновенно сама жизнь выдвигает отдельных лиц, организаторов по природе, стойких и преданных делу людей, ведущих работу не за страх, а за совесть.

Первое их дело—пробудить в массах товарищей идейный интерес к организации, разбудить дремлющий, быть может, профессиональный ин-

стинкт, без устали, на личном примере, доказывать и развивать всю идейную и практическую пользу объединения, выпукло доказать правдивость лозунга—„в объединении сила“.

Не останавливаться перед препятствиями и лишениями, завоевать путем упорного, подчас кропотливого труда, доверие в массе к идее объединения и к самим себе. Не допускать неосторожно-резких нажимов на психику, верить искренно и глубоко в то дело, которому служишь.

Практически говоря,—создавать раньше небольшую группу, ячейку, объединенную общей идеей, с ясно выраженным профессиональным инстинктом.

В этой ячейке распределить работу так, чтобы каждый работник точно знал свое задание.

Тщательно избегать всякого бюрократизма и вместе с тем отчетливо открыто вести дело объединения.

С первых же шагов отказаться от устаревших традиций и симпатий личного свойства, отменить наотрез все старое и непригодное профессиональной пролетарской организации, четко разрабатывать детали, ни на минуту не упуская из поля зрения главной идейной цели: *объединения всех честных работников данного района в тесную, сплоченную профессиональную семью.*

В нашу среду—работников просвещения и культуры—привлекать преимущественно молодежь, еще не зараженную буржуазной идеологией, во время требовать дисциплины и порядка в работе.

Уметь все разногласия и недоразумения разрешать в своей среде, не допуская нересудов и сплетни, свойственной мещански настроенным элементам, и могущей дурно отразиться на организационном строительстве.

В своей ответственной работе—целиком опираться на массу. Близко, непосредственно знакомиться с ее запросами, бытом и желаниям. Безпрерывно регулировать общее массовое настроение, опираясь на твердые принципы профессиональных интересов и морали.

Самое важное—это осуществить живую связь с массой путем организации Комслужей в городах и местечках (см. Положение о местных коллективах работников просвещения, изд. Киевского отдела Профсоюза), а также посредством организации Волостных Комслужей, создаваемых из отдельных единиц работников просвещения, разбросанных по селам и деревням.

Для этой цели необходимо использовать аппараты связи Унаробразов, Уисполкомов или Уревкомов, Волисполкомов, Волнаробразов и Комнезаможей.

При организации Комслужей—*непрерывно представлять от Уездного отдела*—подробно инструктировать, правильно регистрировать Комслужбы, связать их живой связью с Уездотделом, наладить их связь с Комнезаможами.

И только опираясь на солидную организованную массу, собрав достаточный материал о ее нуждах и требованиях, начинать объединение путем созыва Уездных Конференций Комслужей, на которых быстро и практически разрешать все вопросы.

В сыром виде конструкция Уездного отдела должна сводиться к существованию организационно-инструкторского бюро и экономического бюро, в ведении которых, до привлечения в отдел Союза кадров активных работников, извлеченных из общей массы, должна находиться вся работа отдела.

Организационно-инструкторское бюро должно фактически осуществлять связь с недрами Союза, должно принять на себя временно куль-

турно-просветительную работу, охрану труда и статистику, а экономическое бюро—заботиться о регулярном снабжении работников просвещения и социалистической культуры денежным содержанием от Наробраза, получением пайков натурой, соблюдением тарифных ставок и нормировкой рабочего дня, а также ведением финансовых дел Союза.

Временный Исполком или Правление отдела Союза, возглавляя всю работу и стремясь наладить тесные взаимоотношения с пролетарскими и государственными органами власти, должен неуклонно стремиться к созданию многочисленного и правомочного Съезда, на котором и избирается постоянный Исполком, утверждаемый местным Исполкомом Совлепа.

Нет никаких сомнений, что при крайне нерегулярной выплате жалования работникам просвещения, при неналаженности транспорта и индифферентизме широких масс, работа организаторов Уездного отдела Профсоюза требует массы самоотвержения, а главное, искренней и глубокой веры в необходимость и плодотворность этой организации.

Одно отсутствие мало-мальски достаточных материальных средств может задержать организацию долгое время на мертвой точке, но жизнь, реальная и властно зовущая к объединению жизнь, все равно заставит живой организм семьи работников просвещения в конце-концов тесной стеной стать на защиту своих насущных профессиональных интересов.

Провинциальный учитель, культурник, может еще долго не почувствовать всей опасности для его профессиональных интересов в разрозненности и отсутствии объединяющего начала, но это будет лишь до тех пор, пока требования, предъявляемые к нему, как к воину великой Красной Армии Просвещения—не предъявлены ярко и определенно.

После предъявления ему счета на выполнение определенных культурных заданий, он, если вдали от своего объединения—Профсоюза не сможет оплатить этот счет, вынужден будет капитулировать и сложить с себя высокое звание работника просвещения и соц. культуры.

Для Уездотделов выход из затруднительного материального положения пока один. Это—п. „г“ (Устава) о средствах союза, по которому Союзу отпускаются ассигнования от пролетарских и государственных органов на культурное строительство.

Этих ассигнований необходимо организованно добиться через Уездбюро и Уездисполкомы, напрягая все силы, чтобы направить эти ассигнования по прямому их назначению.

Создавая свой налоговый аппарат, Уездотдел Профсоюза должен заботиться о том, чтобы членские и единовременные взносы регулярно поступали от тех Комслужей, члены которых фактически получили причитающееся им по Наробразу вознаграждение.

Для недополучивших содержание или временно безработных допускаются льготные разсрочки взносов.

Взимается, согласно Уставу, 20% с заработного рубля. Практика нашей работы говорит, что на первом месте в Исполкоме Союза должен стоять точный учет материальных средств, следовательно, бухгалтерия Союза должна быть на надлежащей высоте.

Отчетность по всей производимой работе необходимо вести строго и регулярно. Обработанные материалы отчетов немедленно сдавать в Уездбюро Совпрофа и свой центральный орган Профсоюза. Из этого вытекает и статистическая работа, на которую до сих пор обращалось очень мало внимания.

Исполком Уездотдела в своей возглавляющей и направляющей роли в жизни Союза должен твердо держать определенную линию поведения по указаниям и инструкциям центра.

Все необходимые поправки, соответствующие местным особенностям, должны корректироваться по соглашению с центром, чем достигается и взаимная прочная связь, и обоюдное понимание, так необходимые в общей работе.

Говоря о дальнейших деталях организации, мы неизбежно должны вернуться к нашей первой предпосылке: что интеллигентный пролетариат, в частности работники просвещения и культуры, имея на местах несомненно значение пионеров цивилизации,—в лучшем смысле этого слова,—должны тщательно заботиться о повышении своего морального веса в среде окружающего населения.

Это достигается сознательным отношением к поставленным задачам и напряжением всей энергии к созданию разного рода культурных ценностей.

Вот почему особое внимание должно быть обращено на толковую организацию при Союзе клубов, библиотек, читален, курсов профработников, по социальному воспитанию, курсов рассказчиков и др., лекций и циклов докладов на различные темы культурно-просветительного характера.

С другой стороны, в своей периферии, — в волостях, селах и деревнях, долг каждого культурного работника озаботиться привлечением широких слоев населения к совместной работе по устройству хат-библиотек, хат-читален, детских приютов и очагов и т. п.

По этому поводу может быть задан вполне естественный вопрос.

Кто возьмется за эту работу, кого привлекать к ней?

И неизбежно приходится ответить: надо все делать самим, не ожидая, при теперешней разрухе и недостатке в людях, пополнения своих кадров из центра.

Пусть ваша работа на местах не будет на первых порах особенно богата содержанием, пусть вам придется ошупью искать лучших и верных путей, но уже самый факт вашей работы, одно искреннее желание служить общему делу государственного строительства,—имеет колоссальное культурное значение.

„Боритесь—поборете“—вот прекрасный завет, который оставил нам великий Кобзарь.

Несомненно,—много горьких и трудных минут встречается на пути профессионального работника, много стен надо протаранить одним только нашим оружием — веским, правдивым словом и силой убеждения, но достижения прекрасны, результаты работы велики и славны в своей культурной ценности.

Освобожденный от пут бюрократизма и моральной неволи работник просвещения может и должен теперь все свои духовные силы, все свое развитие и сознательность бросить на борьбу с невежеством, косностью и темной народной.

Он теперь уже не учитель „отселева-доселева“,—а друг и брат, *ответственный воспитатель грядущих поколений*, на которых строятся все наши надежды и упования.

Не семья, отягощенная заботами о куске насущного хлеба, и не модные пансионеры,—осиновый кол им в могилу,—заняты теперь воспитанием, нет, эта почетная и ответственная задача легла всей своей тяжестью на работника просвещения и социалистической культуры, и он, всемерно поддерживаемый своим профессиональным объединением — Союзом, бодро и смело должен исполнить эту задачу *во что бы то ни стало*.

Инструкция по организации уездных отделов Киевского Профсоюза работников просвещения и социалистической культуры.

I. Общие положения.

1. В основу организации каждого Уездотдела должен быть положен устав Профсоюза работников просвещения и социалистической культуры.
2. Вся организационная и текущая работа Уездотделов должна протекать в полном контакте с Центральным органом Профсоюза и Уездбюро Совета Профессиональных Союзов.

II. Конструкция Уездотделов.

1. Высшим полномочным органом Уездотдела является уездный съезд членов Профсоюза работников просвещения и социалистической культуры.
2. Общие Собрания (Конференции) Комитетов служащих Уездотдела Профсоюза являются законодательным органом, которому принадлежит право решения всех вопросов жизни Уездотдела, не связанных с принятием или изменением Устава, избранием Исполкома (Правления) и Ревизионной Комиссии Уездотдела и исключением из Профсоюза его членов.

Примечание: Председатель и секретарь Общего Собрания Комитетов служащих (Комслужей) — избираются постоянными, сроком на 6 месяцев.

3. Уездисполком (Правление) Уездотдела выделяет Организационно-Инструкторское и Экономическое бюро для ведения постоянной работы Уездотдела по намеченному Уездисполкомом плану.

Примечание: Постепенно, по мере развития деятельности Уездотдела, организуются кроме того: Культурно-Просветительное, Статистическое, Тарифно-Нормировочное и Охраны Труда — бюро.

Временно, до расширения работы Уездотдела до нормальных размеров, функции указанных в примечании бюро принимают на себя Организационно-Инструкторское и Экономическое бюро.

4. Уездисполком имеет свою общую канцелярию и бухгалтерию при ней.
5. Как канцелярия, так и все Бюро в своей работе подчинены Уездисполкому Профсоюза.

III. Штаты Уездотделов.

1. Члены Уездисполкома, по числу избранных Съездом и утвержденным местным Уездисполкомом (Ревкомом) Совета Рабочих, Крестьянских и Красноармейских депутатов.
2. Общая канцелярия и бухгалтерия: один делопроизводитель, одна машинистка, один бухгалтер — счетовод.
3. Организационно — Инструкторское Бюро: один заведывающий бюро (из членов Уездисполкома), два инструктора.
4. Экономическое бюро: один заведывающий (из членов Уездисполкома), один агент — инструктор, один счетовод — кассир.
5. Содержание членам и служащим Уездисполкома Профсоюза исчисляется согласно существующим тарифным ставкам.

IV. Характер работы Уездотделов.

1. Уездотделы организуют работников просвещения и социалистической культуры Уезда в сплоченный, тесно связанный Профессиональной дисциплиной Союз, строго наблюдая за выполнением Устава Профсоюза.

2. Уездотделы координируют свою работу с Центральными органами Профсоюза и Уездбюро Совета профессиональных Союзов, поддерживая с ними непрерывную живую связь и представляя им ежемесячные отчеты о своей деятельности.

3. Уездотделы поддерживают органическую связь с местными Отделами Народного Образования и являются представителями и защитниками интересов работников просвещения и социалистической культуры во всех учреждениях пролетарского и государственного характера.

IV. Офіційний відділ.

Постанова Ради Народніх Комісарів У. С. Р. Р. за 21 вересня 1920 року.

Рада Народніх Комісарів ухвалює:

1) Доручити Наркомосвіті спішно розробити план для широкого розвитку шкільних та освітніх установ усіх ступнів і розрядів з українською викладовою мовою.

2) Негайно ввести обов'язкове вивчення української мови у всіх шкільно-освітніх установах з неукраїнською викладовою мовою.

3) Звернути увагу на особливо серйозне вивчення української мови у всіх постійних і тимчасових установах по підготовці робітників освіти, при чому частину їх зараз же треба перевести на українську викладову мову.

4) Постановити за обов'язок Державному Видівництву потурбуватися про видавання, по згоді з Наркомосвітою, задовольняючої кількості підручників на українській мові, а також красною письменства та інших видань.

5) Наркомтруду і Наркомземові видавати свою пропагандистську літературу переважно на українській мові.

6) Поставити в обов'язок виконкомам. мати в кожному губерніяльнім місті не менш одної української газети.

7) Наркомосвіті через її місцеві органи негайно організувати у всіх губерніяльних і повітових місцях вечірні школи для навчання радянських службовців українській мові.

8) Поставити в обов'язок всім радянським установам потурбуватися притягати співробітників, що знають українську мову і зможуть задовольняти на ній потреби населення.

9) Постановити робітничо-селянській інспекції слідкувати за досконалим виконанням цього декрету.

Заступник Голови Ради Народніх Комісарів Чубарь.

Тимч. в. об. Керуючого Справами Раднаркому Переверзів.

Секретар Раднаркому Ахматів.

Циркулярний лист до завідуючих повітвідділами Наросвіти ч. 3.

Дорогі товариші! З'їзд завідуючих повітовими відділами Народної Освіти, який відбувся в м. Києві 25—30 жовтня цього року, підвів підсумки нашої освітньої праці за останні два місяці. При надзвичайно важких умовах провадилась робота Повітнаросвіт, але в них самих були великі хиби, котрі до певної міри шували працю. Найбільша перешкода до нормального провадження освітньої роботи—це відсутність у Наросвіт авторитетності серед інших Радянських установ і організацій, що пояснюється з одного боку історично встановленим поглядом на освіту, як на захід другорядного значіння, а з другого боку—залежить до великої міри від того, що у відділів Народної Освіти не було певного твердого курсу їх діяльності й щешності в своїх власних силах.

Товариші! Робітничо-селянська влада серед різних галузей радянського будівництва цілком зрозуміло на перший план висуває освіту, бо від правильної постановки останньої залежить поширення і закріплення ідей комуністичного устрою життя. Ви повинні високо нести черговий прапор освіти і соціалістичного виховання мас, геть відкидаючи всі ці перешкоди, які стоять і стоять будуть на вашому шляху. Тільки надзвичайна енергія, людська воля й упертість в досягненні своєї мети й твердий, непохитний, цілком з'ясований план освітньої роботи в місяцях можуть бути певною запорукою тому, що ми здійснимо в справах освіти ці всі медичесні й почесні завдання, які на нас, робітників освіти, докладає жовтнева революція. Не може бути десмізму й зневіри в власних силах, бо це загибель; абсолютна певність у власних силах й в перемозі над безладдям, глибока плянова й закріплена робота—необхідні атрибути кожного завідуючого відділом освіти. Всі робітники освіти, починаючи завідуючим відділом Народної Освіти й до учителя самого глухого й темного закутку України, повинні враз же стати на шлях завоювання в інших радянських установах власного авторитету й вставати до своєї надзвичайно важливої й відповідальної роботи, а також довіряти до себе з боку населення. Все це, без чого освітня праця нічого не варта, може бути здобуто тільки нашими власними силами.

Підіймайте значенство з його байдужності і косности. Улаштовуйте часті конференції культробітників, ставте їх на шлях активної й ініціативної праці по радянському будівництву, і тоді справа освіти пошириться і всі органи Радянської влади, а також населення, підуть вам на зустріч. Використовуйте всі засоби власного впливу, преси і т. и. Держіть постійний зв'язок (живий) з Губнаросвітою, не покладайтесь на листування та телеграми. В випадках потреби в негайних вказівках, інструкціях, різних матеріалах надсилайте

спеціальних кур'єрів до Губнаросвіти для розв'язання справ в центрі, аби не виникало непорозумінь на місцях, що дуже шкідливе авторитет Повітнаросвіт, завдяки зоруженню шляхемірності роботи.

1-го числа кожного місяця періодично в Києві відбуваються з'їзди завідуючих повітовими відділами Наросвіти або їх правомочних заступників. На ці з'їзди приїждять або надсилають своїх делегатів з певним звітом праці Повітнаросвіти за минулий місяць, не чекаючи кожного раз спеціальних повідомлень. Зокрема, на черговий з'їзд 1 грудня пропонується привезти докладно розроблені анкети про стан освіти на повіті, котрі було надіслано ще перед з'їздом 1-го жовтня, але яких за браком часу майже ніде не встигли докладно обробити.

Проводьте наше бойове завдання організації Волівдівів Наросвіти, які повинні бути організовані до останньої волости до 1 січня 1921 р. Касуйте районні Наросвіти, котрі абсолютно не потрібні при сучасних методах освітньої праці в самій гуцульщині селянства, яке групується навколо волостей. Райвідділи Народної Освіти тільки ускладнюють життя і безпосередній взаємовідносини поміж Повіт- і Волнаросвітами.

Обов'язково що місяця скликайте повітові з'їзди завідуючих волосними відділами Наросвіти, які уявляють собою найкращий зв'язок повітосово освітнього осередку з волостями. У волостях повинні відбуватися двічі на місяць волосні конференції культробітників, завдяки котрим протягуються нитки живого зв'язку поміж волостями та селами. Зазначена схема живого зв'язку переферії з центром, по ініціативі й засобами останньої, є непереможна вимога життя, котре не раз упевнило нас в тому, що найбільш помилок і хиб зроблено в нашій діяльності за браком зв'язку з місцями, котрі, за відсутністю певних інструкцій і вказівок, провадили роботу за власний страх і на власну совість. Звичайна річ, що одностороннє бажання щиро і чесно працювати на ниві народної освіти не досить, до цього потрібно ще певних плянів і матеріалів, котрі в силі дати тільки керувальні центри. На завідуючих і відповідальних робітників Повітнаросвіти покладается обов'язок бувати на можливості на всіх волосних культурно-освітніх конференціях, особливо там, де на порядку денному передбачаються серйозні питання, котрі можливо розв'язати лише в присутності компетентного представника Повітвідділу Наросвіти. На цих волосних конференціях, котрі складаються переважно з учителями, ставте питання сучасного менту, виступайте соціалістичної освіти й участі вчителів в справах радянського будівництва. Організаційна

і колективна робота серед учительства—це теж найкраще наше завдання теперішнього часу.

В справах позашкільної освіти безумовно провадьте широкорозповсюдження «Просвіти», організуйте хати-читальні, рідну націоналізуйте всі театри, кіно і оркестри. Зверніть особливу увагу на організацію агіт-лект-пунктів, бо прих, ще немає в людському повіті. Майте на увазі, агіт-пункти—це єдиний шлях нашого безпосереднього впливу й допомоги до селянства, тому треба їх заспокувати, не вважаючи ні на які труднощі. До січня неодмінно повинні бути організовані в кожному повіті більш однієї такої точки.

Надзвичайно але стоїть справа з постачанням культурно-освітніх установ підручниками і іншею приладдям. В данимому разі переважить кількість всього, що є в центрі, віддасться і буде віддано на повіті, але все одно рятівні можливості задоволення всіх вимог освітнім мізерні, що фактично не буде змоги обслуговувати кожного учня необхідним приладдям, поки взагалі не буде подолано в цілому господарському руйну республіки.

В найбільшій час доведеться переходити на методи місцевого навчання, віддаючи невеличку кількість підручників лише колективного користування. Для писання можна використати крейду, власні грифельні дошки, старий з олівця, тому писаний або друкований папір і т. д. Необхідно виявити власну ініціативу, що до віднаходження засобів усунення тих перешкод в справах навчання, які зараз повстають з причин відсутності необхідних фабрикатів.

Подайте на допомогу досвід минулого, коли писали олівцями пером та олівцем, все таки не допустіть до занепаді освітньої справи за браком звичних для нас сучасних технічних засобів її провадження.

Розпочніть 1-го грудня на повітах тижневий захисту тижня, котрий провадиться протягом 7 днів. Зараз же починайте підготовчу працю згідно надісланій при цій відозві інструкції по улаштуванню тижня захисту дитини.

Майте, товариші, на увазі, що в цей тиждень необхідно шляхом особистої агітації і пропаганди звернути увагу населення на справу дитячого виховання і привітати його до активної допомоги що до забезпечення дитячих комітетів необхідним. Колиб була змога, то в цей тиждень треба відкрити ще нові дитячі

установи, аби дійсно підійняти справу дитячої самої суті комуністичного устрою життя.

Протягом цього тижня, скрізь і остаточно прийміть з Собезів дитячі припули до відання Народів, при чому негайно організуйте повітові ради захисту дітей, згідно надісланій інструкції.

Міцно і непохитно провадьте на селах натуральну систему утримання культурно-освітніх закладів і робітників освіти по раніш надісланій інструкції, котру, між іншим, уміщено в 1 числі часопису «Пролетарська Освіта» *).

В відношенні організації Повітваросвіти негайно переходьте на ці схеми і штати, котрі було виготовлено Губваросвітою й роздано на руки завідуючим Повітовими Народівми 30 жовтня 1920 р.

Серйозно поставтеся, товариші, до цієї освітньої роботи, яка яскраво визначилась перед нами на 2-й всеукраїнській нараді робітників освіти в Харківі і конкретизована на 2-й київській губер. нараді завідуючих Повітваросвітами Київщини 25—30 жовтня. Останню нараду треба вважати за перехідний ступінь від організаційної до практичної роботи здійснення тих завдань, які зараз виразно перед нами стоять.

Прийміть активну участь в надісланні до Києва слухачів на курси підготовки завідуючих волосними відділами Народів і на курси радянського будівництва. Відповідні телеграми з закликом курсантів уже надіслано до повітових Ревкомів.

На з'їзд привізьте завжди з подрібними писаними докладами і шевним матеріалом (коші наказів, протоколів різних засідань, матеріалів праць ріжних комісій і т. п.); про всякі шеренгоди і вчинки з боку ріжних організацій, котрі шували вашу роботу, привольте документальні докази, аби можна було взяти заходів проти цього.

Докладно і послідовно з'ясовуйте на губерніяльних з'їздах свої потреби і ставте ці питання, котрі ви не могли вирішити самі на повітах в процесі своєї роботи. З губерніяльного з'їзду ви повинні повертатися назад без ладних сумнівів і неясностей.

З тов. привітанням завідуючий Київським Губерніяльним відділом Народньої Освіти

Л. Левитський.

З'їзд завідуючих повітовими відділами Народньої Освіти на Київщині.

26-го жовтня 1920 року о 5 годині вечора відкрився в будинку Губваросвіти (Вібіковський бульв. 14) з'їзд завідуючих повітовими відділами Народньої Освіти на Київщині. Поки що прибули представники Уманського, Липовецького, Таращанського, Бердичівського,

Сквирицького, Київського повітів і Васильківського району.

*) Відозва про ремонт шкіл і утримання робітників освіти, «Пролетарська Освіта» стр. 59, ч. 1, 1920 р.

На першому засіданні обрано президію в складі 3 чоловік, затверджено порядок денний і заслухано доклад про діяльність Київського Губвідділу Народної Освіти завідуючого відділом тов. Левитського.

Порядок денний з'їзду: 1) Обрання президії. 2) Доклад завідуючого Губнаросвітою. 3) Доклади з місць. 4) Доклад завідуючих підвідділами. 5) Єдина Трудова Школа. 6) Дяччі доми. 8) Справа про неповнолітніх злочинців. 9) Професійна школа. 10) Позашкільна професійна школа. 11) Політпросвіт— його значення й об'єднання в ній усієї політично-освітньої роботи. 12) Агітаційні пункти. 13) Просвіти, хати-читальні. 14) Клуби. 15) Театр і кіно. 16) Бібліотечна справа. 17) Фінансові справи. 18) Організація вчителів та політична робота серед його. 19) Волості відділів Наросвіти.

В своєму докладі тов. Левитський підвів підсумки праці Губнаросвіти за минулі два місяці. Що до повітів, то докладчик зауважив, що було вжито всіх заходів, аби перенести центр тягару культурно-освітньої праці на село. З цією метою було надіслано на повіті інструкцію з відозвою про проведення натуральної системи утримання повітового вчительства й повітових культурно-освітніх закладів. Під час перебування з боку фронту Політпросвіти Губнаросвіти було переведено на бойовий стан, при чому відповідну інструкцію надіслано і на повіті.

Губвідділ Народної Освіти зробив всю підготовчу роботу по відкриттю курсів для підготовки завідуючих Волівідділами Наросвіти, дошкільного виховання, українознавства, раянського будівництва і допомоги фронту. Як би не поді на фронті, які дуже зле відбилися на роботі київських державних установ, то ці курси розпочалися б в короткому часі.

Було дано статистичні дані про кількість відкритих культурно-освітніх установ, протягом минулих двох місяців (згідно з звітом в «Вістях» ч. 229, від 17 жовтня).

Закінчуючи свій доклад, тов. Левитський, зазначив, що минулий час було використано для організаційно-підготовчої роботи, яку необхідно було зробити, аби можна було згодом здійснити ті великі завдання, які повстали перед Відділом Наросвіти після 2-ої Всеукраїнської наради робітників Освіти в Харкові, в серпні 1920 року.

Час підготовчої роботи вже скінчився й після цієї нашої наради мусять стати лише на шлях практичного переведення в життя тих планів і завдань, які вже досить теоретично зрунтовані. Нам в далій роботі перешкоджає скептицизм і не вистачало потрібного активізму; мусямо цього позбавитися і тоді справа освіти на Київщині буде на певному шляху поширення і розвитку серед населення.

Після доповіді тов. Левитського оголошено чергову до слідуючого дня.

Другий день з'їзду був присвячений докладом з місць.

Доклад представника Бердичівського Віднаросвіти обрисовував винятково важкі умови

для праці відділу: близькість фронту, постійні повстання і в зв'язку з цим постійна паніка, відсутність робітників, особливо для відновлення праці, несприятне, а влучному разі рівнодушне, відношення вчителів до Трудової школи з огляду на цілковиту його не-обезпеченість, байдужне відношення інших Радянських органів до потреб Віднаросвіти, захоплення військовими частинами будинків і т. и. При таких умовах удалося де-що зробити на ниві соціального виховання: відчинено 15 шкіл в Бердичеві та декілька дитячих домів з загальною кількістю дітей 6.300 душ, підготовлено курси для вчителів та задумано відчинити одну технічну школу. В своєму резюме завідуючий Губнаросвітою, констатує факт дійсно важких об'єктивних умов, рекомендував, між іншим, вжити всіх заходів до встановлення зв'язку з волостями через посредництво місцевих Комнезамів.

З доповіді завідуючого Таращанським відділом виявилась особлива, органіцанська система праці, котра виконувалась з досить великою інтенсивністю, всі установи йшли охотно на зустріч Наросвіти в її праці. Всі волості відділу реорганізовані по новій схемі й працювали в повному контакті з повітовим центром, зв'язок встановлений через інструкторів, влаштовуються постійні з'їзди волостних відділів з участю партійних робітників та членів К. С. М.—Вчителі ступенно переводяться на натуральну пайку, школи забезпечені земельними участками, змобілізовано агрономів; відчинено три професійно-технічних школи, при заводах утворено курси для дорослих. Функціонує педагогічна школа з дитячим садком при ній. В селах організовано бібліотеки, «Просвіти» реорганізуються. Школи функціонують, учителі перевибрані й енергійно працюють за своїх шкіл іноді репресійними засобами аж до арештів. В повіті багато дітей погромлених євреїв, для яких відчиняється дитячий дім. Майже в кожній волості є свій театр, хор та оркестр, влаштовуються лекції партійних лекторів.

В своїй праці відділ зустрічав перешкоди в відсутності предметів обладнання шкіл, карт, навчального приладдя й т. д. в браку приміщень, в лихому постачанні продуктами та всім необхідним установ Наросвіти.

Сківський представник в своєму докладі вказав на ті ж самі перешкоди в праці, які інші представники повітів: конфлікти з військовими владами, захоплення останніми будинків, втікання вчителів до тишних установ, які ставлять їх в краще матеріальне становище, відсутність правильного зв'язку з губерніальним центром. Відділ організував вчительство, утворив при союзі робітників освіти та пролетарської культури комуністичну фракцію, в яку записалось більше 40 чол. Селяне відносяться з більшим зацікавленням до справи освіти; в одному селі задумано відчинити народній університет; селяне пішли на поміч вчителям в забезпеченні їх натуральною пайкою, своїми силами й засобами розпочали ремонт шкільних будинків і т. д.

З 57 Просвіт повіту працює в зреформованому виді 27, інші, з яким Петлорівським за-в'язанням, на шляху до реорганізації. Зв'язок з місцями нарадництва та підтримується че-рез інструкторів, систематично відбуваються з'їзди представників волосних відділів. З ін-шими установами, що обслуговують установи Наросвіти, встановились гарні відносини з мо-менту вступлення завідуючого Наросвітою в повітову Регістріку.

В Липовецькому повіті справа народньої освіти гальмувалася тими ж самими обстави-нами, про котрі говорять попередні доклади-ми й тим самим браком культурних сил: для дитячих установ не виказалось ні одної фре-белічки в повіті, в цілому повіті виказалось тільки один дотор, з 409 вчителів 138 з осві-тою першорядно-парафіальної школи й через те зовсім не підготовлені до праці в новій трудо-вій школи. Не можна було відчинити ні одної професійної школи, хоч було задумано відчи-нити декілька агрономічних та соціально-економічних шкіл. Зв'язок з місцями затрудненій внаслідок віддаленості повітового цен-тру від волосних та через постійні повстання. Військові влади часто ставлять перешкоди праці відділу; вони довго не хотіли згодитися на введення натуральної пайки для вчителів, вважаючи цей крок неале дискредитує чим радянську владу. Людність повіту майже ціл-ком ситадається з замочних громадян, дітей без притулку зовсім немає. Радянські гроші не ходять і тому вчителі не заікавлені в одержанню платні, гроші мають оборот та де-яку вартість тільки в самих Липовцях. Дуже мало працюють установи, що мають обов'язок поглядати школи паливом, через що школи зможуть чи будуть функціонувати.

Докази з Київського повіту зазначає, що зобит розподілюється на дві частки: лівице, де населення цілком підтримує Рад. владу й їде у всьому на зустріч; задіяли чому там уда-ється перевести в життя усі починання, й швиденну, де переважно населення гонить са-могонку, підтримує бандитизм і до освіти став-ється вороже. В зв'язку з цим становище осві-ти в повітах не однакове. Обслідування повіту до теперішнього часу закінчено майже цілком і тепер ведеться робота по переведенню в жит-тя намічених планів.

Школи забезпечені землею, а вчителі поволі переходять на натуральне утримання.

Дитячих установ в повіті, разом з прийня-тими від Собезу 7, але діти не забезпечені ні одягом ні взуттям, необхідно, щоб Губвідділ допоміг в цьому відношенню повіту.

Підвідділ позашкільної освіти реорганізова-но в Політпросвіт, улаштовані постійні районні хори, бібліотеки, роз'їзні та місцеві групи і т. в. Просвіт мається 113, з котрих 7 пролетарізовано.

Уманський відділ Наросвіти працював в напрямку реорганізації шкіл ріжких типів в єдину трудову, а також в напрямку заснова-нн професійних шкіл. З тою метою ціле літо відбувалася вчительська конференція. Стано-вище зовіту в освітньому відношенні патя-

строфічне: шкільні будинки зруйновані, во-ззаяк військової влади примістила в них мобі-лізованих, а після цього військові частини; вчителі через брак засобів не одержують плат-ні за багату міснів і тому покидають працю та йдуть на службу в інші повіти або інші установи; школи не забезпечені паливом. Від-діл виконав перевибори вчительства, відчинив 18 трудових шкіл чоловічого складу з яких од-но російська та 11 шкіл з групового складу, які мають що річно доповнятися. Дитячих майданів було 8, в місті й 6 в повіті, дитячий клуб 1. Після закриття майданів (26 вересня) розпо-чалася праця по прийому від собезу дитячих притулків. Всіх дітей в притулках зараз біля 580. Становище притулків безнадійне через брак харчових продуктів, палива, білизни, оде-жі, взуття й мила. В повіті функціонують 4 професійні школи слюсарсько - механічні і відділ Уманського Політехнікуму (по хлібо-робецькому машинобудівництву), а в сьмій мі-сті крім Політехнікуму (з 4 відділами) про-фесійно-технічна школа з 3 відділами, худож-ньо гончарно-керамічна. Намічені до відчине-ння агрономічний технікум, соціально-еконо-мічна й дві професійно-наукові школи, але праці по всім тим школам зараз припинено через те, що приміщення зайняті військовими частинами. В напрямку позашкільної освіти зроблено дуже мало через брак засобів та бан-дитизм в повіті.

Роблючи останнє резюме, зав. Губвідділом зазначає, що по всіх повітах відчувається брак казівок з центру і тому що багатьох питаннях Повітвідділи мусіли самі находити виходи не завжди правильні. Але тепер, кожного першо-го числа кожного місяця всі зав. Повітвідділа-ми будуть з'їздитись до Києва і це явище більш не буде мати місця. Закінчуючи овоо слово, зав. Губвідділом пропонує прийняти єди-ную резолюцію.

Резолюція по докладам з місць.

Заслухавши доклади з місць, з'їзд завіду-ючих Повітовими Відділами Народньої Освіти постановив рахувати загальний напрямок ро-боти Відділів Освіти правильним, але зверну-ти увагу на те, що робота не мала відповідних наслідків і не була поставлена на належну ви-сочінь через те, що 1) в повітових відділах На-родньої Освіти дуже мало відповідальних і фахових робітників, як партійних, так і не пар-тійних, 2) не досить уважно відношення збоку військової влади, 3) відсутність інформації та директивів з центру, 4) постійні повстання, і для піднесення праці на належну височінь з'їзд признаєє необхідним: 1) головноу роботу перевести на село через політ-просвітну робо-ту, профес. технічні заклади, через «Просвіт-ти», хати-читальні, агіт-лект-пункти та інші, 2) негайно вимагати від Опродкомгубу і Рай-опродкомів здійснення на місцях декрету Рад-паркому України від 23 червня про забезпече-ння робітників освіти харчуванням, бо сучасне становище на місцях як з цього боку не може тривати далі і хвилини, 3) а поки не здійсню-мо декрету від 23 червня, то негайно всіх ре-

бітників освіти, як на місцях, так і в відділах перевести на натуральний пайок, збираний серед селянства і учнів, позаяк влада не має змоги субсидувати в відповідній кількості грошима, 4) аби Губнаросвіта систему фінансування повітнаросвіти поставила на відповідну висотину, забезпечивши повіті грошима, 5) вимагати від Губерніальної влади аби військові частини, райпродкомісії та інші, не займали помешкань шкіл, не займали і не мобілізували для своїх потреб «Просвіти», книгозбірень, хат-читалень, учителів, театральних гуртків, а всю цю роботу проводили цілком в контакт з відд. Народн. Освіти і по їх згоді, бо таке становище руйнує всю працю відділів Наросвіти, учителів і всіх культ. проєв. установ, 6) вимагати, аби всі шкільні помешкання і мобілізували робітників освіти, «Просвіти» та інші, були негайно звільнені, 7) учитель на селі повинен не тільки бути безмовним робітником школи, але взагалі представником Відділа Народної Освіти, представником Радянської влади і тому, аби бути користним з цього боку, повинен мати цілковиту авторитетність і його права не повинні ганебно порушуватись, 8) аби Від. Губ.

Освіти більш систематично і раціонально поставив свою внутрішню організаційну роботу, і особливо по звязку і інструкційно повітових відділів, 9) аби були реорганізовані всі п. відділи Губ. Від. Освіти, які крім канцелярщини нічого з себе не уявляють і особливо п.-в. Постацання, який би дійсно використовував свою назву не в межах м. Київка і своєї канцелярії, а також в межах всієї губернії, 10) реально в окремих галузях освіти треба: а) негайно поступово почати цілковиту організацію трудової школи, б) проводити боротьбу з буржуазністю, реорганізувати «Просвіти», культпросвітні гуртки, утворити хати-читальні, поєднувши книгозбірні, клуби, в) по можливості поставити широко і систематично проф. технічну освіту, як головному базу трудової школи, 11) вимагати від Губерніальної влади, аби вона звернула саму серйозну увагу на справу освіти на повітах і усунула всі ті перешкоди, які стоять перед повітовими відділами Народної Освіти в здійсненню їх завдань, бо, повітові відділи Народної Освіти, беручи на себе весь тягар роботи, не зможуть дати певних наслідків її.

Завдання підвідділів Політпросвіти і їх діяльність.

Радянська влада, розуміючи ті величезні й широкі завдання Політосвіти, які ставить її суцільна комуністична революція і сучасний її стан збройної боротьби з світовим імперіалізмом, і, не забуваючи загального піднесення культури серед народу в самих широких природних умовах,— ставить одне із завдань позашкільної освіти: соціально-політичне — на перший план, підкреслюючи лишній раз, що тільки самодіяльність трудящих, їх свідоме відношення до сучасності вирішать перемому над трухлятиною—капіталізмом.

Виходячи з такої активної самодіяльності селян та робітників, політична освіта повинна йти як до піднесення культурного рівня їх через розповсюдження загально-освітніх та художніх знань, так і до розвитку класової свідомості працюючих, ознайомлюючи їх з метою соціальної революції, соціальною економікою, з ідеалами комунізму, шляхами до нього та сучасним радянським будівництвом на Україні. Треба, щоб він заповнявся на досвід, що тільки Радянська влада принесе йому користь, що тільки її треба всіма силами підтримувати. Правдиво освітлюючи перед селянством і робітництвом сучасне життя і життя старого капіталістичного ладу, Політпросвіта повинна об'єднувати ролю має до переведення в життя ідей комунізму та удосконалення революційним досвідом форм Радянського будівництва.

Справою Політпросвіти видають органи Наркомосвіти, підвідділи позашкільної освіти як губерніальні, так і повітові, які, згідно з надзвичайним сучасним становищем, перетворю-

ються в підвідділи «Політосвіти». Всі інші органи різних відомств, як Політпросвіта військова, партійні і інші, повинні неодмінно працювати в контакт з ними. Політпросвіта Наркомоса ідеально і адміністративно керує всіма закладами і установами в повіті, губернії; з її тільки відома інші організації можуть провадити таку-ж саму працю в її установах. Ніякої рівнобюджетності, ніякої даремної рестрації сил.

Діяльність підвідділів Політосвіти набирає вигляд, головним чином, агітаційно-пропагандистного характеру самого ґрунтового і широкого змісту. Всі позашкільні заклади більш-менш довгого протягу, як школи для дорослих, курси, народні університети—відходять до професійної освіти, а зміст їх впливаються установи театрального, музичного та малярського характеру; але, не носючи агітаційний характер, Політосвіта не повинна бути лише на паперах. Ні, через-цеї повинно захоплювати розум робітництва, створювати серед широких мас його комуністичний світогляд. Тільки така праця дійсно зробіть з установ Політосвіти джерело нових сил і ентузіазму.

В склад Політосвіти входять, як в повітах, так і губернії, майже всі позашкільні установи, як бібліотеки, «Просвіти», клуби, хати-читальні, культурно-освітні гуртки, робітничі будинки в містах, селянські будинки, так і установи театральні, кінематографічні, музичні та малярські. Політосвіта повинна опанувати всіма цими закладами, пристосувати їх так, щоб в них, в купі з загально-культурно-

освітньою справою, провадилось би поширення комуністичної пропаганди, виховання здорового трудового світогляду і принципів колективного громадського життя. Виходячи з цього, повітові позашкільні п/відділи повинні зараз же приступити до реорганізації і організації підлеглих установ. Особливо в повітах необхідно звернути увагу на «Просвіти» та театральні гуртки при них, які, не отримуючі ні звідкіль допомоги й поради, обернулися в мертві трупи. Треба як швидко допомогти матеріально, підживити духовно, бо «Просвіта» — це найблизчий орган до народу. Всі загальні повітові установи й заклади зосереджуються в п/відділах «Політосвіти» в таких секціях: 1) агітаційно-лекційній, 2) клубно-просвітній, 3) бібліотечній, 4) музично-екскурсійно-виставочній та 5) в колегії художньої пропаганди. Колегія художньої пропаганди складається з 4-х інструкторів-фахівців по театру, кіно-театру, музиці та маларськвому мистецтву. Колегія працює при найблизчій участі завід. Політосвіти. Всі секції і колегія повинні додержуватись строгого контакту в праці, переводити діяльність до єдиного плану, спільно наміченному. Кожна із секцій виконує загальні завдання Політосвіти через організацію відповідних установ і налаштування праці в застосованих. А тому кожна повітова секція, отримуючи загальні вказівки й постанови, зобов'язана намітити ряд задач, які повинні планомірно переведитись в життя, складає сітку установ підлеглих, — взагалі, дбає про виконання своїх обов'язків.

А. Агітаційно-лекційна секція.

Перед секцією лежить найбільш швидке і найбільш доцільне в сучасній мент завдання — не активно пробуджувати думки народних мас, кристалізувати їх світогляд, робити їх не глядачами, а керманічами живого будівництва. Праця агіт-лекційної секції — це єсть душа всіх других секцій: вона повинна впливати певний дух в «Просвіти», театри, бібліотеки; від неї найбільш залежить, щоб установи «Політосвіти» не були газетним папірцем, а дійсно користувались авторитетом серед народу. Тому й праця в них найбільш складна, найбільш хитка, бо відповідних робітників мало. Як само назвисько показує, ця секція складається з агітації і лекцій. У нас дивляться на агітатора, як на людину, котра правдами й неправдами старается шереповати своїх слухачів, а серед народу навіть склалось повір'я, що агітатор, коли шриджає, то неодмінно бреше. Дійсно, багато наших агітаторів не розуміють свого завдання. Агітатор — це людина, свідомо того, про що говорить і що осуждає, доказує не вигриками «Хай живе 3-й Інтернаціонал», а рупновим змістом даної теми переконує слухача, що инше робити, навіть инше думати неможливо, що тільки так треба дивитись на ці речі, а не инакше. А тому ясно, що агітатор в куні з тим повинен бути й гарним лектором, знавчим своє діло, фахівцем тої справи, за яку береться. Нехай тема лекції дуже маленька по змісту, не охоп-

люєча всього шитання, але за то хай буде життя й переконуюча.

Крім лекцій на політичні теми, повинні відбуватись лекції і по иншим галузям — природознавству, історії, родинознавству, економіці, сільському хазяйству, то що. Особливо треба звернути увагу на останні. Наш паріх-хліборобський, а тому сільське господарство, сільсько-господарська кооперація, садівництво повинні стати на першому плані. Гарна лекція по сільському господарству та кооперації, яка на факті доведе селянинові користь науки, знань, тим самим приблизить і заставить з більшим довір'ям віднести до лекцій на соціально-політичну тему. Кожний керівник агітаційно-лекційної праці повинен ясно не учитувати і завжди там, де треба, підходити з близького, відомого до невідомого.

Для досягнення практичних наслідків своєї праці повітова агіт-лекційна секція організує лекторське бюро, закладає або відновляє агіт-лект-пункти постійні й пересувні, відкриває різні короткотермінові курси по соціально-економічно-політичним питанням. В повіті хоч мало, але все таки єсть сили, які можуть працювати. Для цього тільки треба негайно перевести реєстрацію всіх сил — лекторів, артистів, музик, маларів. Не падає духом треба, коли люди будуть не зовсім відповідні, а вибрати, що найліпше, скажем, з лекторських сил, обетавити, хоч приблизно нормально їх працю й приступити до роботи. Більш кваліфікованих робітників можна вишисувати з центру через губерніяльні Політосвіти. З зареєстрованих культурних сил складається лекторське бюро, яке само вибирає президію в певній кількості. Головою цієї президії неодмінно повинен бути завідувач агіт-секцією. Коли-ж лекторського персоналу трудно буде набрати, коли лектори не побажають сами взятись за працю, то можна скласти карт лекторів по фахам на постійній платні. Лекторське бюро само розбивається по секціям — соціально-політичній, економічно-природничій та инш. Праця лекторів оплачується по годинам на загальних підставах і ставках. Всякі видатки на переїзд оплачуються також державою. Лекторське бюро, куні з секцією, виробляє загальний план праці, розробляє цілі лекцій, розсилає по волостям і селам лекторів, держить тісний контакт з губерніяльним лекторським бюро, вимагає від нього тих чи инших вказівок. Самі лекції не повинні носити випадкового характеру, бо такі лекції не досягають своєї мети, а лише всього вестя по цілкам, як по загально-освітнім, так і по політично-програмовим питанням і питаннями Радянського будівництва. Лекції відбуваються або в громадських установах, як театри, народні аудиторії, Просвіти, клуби, так і в парочко для цього організованих агіт-лект-пунктах. Важано, аби такі цілові лекції на селі відбувались в Просвітах, коло яких вже сгрупувана певна кількість людей. Через цю троху організовану масу й треба впливати на широкі незахоплені маси народу. В таких громадсько-державних устано-

вах, як Провіти, клуби, можна відкривати такі зв'язні постійні (стаціонарні) агіт-лекторію. Такі пункти, приймаючи як найважливішу участь в праці установи, вкупі з тим працюють й над своїм спеціальним завданням. В тих же місцях (села, містечка), де не має ніякої позашкільної установи, відкриваються нарочито агіт-лекторію. На них лежить надзвичайно уміле завдання—поширення своєї праці серед людности, щоб з першого кроку не відлякати від себе темної людини, а, навпаки, притягти до активної участі, щоб до пункту, як до культурного центру, тягнулись всі працюючі за всякими справами. Відповідно цьому, в штатах такого агіт-пункту, крім завідуючого, повинні бути завідуючий справочним столом, лектори по загально-освітнім питанням і соціально-політичним (ці лектори надаються з повітового лекторського бюро), агент для доручень (роаклейка газет, відозв та обяв), кіно-демонстратор, кіно-механік з апаратом і, коли єсть можливість, то хор і маленький оркестр. Коли потреба в повіті на агіт-лекторію велика, а їх мало, то найліпше зробити такі пункти пересувними. Такі агіт-лекторію, прибуваючи в яке небудь місце, розвертають свою діяльність, захоплюють населення до самоорганізації і переїзжать далі. Для підготовки працівників по радянському будівництву, для більш детального ознайомлення з ним населення, для всяких інших необхідних ударних знань, пропагітації, боротьби з контрреволюцією і инш. агіт-лекторію влаштовує різні короткочасні курси.

Б. Просвітно-клубна секція.

Секція має своїм завданням організувати Просвіт, клубів, хат-читальню, народних домів і налагодження культурно-освітньої праці в них. Для цього секція ідейно керує працею культурно-освітніх гуртків і контролює їх господарські витрати. Ні один культурно-освітній гурток не повинен існувати без відома і допомоги секції. Секція розробляє загальні плани праці, сітку своїх установ і керує ними через своїх інструкторів, постачає їх необхідним для праці матеріалом, а на випадок неможливості його — знаходить другі заходи з місцевих ресурсів. Для більшшої координації і продуктивності праці збирає з'їзди, влаштовує курси по питанням, пристосованим до Просвіт, хат-читальню. Вона ж складає кошториси, розподіляє меж своїми установами кошти, які надсилаються зверху. Секція також тримає постійний зв'язок з губерніяльною просвітною секцією, для чого надсилає справдання про свою щомісячну діяльність, про працю підлеглих установ, самий детальний список їх і конкретну працю на далі.

Зараз час напруженої промандяцької війни — час перехідний, а тому перед секцією лежить найбільш доцільне завдання—це найкраще налагодження праці в «Просвітах», клубах, щоб через них можливо було впливати на робітничу і селянську масу; особливо треба звернути увагу на «Просвіти» — цього культурного воєнника серед селян. Праця в

них, будучи культурно-освітньою по суті, повинна ставити своїм завданням соціально-політичну обробку трудящих, знайомство з радянським будівництвом і переживаємим моментом. Мамчи таку мету, треба її реалізувати на повній самодіяльності мас. Треба дбати, аби ті чи інші думки виходили із них самі; організатори повинні тільки направляти по певному шляху, а тому бесіда, газетка, книжка повинні мати перевагу перед концертом, лекцією. Завше в «Просвітах» на перших порах організується театральний гурток, хор. На них то й треба звернути найвищу увагу, щоб вони не поборонили туркати професіоналів, а дійсно виконували просвітні завдання. З кожної постановки пьєси глядач повинен вийти корисний для нього думки, почуття. Така, в загальних рисах, повинна бути праця і напрям в «Просвітах», клубах. Але, перш ніж приступити до праці, повітова клубна секція повинна опротестувати їх, згідно статуту, затвердженному Наркомосвітою. Гринько, щоб вони дійсно відповідали радянському строю. Опротестування треба робити не тільки на папері, а тому обов'язково реорганізація повинна відбуватись під керівництвом повітових інструкторів. Прийняття нового статуту бажано, аби відбувалося після волосних, повітових з'їздів, де-б представниками від секції з'ясуувалась суть статуту.

Із сільських, містечкових «Просвіт» організується районна (здебільшого волосна) «Просвіта». Вона, поруч з виконанням обов'язків по обслуговуванню села чи містечка, де вона міститься, руководить працею сільських «Просвіт», закладає при них хат-читальні, допомагає праці агіт-пунктів, організує пересувні театри, хори та инш. Рада районної «Просвіти» вибирається на з'їздах «Просвіт» і тільки затверджується просвітно-клубною секцією. Районні чи волосні «Просвіти», як центри, повинні бути багатими як матеріальними силами, так і інтелектуальними. Для цього повітова просвітно-клубна секція дбає, аби належні матеріали, кошти своєчасно надсилались їм.

Районні «Просвіти» повіту для координації шляхомірної праці по всьому повіту надсилають одного представника від з'їзду районних «Просвіт» до підвідділу Політпросвіти.

При організації хат-читальні треба пам'ятати, що вони являються місцем, де ведеться політично-освітня робота. Задача хат-читальні є ознайомити населення з радянським будівництвом, агітація й пропаганда комуністичних ідей, знайомство з книжкою, газетою і, як засіб для цього, організація шкіл для неграмотних. Все це досягається через читання газет, книжок, через організацію бесід, а де можливо—то й лекцій. Таким чином, хат-читальня разом буде і бібліотекою, і клубом. Так, по малу, розширяючи свою діяльність, вона перетвориться в сільську «Просвіту». Хат-читальні повинні закладатись в кожному селі, особливо там, де нема «Просвіти». Вони існують трохи на кошти самих селян з членських внесків, а трохи на державні. На влаштування будівель шід хату, на дрібні

ремонт його коштів дають самі селяне, а на книги, газети, платно завідувачу хатаю-читальнею, сторожку дає держава. Закладаються хати-читальні або по ініціативі самих селян, або сільських «Просвіт», повітових спілок, під опікою повітової секції.

В самих повітових містах чи містечках, де людність не українська або зросійщена, організуються клуби. Задачі й методи праці в них такі-ж самі, як і при праці в «Просвітах». Клуби в повітових містах повинні бути районними, себ-то об'єднувати робітників всіх підприємств. Такі районні клуби входять до повітових спілок «Просвіт» парівні з районними «Просвітами».

С. Музейно-екскурсійно-виставочна секція.

Багато де по містах, селам та містечкам поставили «Просвіти», клуби, хати-читальні, театри та інші. І вже не кажу про школи, кількість котрих майже в кожному селі вдвоє збільшилась. Вимога на книжку, не дивлячись, що народні маси некультурні, відсталі, теж велика. Це ясно показує, що думка народуя прокинулась і вимагає для себе духовної їжі. Для задоволення цієї потреби, крім різних шкіл, «Просвіт», лекцій, книжок, театрів, можуть служити музеї, виставки, екскурсії. Треба тільки додати, аби музеї були не колекцією старовинних історично-художніх речей (старовинна мебля, килими, художня посуда, майстерні витвори), а збиранням сучасних річей, які оточують наш нарід, мимо яких він тисячу раз проходить і не звертає уваги. Заставить його більш критично відноситись до свого оточення, познаномиє на досвідах з тими процесами і змінами, які відбуваються в природі, визвати художню задоволення, вивести його з тої байдуності, що до устрою сучасного суспільства і зробити активним діячем сучасної політичної борні—от пряма задача таких музеїв. Правда, коли по близьку немає музеїв Губкошпів, котрі спеціально відає старовинними історично-художніми речами, то можна збирати їх і при такому музеї, але головна його мета—це вивчення життя природи й чоловіка через дослідження й досвід. Тому такі музеї повинні відкриватись в кожному повіті, а де можливо, то і в волості, в селі.

Приступаючи до організації таких музеїв, треба не забувати хиб старих музеїв, які закладались в нас ріжкими земствами. Головна їх хіба—це те, що вони болялись урядю, або й самі не бажаючи, не ставили в музеях експонатів по так званім «проклятим питанням»—робітничому, аграрному, соціально-політичному, зенгловому, про некультурність, про алкоголізм і боротьбу з ним,—словом, по тим питанням, які найбільш визивали думку народу на несправедливість державного устрою, на злочинність всіх, аж до «Помазанняка», на зосередження через організацію сил до знищення такої шеріпності. Замість цих експонатів вони закидали стіни кімнат в самому ліпшому випадкові експонатами природничими (ботаніка, зоологія, мінералогія), а в гіршому і здебільшого—де картинками релі-

гійними, історичними, котрі визивали-б в душі глядача рабську покірність. Та це коли додати, що ці всі речі розставлялись без всякого порядку, скажем, поруч з кротом, зайцем — «Воскресінне дочки Іантра», коронація Миколи П. іучело гучача—то буде цілком зрозуміло, чому старі музеї були архівом, льомбардом, а не місцем життя муз, як це розуміли греки. Тому, приступаючи до організації такого музею, чи то губерніяльного, чи то повітового, необхідно завжди пам'ятати, що має на меті такий музей і яким повинен бути. Для влаштування музею необхідні відповідні експонатні місцевости, як з життя суспільства, соціально-політичних його переживань, так і з життя природи. Прокупівлю їх на ринку зараз і думати не приходитьсь. Іх немає, а коли й єсть, то треба розуміти, що виробка того-чи иншого чучела викликала не тільки науково-досвідні цікавість, як практично-комерційна (легче його дістати, краще препарувати і инші). І тому головний шлях до організації музею, головний поставник його експонатів—це власна праця людей, щоб визвати активний інтерес до створення його, проби в гарній постанові музею була заінтересована вся людність. Але це можливе тільки тоді, коли організатори музеїв будуть людьми ідейними, а не колекціонерами. Колекціонерів, фаховців по збиранню й обладуванню музею можна тільки використувати, бо ставити їх керівниками не можливо: вони своєю любов'ю до ріжних рідкостей і деталізацією можуть ці просвітні музеї смертвити. При такій постановці музейної справи можна бути певним, що музей організується і буде мати вплив на населення. Набуваччи експонати по ріжким питанням, треба їх розставляти не як попало, а систематично, по відділам. Коли експонатів в музею набирається багато, то не систематична розкладка їх може сприяти тому, що увага глядача буде розбігатись і першого враження, певного впливу, який повинен бути від огляду відділу, не буде. Тому в таких випадках найліпшиі групові розкладки, себ-то такі, коли розставляються не всі експонати відділу, а тільки ті, котрі яскраво знайомлять з темою, яку бажано продемонструвати перед глядачами. Таким чином, кожний музей мусить мати, приблизно, такі відділи: 1) історично-етнографічний, 2) соціально-політичний, 3) природничий, 4) економічний, 5) відділ коштів і хороб і 6) ікільно-учебний.

1. Відділ історично-етнографічний.

В цьому відділі збирається все, що стосується до історії нації, даючи паралель історії поневоленої класи пролетаріату і пануючої буржуазії, її побуту, звички, народні типова хата, оделка, їжа, знаряддя праці, зброя, хатні речі, прикраси, засоби переїзду (вози, санки, шарабани), речі релігійної культури, речі художні, репродукції картин, архітектурних пам'ятників, кошії скульптурних виробів, музичні струменти), речі по історії духовного життя двох клас (міміка, мова, мораль, повір-

ря, збірки переказок, байок, пісень, оповідань, витрашки, розваги, письменство, наука та інші).

II. Відділ соціально-політичний.

Тут показуються форми життя суспільства, класової нерівності, ідеалів пролетарської аляси; б) праця—форми фізичної і інтелектуальної праці (ручні приладдя, машини, сили в природі); технічна організація праці (обробка землі, металів, дерева і інші; хатне господарство, майстерня, завод, фабрика, маленьке сільське господарство, велике сільське господарство, комунальне господарство); форми соціальної організації (труд рабів, праця кріпаків, наймана праця, артілі, комуни); класи: (панство) «дворянство», буржуазія, духовенство, селянство, робітництво (пролетаріят). 2) Виставляється державний устрій всіх часів життя народу (царський, родовий, племенний, народний), віче, князь, імператор, конституція, радянський устрій, диктатура. 3) Соціально-політична боротьба пролетаріату. Збираються пам'ятки сучасних політичних подій (революції 1917, 18, 19 і 20 р.р.), що можливості збираються впливи переходів більшовицьких військ на культурні й економічні здобутки населення, поводження з ним, руйнація та інші. 4) Нарешті, збудова комуністичного устрою на принципах комуністично-господарських та іншого духовного життя суспільства.

III. Відділ природничий.

Організація його найбільш легка, бо матеріялу завжди багато, єсть по буйшим земствам, а коли його немає, то його легко здобути. Треба тільки дбати, щоб матеріял дійсно був цікавим і не муляв очей глядачеві. В цьому відділі збираються зразки рослинного, зоологічного і мінерального царства місцевого краю. Крім цього, в ньому можна збирати флору і фауну і других частин світу.

IV. Економічний відділ.

Як результат багатства чи бідності природи — розвита чи звужена економічна сторона краю. В цьому відділі збираються експонати необроблюваної і оброблюваної промисловості. З необроблюваної особливо й тварю і детально обставляється сільське господарство — цей золотий фонд України. Тут збираються відповідні сільсько-господарські алякати, таблиці, діаграми з досвідних посівів і потів селян, діаграми турбової чи односточної обробки землі, колекції ґрунтів, насіння, смітаних бур'янів, шкідливих посів, городів і садків, моделі сільсько-господарських знарядь (ялут, боропа, качалка, вилка, жниварка, молотилка, сіялка і інші), приладдя геодезичних і метерологічних досвідів, приладдя для дослідження ґрунтів, насіння, молока, м'яса, сала та інші. Тут же можна виставляти експонати і другої промисловості (бджільництво, садівництво, рибальство, шовкопрядство).

З оброблюваної промисловості необхідно зібрати то тим галузям, які найбільш розвинені в околиці краю (цукроварство, металюварство, гончарна промисловість). Можна при цьому дати зразки і других видів промисловості. З торгової промисловості виставляються таблиці, діаграми привозу й вивозу тих чи інших продуктів (м'ясо, яйця, скотина, цукор, шерсть, тканина, мебля, посуда). Треба тільки дбати, аби всі ці таблиці і діаграми були доступні для народу, тому тут важна не так сама точність, як наглядність діаграмних порівнянь; по кожному питанню слід відзначити діяльність Радянської влади—будуючої, і руйнуючої, яку несла імперіалістична війна та безсистемне господарювання буржуазії.

V. Відділ пошестів і хороб.

Через малокультурність і незнайомлення с санітарією багато розвивається пошестів серед народу і завдання відділу, наочно показати цього ворога йому і способи боротьби з ним. Тут збираються таблиці і діаграми розповсюдження різних хороб, смертність серед населення та інші; даються відомості про хороби, про їх характер, розповсюдження, про боротьбу з ними (чистота, обережність). Заходи в цьому напрямку Радянської влади. В цьому ж відділі даються вказівки про такі хороби, як алкоголізм (тепер саморгонка) і вплив його на здоров'я.

VI. Відділ шкільно-учебний.

В ньому збираються матеріяли по рідній мові, математиці, історії, природознавству в школах. Багато дати зразки навчання із недавнього життя української школи, на якому відбувалася політика визвольної буржуазно-класи. Виставляються плани, малюнки, фотографії шкільних будівлях, класових кімнат, шкільної меблі. Збирається зразкова бібліотека всіх шкільних підручників і приладь. Словом, збираються всі матеріяли, котрі так чи інакше характеризують успіхи шкільної праці і їх чергові завдання.

Як бачимо, музей охоплює все різноманітне життя краю, його позитивні і негативні риси і організація таких музеїв буде здалається, особливо приступаючим в перше до цієї праці, надзвичайно трудною і складною. Але битись цього нічого.—ломальсько, не рибкаляються по всім галузям, можна через 2—3 роки зібрати чудовий музей, котрий з'явиться культурно-освітнім центром, не тільки для місцевого краю, але і цілої країни. Крім того, ці музеї допоможуть нашим вченим розбиратись в багатствах нашого краю і нашого народу і таким чином такі музеї стануть одним із чинників до нових соціально-економічних перспектив майбутнього.

Організацією і керуванням таких музеїв відає, як екскурсійні і виставками, музейно-екскурсійно-виставочна секція. Виставка як екскурсія має завжди цілком певну мду—дати поняття про ту чи іншу зміну в природі, показати ту чи іншу картину політично-соціального життя і цим способом визвати ак-

тивну підтримку сучасної боротьби у глядача-екскурсанта. Маючи таку мету, виставки і екскурсії повинні завжди обставлятись як найбільше, особливо треба, щоб був гарний лектор, котрий з'умів би вивести у глядача те, що має на меті виставка чи екскурсія. Скажемо, влаштовується виставка на тему «соціалізна боротьба». Мета цієї виставки — зацікавити народну масу селян, робітників до активної підтримки сучасного Радянського устрою. Для цього на виставці повинні бути поміщені екопозачи чи то в репродукції художніх картин, портретів, чи матеріальних доказах такої боротьби по таким питанням: 1) доквітталістичні форми боротьби (новостаня рабів, кріпаків); 2) боротьба капітала за свою владу (бокси, льокауты, переслідування нечати, робітничих організацій, особливо керівників їх, політичний репріжук, використання церкви, суду школи, законодавчої влади, військової сили, повзавлення політичних і промислових прав, галерея керівників реакції); 3) боротьба працівників проти експлуатації (неорганізовані виступи, професійний рух, кооперативний рух, партійні організації, страйки і наслідки їх, форми і результати боротьб в парламентах, форми і результати революційної боротьби, галерея борців за волю

і дієні революції).

Обійшовши таку виставку і гримавши належні пояснення, можна бути певним, що трудова людина завжди стане на революційний шлях боротьби з капіталізмом.

Зорганізувавшись, музейно-екскурсійно-виставочна секція розроблює детальний план своєї діяльності. В головних рисах він складається: 1) учот вже зробленого до цього часу по музейно-екскурсійно-вистав. справі; 2) учот працівників і організаторів, а рівно й техніків і практиків; їх раціональний розподіл і мобілізація; 3) створення і вимога з центру нових робітників по музейно-екскурсійно-вистав. справі; 4) широка пропаганда ідей заснування музеїв, відкриття виставок, екскурсій серед людности; 5) організація нормальної музейної сітки і організація з'єднів по питанням секції; 6) допомога музеям різним необхідним для праці матеріалом; 7) правильне інструктування своїх підлеглих устнов.

Коли в повіті організувати декілька музеїв неможливо, то секція дбає, аби існуючі музеї зробити пересувними. Це не значить, що всі експонати треба перевозити в одного місця на друге, ні, треба тільки забирати ті, які необхідні, решта, як запас, залишається при постійному перебуванні музею.

Інструкція про порядок перетворення існуючих навчальних закладів в сьомилітню єдину трудову школу.

На підставі постанови Народнього Комітету У. С. Р. Р. про переведення в життя 7-літньої Єдиної Трудової Школи, Київський Губерніальний Відділ Народньої Освіти постановив:

1. Всі 4-літні і 3-літні початкові школи перетворюються в 7-літні Трудові Школи, за для чого для початкових шкіл додаються три або чотири роки навчання. До першої неповнолітньої групи (себ-то до 4-ї та 5-ї для бувших 3-класових шкіл) мають бути притягнені діти, що скінчили в біжучому році початкові школи.

2. Всі так звані 2-класові школи з 5-літнім курсом додають 2 роки навчання (6-ту і 7-му групи) й складають нормальну Трудову Школу 2-класової школи з 6-літнім курсом додають 7-й рік навчання до нормальної Трудової Школи.

3. Всі середні навчальні заклади, а також прирівнені до них по типу урядні, громадські та приватні, розчленовуються відповідно до слідуючого плану розчленення хлопячих гімназій: перших 5 класів з підготовчою групою дітей, які у перше приймаються для першого року навчання (бувши молодша підготовка), реорганізуються в сьомилітню Трудову Школу; 6-та і 8-ма класи касуються.

4. Порядок ліквідації старших класів середніх початкових закладів та притягнення учнів тих класів до професійно-технічних шкіл буде

визначений в короткому часі після одержання вказівок з Наркомосвіти.

5. Вищі початкові школи й прирівнені до них по типу, напри, торговельні школи, творять 4 старші групи Трудової Школи (4-й, 5-й, 6-й та 7-й роки навчання); до них добудовуються перший, другий, третій роки для утворення нормальної 7-літньої Трудової Школи.

6. При реорганізації шкіл треба зневідхильно прамувати до здійснення сумісного навчання дітей обох полів у всіх групах. Шкільні ради всіх навчальних закладів, котрі реорганізуються, повинні випрацювати детальні плани перетворення їх в 7-літні Трудові Школи, зі списками шкільних працівників, учнів та інвентаря й представити ці плани на затвердження місцевих Відділів Народньої Освіти не пізніше 5-го серпня.

Відділи затверджують плани й складають остаточні списки Трудових Шкіл, які підлягають відчиненню в наступашочому навчальному році до 15-го серпня, після чого негайно відчиняється записи бажаючих призначитись до шкіл.

7. Замість звичайних весняних та осінніх прийомів учнів, встановлюється слідуючий порядок залічення дітей до шкіл:

а) Всі, що бажають вступити до якої-небудь групи 7-літньої Трудової Школи, роблять про

не письмову або усну заяву до обраної ними й затвердженої Відділом школи або до місцевого Відділу Народної Освіти з поданням слідуючих по себе відомостей: 1) ім'я і прізвище кандидата, 2) зріст і час народження, єтверджені документами, 3) адрес, 4) професія родичів або вихователів, 5) зарок родини, 6) відомости про підготовлення із перерахуванням до змови виччених предметів, 7) час вступлення до останнього навчального закладу й виходу з нього, 8) інформація про належність родичів (вихователів) до політичних та професійних об'єднань;

б) згадані відомости повинні бути зареєстровані на окремих анкетних аркушах, котрі заготовлюються школами;

в) на кожному анкетному аркуші записується постановою шкільної ради про те, до якої зростової групи може бути зарахований даний кандидат;

г) запис кандидатів повинен бути закінчений до 25 серпня, після чого місцевий Відділ Народної Освіти скликає збори представників всіх шкіл. На ці збори представники з'являються з усіма матеріалами що до плану влаштування школи та про кандидатів-учнів усіх груп. В випадку обширності районів, Відділам дозволяється розбивати збори представників на підрайони.

д) збори представників встановлюють остаточний розподіл кандидатів по школам з таким розрахунком, щоб 1-го вересня Трудові Школи могли бути відчинені;

Примітка. Повітовим Відділам дозволяється відступати, відповідно місцевим умовам, від сказаних тут термінів.

е) При розподілі вакантних місць поміж бажаючими вступити до школи рішуче значіння приймається слідуючим признакам: 1) зріст, 2) пол (необхідно прямувати до рівномірного розподілу місць поміж хлопцями й дівчатами), 3) класове й маєткове становище (з першостям для дітей пролетаріату й біднішого селянства), 4) належність до професійних і політичних організацій, які стоять на платформі Радянської влади, 5) рівень знань.

ж) При заміненні вакансій в бурсах в першу чергу праймаються діти тих, що заступили за революцію та круші сироти.

Примітка. По школах з бурсами до загального розподілу вакансій йдуть тільки місця вакантні для приходячих.

8. При розподілі вакантних місць треба примусити до можливо рівномірного розподілу в комахі 7-літній Трудовій Школі дітей кожного полу та до можливо цілового змішання учнів середніх навчальних закладів з учнями бувших початкових шкіл, рахуючись з районом, в межах якого мешкає кандидат, з таким розрахунком, щоб ті, котрі мешкають в даному районі, визначались по можливості до шкіл свого району.

За для уникнення невзідностей, які можуть повстати при здійсненню цієї інструкції, до цього додаються: 1) схема зовнішньої реорганізації бувших шкіл і 2) пояснююча записка.

Завідуючий Відділом Народної Освіти Київського Губревкому В. Гадзінський.

Завідуючий П'ювідділом Соціального Виховання А. Канчів.

Схема зовнішньої реорганізації бувших шкіл.

НАЗВА ШКІЛ.	Роки навчання Єдиної Симілітньої Трудової Школи і відпов. ім класи бувш. шкіл.
Єдина 7-літн. Трудова Школа	1 гр. 2 гр. 3 гр. 4 гр. 5 гр. 6 и 7 гр.
Бувша Початкова Школа	Добудувати 1 кл. 2 кл. 3 кл. 4 гр. 5 гр. 6 и 7 гр.
Бувш. Вищ. Поч. Шк. і Торг. Шк.	Добудувати 1 гр. 2 гр. 3 гр. 1 кл. 2 кл. 3 и 4 кл.
Бувш. Серед. Шкільн. Закл. і Комер. Шк.	Добудувати 1 гр. 2 гр. 1 кл. 2 кл. 3 кл. 4 и 5 кл.

Завідуючий Відділом Народної Освіти Володимир Гадзінський.

Завідуючий П'ювідділом Соціального Виховання Анатоль Канчів.

Пояснююча записка до інструкції Губнаросвіти про порядок переведення в життя єдиної трудової школи.

До початку нового 1920—1921 року всі підвідомствені Народньому Комісаріатові Освіти загально-освітні навчальні заклади, крім вищих, мають перервати своє існування. На місцях їх будуть утворені нові школи з загальною назвою «Єдина Трудова Школа»; таким чином, розділ шкіл на початкові й вищі початкові школи, гімназії та комерційні школи й всі інші види вищих і середніх навчальних закладів, як хлопчачих, так і жіночих, скасується.

З того моменту, коли настануть урядове розпорядження про зачинення попередніх та утворення нових шкіл, всі учні будуть вважатись звільненими зі своїх навчальних закладів і можуть наново зачислитись у відповідні групи «Єдиної Трудової Школи» на однакових підставах з тими, що вступають зі сторони.

Протяг часу навчання в «Єдиній Трудовій Школі» розрахований на 7 літ, при чому нормальним зростом для вступлення до школи вважається восьмилітній, а для її скінчення—15-літній.

Замість нинішнього ділення учнів на класи, встановлюється ділення на зростові групи; таких груп, відповідно до літ навчання в Трудовій Школі, буде 7. Найбільше число учнів кожної групи—25 чоловік.

Школа повинна бути однокласковою, але в разі неможливости розмістити всіх дітей, що бажають вчитись, в школах того чи іншого району, допускається відчинення паралельних груп, з тим самим максимальним числом 25 чоловік, в відповідним збільшенням складу педагогічного персоналу.

Одностіжне відчинення з нинішнього ж навчального року всіх єдиної групи не обов'язкове: по місцевим умовам вони можуть утворюватись і поступово, по мірі нагромадження контингенту учнів.

Аж до затвердження штатів євмилітньої «Єдиної Трудової Школи» належить виходити із слідуючого примірного розрахунку числа шкіляних працівників та слумбовців для школи в повним складом груп.

Постійних шкіляних працівників 10 (7 по числу груп, 2 для занять окремими предметами старших груп і для заміщення відсутніх, 1—головна шкіляної ради, вільний від безжосереднього завідування окремою групою).

Приходячих шкіляних працівників—4 (ці особи призначені для занять фізичними вправами, штурками, ручною працею або тими навчальними предметами, котрі не можуть бути розподілені між постійними шкіляними працівниками).

Примітка. Число 4 означає 4 повні робочі норми по оплаті праці; кількість працівників може бути й більша.

Шкіляний лікар 1 (може обслуговувати й 2 школи).

Завідуючий господарством школи 1.

Завідуючий канцелярією 1.

Спеціаліст до господарчому обслуговуванню школи 1.

Для останих трьох обов'язків бажано використувати педагогічні сили, але при неможливости зроблення цього, допускається залучення на ці посади технічних службовців. У кожному разі необхідна як пафширна участь дітей в господарчому житті школи.

Перехід різномілітних типів лінійних навчальних закладів до Єдиної євмилітньої Трудової Школи здійснюється шляхом додання бракуючих груп або скасування тих, що не відповідають нормам Трудової Школи. Таким чином: чотирьохлітні початкові школи додають три старших групи—5-у, 6-у і 7-му. До 5-ї групи прилягаються діти, котрі скінчили в біжучому році початкову школу, а до 6-ї та 7-ї, як що їх можна відчиняти негайно, учні середніх навчальних закладів, що скінчили три або чотири класи цих закладів.

Трьохлітні початкові школи додають 4 старші групи, доповнюючи їх учнями, що одержали відповідне підготовлення в бурних початкових або середніх навчальних закладах.

Двохкласові школи з 8-літнім курсом додають 2 групи (6-у і 7-му), а з 6-літнім курсом—одну 7-му групу, прилягаючи до цих доповнюючих груп тих, що скінчили в біжучому році двохкласові школи.

Вищі початкові школи утворюють із своїх чотирьох класів чотири старші групи євмилітньої Трудової Школи, а три молодші групи комплектуються нововступаючими дітьми. Середній навчальний заклад утворює нормальну трудову школу з пяти основних класів, з додатком до них двох підготовчих. Що-ж торкається учнів старших класів, то вони будуть прилягані до професійно-технічних шкіл з трохлітнім курсом, але порядком цього прилягання буде визначений пізніше. В кожному разі Губнаросвіта впливає заходів до того, щоб хлопці та дівчата старших класів, які відвідуються, могли закінчити свою загальну освіту.

Сумісне навчання являється безумовною вимогою нового устрою школи. Немає ніяких підстав давати сучасній жінці якусь особливу різницю від чоловічої освіти й виховання та творити з цією метою спеціальні жіночі навчальні заклади. Тим не менше, школа не повинна випускати з ували фізіологічних та психологічних особливостей дітей кожного полу. Такі факти, як більш раннє дозрівання дівчат, їх здатність до швидкого підвладження настрою та до легкого вломлення, перевага в дівчат емоцій над розсудковістю, й в кінці їх нахил до конкретного й реального, в супротивності до змагання до абстракцій у хлопців—неодмінно повинні братись на увагу, як

при початковому комплектуванні груп, так і при дальній педагогічній праці.

Необхідно тому віднести з великою обережністю до введення сумісного навчання в старіших групах тих шкіл, де до цього часу склад учнів був однотипним. Ненормальності попереднього устрою школи породили, як звісно кожному педагогу, дуже небажане відношення між учителями чоловічих і жіночих навчальних закладів. Це відношення бувало дуже далекі від товариської простоти й висловлювались то в виді визиваючого цинізму і зовнішньої розвученості, то в формах сапінментально-го обожання і закоханості. Іноді склад учнів виявляв особливо сприятливі умови до таких ненормальностей.

Нема сумніву, що часто механічне з'єднання недоліків різного ґоуду в одній групі, при існуванні вказаних вище умов, може довести до наслідків, просто супротивних тим, які має на увазі ідея сумісного виховання.

Тому можна рекомендувати при проведенні цієї незвичайно важкої реформи, розсудну обережність та ступінь. В найближчому навчальному році сумісне навчання обов'язково повинно бути проведено тільки в трьох молодших групах: в останній вони вводяться зараз же тільки при існуванні сприятливих умов, тоді, коли школа вже раніше була мішаною, або коли до неї вливаються діти, які вчилися в мішаних школах, або, в кінці, коли шкільна рада розпоряджає даними, котрі дають їй певність, що легайне з'єднання учнів різного ґоуду пройде безболізно.

Таким чином, перехід від одностової до двохстової школи може бути докочаний, в залежності від місцевих умов, або ступнево, шляхом прийому дітей новозступлючих до молодших груп школи, або зразу, шляхом з'єднання чоловічих і жіночих навчальних закладів в цілість або окремими класами.

Поруч зо зміцненням ґоудів, інструкція вимагає теж і зміцнення типів школи, а саме, щоб діти бувших початкових шкіл можливо великою масою вливались в осередок учнів середніх навчальних закладів і навпаки тільки при тій умові школа буде єдиною в тому розумінні, що школи будуть однородні й по своїй інструкції й по складу учнів: з першого-ж року існування нової школи не повинно бути навчальних закладів з явною перевагою дітей тої чи іншої ґляни суспільства.

Далек і при цього роду зміцненню, як і при зміцненню ґоудів, треба мати на увазі педагогічний бік справи та стежити, щоб з'єднання

шкіл різних типів не шкодило, а допомогало справі виховання. З цього пункту погляду бажано зберігти здорові ядра попередніх класів, сподучених між собою нормальними товариськими відношеннями, звичкою до своєї школи, привязаніям до керівників. Це такі умови існують, їх не належить руйнувати.

Всі ці згляди ставлять умовою необхідність вироблення старанно обдуманих планів реорганізації нинішніх навчальних закладів в трудові школи. Кожна шкільна рада повинна виробити такий план, при чому, як що задумане з'єднання, частинне або цілковите, з іншою школою, то умови такого злиття повинні бути обмірковані спільно радами обох шкіл.

План перетворення кождого навчального закладу в Трудову школу повинен містити в собі відповіді на спідуючі питання:

- які зростові групи задумує школа відчитити в наступлючому навчальному році;
- відкіля задумано шобрати учнів для цих груп та чи задумується за для цього злиття з іншими школами й з якими саме;
- в яких групах і якими способами буде введено в цьому році сумісне навчання;
- що задумано зробити для зміцнення учнів різних типів шкіл;
- яке число шкільних працівників буде потрібне для найближчого навчального року;
- яке число бувших шкільних працівників залишається за штатом при реорганізації навчального закладу або скільки чоловік забракне до нових штатів.

До цих мотивів необхідно додати, згідно з § 7 інструкції, поименні списки вчителів і інших співробітників, котрих задумано притягнути до праці в Трудовій Школі, а як що буде можливо, то й списки учнів по групах, з визначенням їх зросту, ґоуду та з якої школи думують вступити.

План повинен містити в собі теж і згляд господарчого характеру про шраміщення, про шкільний інвентар, про можливість здійснення навчання трудовим процесом і тини.

Плани представляються до Відділів Народньої Освіти не пізніше 5 серпня. По розгляненні й затвердженню планів місцевими Відділами Народньої Освіти оголошується до загального відома тих Трудових Шкіл, які відчитуються в біжучому році, а вказується числа зростових груп та кількості вітків місць в кождій групі для хлопців і дівчат. Праця має виконуватись з таким розрахунком, щоб школи мали можливість приступити до запису кандидатів-учнів не пізніше 15-го серпня.

Інструкція для повітових кіно-секцій Київської губернії.

1) Виходячи з того положення, що кінематографи притягають до себе як раз ті широкі шеродні і пролетарські маси, котрі пас шайбільш інтересують, заданням органу Державної кіно-секції можна определити.

Перетворити кінематограф в засіб проведення соціалістичної культури, правильних комічних і громадських уявлень в самі центри народні.

Разом з тим на нас полягає обов'язок не руйнувати без потреби кінематографічний

апарат губернії, оскільки ми не маємо в даній міст можливості наставати фільм, апаратів і матеріалів власним производством (продукцією).

Доцільність націоналізації кіно-справи, як першої міри на цьому шляху, повинна з'ясуватися для кожного повіту з'окрема, в залежності від кількості кіно-театрів, прибутку від них, можливості для даного менту дійсно внести нову культурно-просвітню ідейну течію в репертуар і обстановку кіно-театрів, кількості принаслених культурно-просвітних картин та інші.

Діяльність повітової Кіно-Секції розбивається на три основних галузі: 1) на експлуатаційну, 2) екранну (кіно-т.), 3) фотодіапозитивну.

Експлуатація.

1) В сфері експлуатаційної повітової Кіно-Секції повинні стремити до централізації всього діла постачання кінотеатрів фільмами, як в повітовому, так і в губерніальному масштабі. Всі кіно-театри можуть брати на прокат фільми виключно через повітові кіно-секції, а повітові кіно-секції — виключно через губерніальні.

2) В власній повітовій кіно-секції повинна вводитись реєстрація прокату. Дозвіли на прокат картин повинні бути рознесеними і зареєстрованими в книгах по театрам, які відносять картини, і по фільмам, ідучим на прокат.

3) В кожному повіті повинно перевести облік всіх існуючих там картин та кіно-апаратів (пріказ, виданий губерніальною кіно-секцією).

4) Копії списків фільм та матеріалів, взятих на облік, мають бути надіслані в Губкіно-секцію.

5) При обліку власники картин повинні заповнити анкету, згідно прикладеному пункту, і копії цих анкет повинні надіслати в Губкіно-секцію.

6) Об'єктом кіно-секції єть слідкувати за тим, щоб без відома і дозволу Губкіно-секції в повіті не поступало з центру картин. На згоду картини мають бути дозвіл цензурної комісії Губкіно-секції.

7) Коли в повіті маютья кіно-прокатні центри або особи, котрі займаються прокатом та спеціалізацією картин, то повітова кіно-секція обов'язана встановити цензуру над випускаваними в прокат картинами для запобігання демонстрації картин деморалізуючого змісту, противних задачам будуюмого життя.

8) Повіт-кіно-секції повинні стремити до побільшення числа спеціально культурно-просвітніх та дитячих сеансів, в поєднанні лекторів в контакт з Політпросвітгом та доцільним підвідділом, оскільки допускає запас культурно-освітніх картин в повіті і оскільки є можливість получить такі картини в центрі.

9) Шляхом вступних коротких лекцій до самих звичайних картин, шляхом розкриття вступним словом їх внутрішнього змісту, ча-

сто полягаючи в їх основі класових забобнів і моралі, шляхом освітлення цих самих звичайних картин і обків громадянського життя, зібраних в картині в стало означеним світі соціалістично-революційних ідей, можна надати звичайній буденній кінематографічній демонстрації культурно-освітній агітаційний характер. До такого скористання існуючих на ринку фільм необхідно стремити і рекомендується організувати такі регулярні пояснючі до картин лекції в повітах. В цьому напрямку головне — оперувати фотодіапозитивними засобами (фото-діапозитивна частина).

Екранна частина.

(Кіно-театри).

10) В цій сфері необхідно стремити до поширення як сітки постійних кінематографів, так проєкційних ліхтарів (чарівний ліхтарь), котрі регулярно по певним маршрутам об'їзжали-б з лекторами повіті і заглядали-б в самі глухі, одірвані місця.

В переживаний мент, з огляду на гострий брак відповідних фільм, значіння чарівних ліхтарів, кислородних комплектів і т. д., згідні серії з лекціями можуть в значній мірі заступити відсутні фільми.

11) Необхідно перевести в повітах точний облік всього кінематографічного матеріалу, апаратів, приборів і частей до них, чарівних ліхтарів, кислородних комплектів і т. д., згідно прикладаємому при цьому наказу, виданому Губкіно-секцією.

12) Списки взятих на облік кіно-фото-матеріалів повинні бути подані в Київ-кіно-губсекцію.

13) Всі кіно-театри повинні заповнити анкети, згідно надісланому зразкові. Копії всіх анкет повинні бути надіслані в Губкіно-секцію.

Фотодіапозитивна частина.

14) В кожному повіті в теперішній час можуть наявнись технічні засоби для випуску фото-діапозитивів на різні культурно-просвітні і агітаційні темі.

В тіснім контакті з повітовими доцільниками, шкільними та позашкільними відвідділами і згідно з їх планами діяльності належить намітити низку тем для діапозитивних серій і приступити до їх випуску або замовити їх у фото-діапозитивній майстерні при Губ-кіно-секції.

При замовленні необхідно вказати: 1) число діапозитивів, котрі заказують діапозит. серії; 2) зміст, ідею і назву діапозитивної серії; 3) тези лекції, яка повинна супроводити демонстрацію цієї серії; 4) точний опис, що саме повинен уваяти кожний окремий діапозитив і в якому порядку він повинен демонструватися на протязі між виразними діапозитивами і порядку їх послідовності.

15) При повітових кіно-секціях належить організувати випуск діапозитивної хроніки. Великі важливі події в повіті, які мають значіння з боку погляду будівництва соціалі-

стичної культури, повинні фіксуватися на фотографічній плівчині і повинні демонструватися в кінематографах за поміччю діалозитивів з відповідними записами і відповідним словом.

16) Рівнок за поміччю діалозитивних ілюстрацій і а лекціями в кінематографах належить регулярно давати сводки, підрахунки в формі діаграм, ілюстрацій, наглядних порівнянь та типів, діяльності окремих установ і різних відомств та їх успіхів і пояснювати значіння подій, що добула час відбуваються.

Така діалозитивна хроніка може дуже швидко зацікавити мас до кінематографу

і принести більшу користь соціалістичному будівництву і соціалістичній пропаганді.

17) Обов'язком повітових кіно-секцій є: по-перше, фіксувати всі важливі в повіті події і ті події, що мають значіння з точки погляду соціального будівництва на фото-плівчинках; по-друге, при фотографії їх дублювати відклати в Губкіносекцію.

По всім питанням і сумнівам, які виникають в зв'язку зі здійсненням цієї програми роботи повітовим кіно-секціям пропонується звертатися за поясненнями і додатковими інструкціями в Губкіносекцію.

Інструкція про організацію і ведення дитячих садків *).

Дитячі садки є установа, присвячена вихованню в ранньому періоді дитинства, від 3-х до 7-ми років. (Діти 3-х років приймаються лише в тій випадку, коли вони досить самостійні і в дуже обмеженій кількості). Особливості цього віку, який являється одним з важливіших періодів формування людини як особи, визначають завдання і мету дитячих садків. Провідними принципами в справі постанови виховання повинні бути індивідуальність, суспільність, самостійність, творчий трудовий принцип, об'єднання з природою.

Мусить бути утворене педагогічно обгрунтоване і психологічно продумане оточення, серед якого рівномірно збагачувались би здібності дітей, розвивались увага, зовнішнє почуття, формувалась мова.

Дитячий садок мусить бути відкритий для всіх дітей без винятку. всі діти мають одержувати громадське виховання, аби потім стати корисними членами суспільства — громадянами. Але іноді ставлять заперечення, про задовольнення мас відступати від цього принципу і переводити серед дітей набір найбільш потребуючих.

Улаштуовуючи дитячі садки, призначені для широких пролетарських мас, необхідно пам'ятати, що ця установа мусить замінити дітям родину, якої їх позбавлено; вона повинна некуватися не лише про інтелектуальне і моральне, але і про фізичне виховання, про задовольнення дітей харчами, одягом, білизною, доглядати за чистотою їх тіла, білизни, одяг та інші.

В дитячому садку діти повинні балакати материнською мовою, своїм мовою, на якій дитина балакала дома в родині, замінити яку входить в завдання дитячого садка. Ведення виховання на мові чужій але відбувається на психологічній дитини, перешкоджає нормальному процесу і інтелектуальному розвитку і тягне

*). При складанні цієї інструкції було використано матеріали інструкцій по веденню очага і дитячого садка, упорядкування дитячого садка, садка бідноти, про питання про дитячий садок і очаг. (Дошкільний Відділ Народної Освіти, Месва).

за собою погрозу психічної відсталості в дальшому.

Склад по кількості. З міркувань педагогічних для провадження індивідуалізації виховання і гігієнічних (аби уникнути скучення, яке-б сприяло ширенню інфекцій) кількість дітей в садках не повинна бути вищою ніж 50, а при несприятливих умовах помешкання норма мусить понижуватись до 40 і нижче, при чому береться на увагу фактичне отвідування, що складає по місцевим умовам більш чи менш значний відсоток числа дітей, що записались.

Час функціонування. Дитячий садок функціонує без перерви цілий рік, виключаючи свята. Літом бажано було-б переробити його в колонію, коли-ж це не можна, праця в садку все-ж мусить по можливості переноситись на вільні повітря і наближуватись до типу праці майданів.

Помешкання для дитячого садка має бути сухе і світле, краще всього окремі будинок, коли-ж його нема, то перний або другий поверх будинку, не задалеко вусо населеного. Бажано, аби помешкання було протж сонця, ростановане на південь, або південь-схід. При континенті в 40—50 дітей, воно повинне складатись з 3—4 кімнат: 2 кімнати для занять, 1 кімната для рухливих забав, ідальня і кімната для персоналу (одна з керівних обов'язково являє при дитячому садку). Коли помешкання невелике — можна обійтись без окремої ідальні, використовуючи для їжі кімнату для занять. Кухня повинна бути велика і світла, аби дітям зручно було виконувати свої господарські завдання. В кухні ніхто не повинен спати. Передня також має бути великою, світлою, аби бути роздільною. При помешканні обов'язково повинна бути уборна (краще як дві), бажана ванна.

При помешканні повинен бути обов'язково садок або двір з майданом для забав.

Упорядження. Мебель має бути міцною і легкою, лужинна відповідати росту і силам дитини, аби вона мала змогу переосовувати і переносити з одного місця на друге. Обстава кімнат для занять складається з слідувочого: стільки для занять, почасти індивідуальні, по-

застає загальні для невеликих груп 4—6 дітей (розміри див. розрахунок).

Краще всього аби столики було пофарбовано масляною емальовою фарбою світлих кольорів чи паліровані, хоч на крайній випадок можна обійтись простими непофарбованими невеликими столами (на 6 дітей кожен), ніжки яких треба шорувати так, щоб вишина стола відповідала зазначеним розмірам. Такі столи треба однак накривати ператом, інакше при роботі дітей вони будуть залягуватися і матимуть брудний і негарний вигляд. Для кожної дитини треба мати окремий стульчик: ні лавки, ні табуретки в кімнатах для занять не допустимі, довге сидіння на стільцях без опори для спини в малі роки але відбивається на структурі кістка. Велике значіння має правильне відношення вишини стільця до столу, а також вишина сидіння над долівкою, що відповідає-б росту дитини—ноги її, коли вона сидить на стільці, не можуть ні висіти в повітрі, ні особливо волочитись на долівці, що може їх викривити. В кожній кімнаті для занять також має бути шафа для матеріалів і приладдя (не висока, для дітей доступна), стілець і стільць для керівниці. На стінах не високо відповідно росту дитини, чіпляються куски вінолеума темного кольору (темно-зелений, вишневий, сірий) або коли його дістати не можна—фалені дошки, пофарбовані в темний колір, для малювання крейдою. Для зберігання дитячих робіт гарно мати низенькі шафи з окремими шухлядами або полицками для кожної дитини; коли цього не можна, то обмежитись висяченими полицками.

В залі для занять має стояти музичний струмент — піаніно чи фістармонія; музичні в дитячому садку належить велике виховуюче значіння, розвиваючи слух, ритм, естетичне почуття і внутрішню дисципліну, а тому на музичний струмент треба дивитись, як на дуже значущу річ, а не як на предмет розкоші. Даліше, в залі мають бути стільчики або невеликі лавки біля стін.

Якщо є окрема їдальня, то для неї потрібні столи такої-ж вишини, як зазначено вище, але більші на 10—12 дітей кожен (добре було-б і їх накривти ператом), стільчики, буфет або шафа для поставлення посуду, бажано такої вишини, щоб діти могли самостійно рймати і ставити на місце посуд.

В передній (роздівальної) мусять бути низенькі вішалки, їх можна зробити, прибивши на стіні вузьку дошку і забивши в ній гачки.

Домашня і верхня одіж кожної дитин повинна бути ізольована легенькою перегородкою. Тут же можна поставити 3—4 рукомийники (редопроводні крани, з одлівачами, чи висячі резервуари з кранами куди наливається вода; вони повинні бути під ріст дитини. Умивання дітей по де-кілька чоловік в одній і тій же місці недопустиме.

Кухню треба оборудувати потрібною посудом (див. предметний розрахунок). Крім звичайних столів і стільців, бажано великий низький стіл, на якому могли-б працювати діти, і шафа для зберігання продуктів (коли не окремої кладової).

В кімнаті для персоналу звичайна обстановка (ліжко, шафа, стіл, стільці).

Посуда кухонна і столова, ляльки, одіж, білизна, приладдя, матеріали, іграшки, бібліотека, аптека (див. предметний розрахунок).

Бажано, аби помешкання дитячого садку мало гарний і привабливий вигляд; цьому сприяти можуть заправіски на вікнах, картини на стінах, художньо виконані, розвішані не високо, доступні для розглядання дітям і не змістку не трудні для розуміння, живі рослини і багато інших дрібниць, які послідовно утворюються керівницями і дітьми.

Прийом дітей і реєстрація. Критерій при виборі дітей, коли нема можливості задовольнити всіх бажаних, повинен виходити з основної завдання дитячого садка—замінити дітям родину. Оскільки батьки дитини обтяжені роботою, яка перешкоджає їм дбати про виховання її, постільки дитина дома позбавлена нормальної родинної обстановки, вона має право на підкування про неї дитячого садка. Питання про забезпеченість матеріальну має зайняти лише другорядне місце.

Коли поступає заява про бажання віддати дитину в дитячий садок, її прізвище, ім'я, адреса, вік і данні про родинний стан заноситься в окрему книжку. Після переведеного вибору дітей прийняті вважаються кандидатами на вакансії, що протягом року звільнюються. Прийнятих дітей сповіщають аби вони в зазначений день з'явилися до медичного огляду; останнє слово в справі прийняття дитини належить лікарю. Після медичного огляду, коли остаточно виявляється контингент прийнятих дітей, керівниця робить обхід їх помешкань і там на місці, при розмові з батьками, заповнюють особисту картку (див. додаток) для кожної дитини. Після цього складається список дітей в щомісячному журналі одвідуван (див. інструкц. про користування реєстраційним матеріалом). Коли так зроблено, організаційну працю можна вважати закінченою і дитячий садок починає функціонувати.

Персонал дитячого садка на 50 дітей має складатись з трьох керівниць, одного лікаря і одної предсиди.

Праця керівниць дуже різноманітна, на них лежить фізичне і інтелектуальне виховання дітей, догляд за перебуванням дітей, їх одіжі, білизни і усій обстановки установи в чистоті та охайності, за правильною постановою годування, реалізуючи трудовий принцип, який кладеться в основу виховання, керівниця в кущі з дітьми виконують по черзі роботу по господарству (посильку дітям); на них-же лежить ознайомлення з родиною і праця серед батьків, зближення з школою і з тими дошкільними установами, що мають в тій місцевості.

Зібрання естетичного матеріалу вважались також обов'язком керівниці, який проводиться шляхом правильної реєстрації (див. інструкцію про використання реєстраційного матеріалу).

У всій цій роботі бере близьку участь лікар. Бажано, аби він був спеціаліст-педіатор, знайомиий з педагогікою. Під час організаційного не-

Ріоду він оглядає разом з керівницями помешкання, намічає для установи і бере участь при обмірковуванні її адатності; переводить медичний огляд дітей при прийомі, визначаючи кого не слід приймати в установу (трахома, короста, лишай, парша і інші.); разом з керівницями встановлює розпорядок дня, чергування розумової і фізичної роботи, визначаючи яка праця являється під силу дитині; регулярно одвідує установу не менше двох раз на тиждень, він періодично проводить і реєструє вимірювання і вивалкування дітей, слідкує за своєчасною ізоляцією на випадок хворости, приймає участь в трудних випадках при обмірковуванні при справі виховання у батьківських зібраннях і т. инш.; при частих і довгих одвідуваннях він знайомиться зо всіма богами життя установи, дітьми і являється членом педагогічного колективу.

Час перебування дітей в установі залежить від місцевих умов, але необхідно пам'ятати, що опільне перебування великої кількості дітей протягом довгого часу але відбивається на їх нервовій системі, викликаючи черезмірне зворушення.

До того-ж бажано, щоб діти не відривались цілком від родини, через що необхідно обмежити часи перебування приблизно в 6 годин. Одинак умови сучасності можуть примусити відступити від цього правила і залишити частину дітей довше, до скінчення робочого дня матері; це трох змінє порядок дня в установі і викликає необхідність збільшення педагогічного складу; потрібна четвортя керівниці, що з свіжкими силами вступає в роботу серед дня.

Харчування. Їжа дається тричі в день; вона повинна бути проста, свіжа і відповідати потребам дитячого організму (розрахунок страв, норми харчових продуктів—див. додаток).

Гігієна і санітарія. Помешкання дитячого садка треба додержувати в безумовній чистоті і охайності і часто провітрюватись. Велими бажано, з мети попередження заносу інфекції, переодичати дітей по приході в установу, для чого треба мати дві зміни одяку, хвартухів, помічених окремим числом чи знаком для кожної дитини; на крайній випадок можна обмежитись закритим хвартухом з рукавами і з ринитю або всячюю крещеною для посової хустки. Одяга і хвартухи мають бути трьох розмірів, відповідно росту дітей. Кожній дитині дається посова хустка і серветка, теж помічена. Домашній одяг держиться ізольована одна від другої.

Після прихода до дитячого садка діти вмиваються і чистять зуби; у кожній дитини повинна бути щіпочка для вібав, помічена числом чи знаком і коробочка з зубним порошком. Кування з'являється важливим питанням в життю дитячого садка: коли при помешканні мається ванна, питання вирішується просто: діти купуються по черзі, по кілька чоловік у день; доцільно мати над ванною душ, чим досягається економія води, палива, часу і праці. При відсутності ванни необ. дна організація пріч дитячих одвідувань бані. Дві головки у дівчі суди завше чистими, необхідно їх коротко остригти; це дає також можливість своєчасно констатувати початок і ожних гороб (лишай,

гарпі) і вжити заходів до ізоляції і лікування. Стрижка повинна провадитись в установі чи в одній і тій же перукарні, з котрою установка входить в згоду; необхідно звертати увагу на додержання всіх вимог гігієни (дезінфекція машинки, дук стригущого й чистота рушників і т. инш.).

Конче необхідно, щоб діти кожен день бували на свіжому повітрі, на гулянках, або просто траються на дворі. На працю та забави діти витрачують багато мязової і нервової енергії, а тому доцільно на протяжі дня, краще всього ціля обді, дати їм час чи півтора для відпочинку. Для цієї мети треба мати невеликі складові ліжка (по зразку деревляних дачних ліжок—подотпашок), які після обді розставляються в залі для забав; кожній дитині дається окрема подушечка, шабита волосом або сіном, в паволочці, поміченій його індивідуальним числом або знаком, а в зимній час—і ковтра.

Ми не спинаємося на детальній викладці програми і значіння всіх родів занять, що викликаються в дитячому садку з метою інтелектуального і морального виховання дитини, з метою розвитку його органів почуття, щоб-то забави, малювання, ліжка, пісня, казка і т. инш.

Все задане не може уміститись у вузькій рамці інструкції, повинне бути добре знайомим керівницям-педагогам; зазначим лише, що праця, яких би форм вона не набирала, має бути посилююю для дитини, а робота її—вільною, радісною і творчою. Обов'язок керівниць упорити обстановку і атмосферу, що правляла-б цюмо.

Для зручності праці увесь контингент дітей ділиться на групи, але при цьому не обов'язково рахуватись з віком дітей, в кожному групу мають увійдуть діти різного віку, узаверюючи цюсе подібно до родини, в якій діти, відповідно своїм нахилам, працюють в кулі або різно.

В своїй праці дитячий садок має бути зв'язаний як з родиною, звідкля він бере дитину, так і з школою, куди діти в свій час передаються з садку.

Зносини з родиною починаються ще вперіод організації через посредство шпрор. спіток, фабр.-заводськ. комітєтє, культурно і освітніх установ, кооперативів і т. инш. Проводячи агітацію серед пролетарських мас, треба намагатись притягнути їх до активної суільної праці в справі організації установи. Міжшме, при обході прийнятих дітей, цей зв'язок змінюється; ці одвідування родини повинні носити характер ознайомлєння з родиною дитини, а не дознання, треба притягнути батьків до одвідування дитячого садка, викликати з їх боку активну участь в праці; в особистих розмовах з матерями про їх дітей, в інтересах останніх необхідно пропанагувати прийняті дитячого садка, а коли утворюється близькі відносини, притлаувати самих матерів до пропанагди в тому напрямку. Батьківські зібрання, скликані після такої відготовчої праці, виярлять себе найбільш продуктивними.

Зносини з школою переводяться шляхом взаємних одвідувань. Керівниці дитячого сад-

ма знайомлять шкільних педагогів з індивідуальністю дітей, що передається до школи, з другого боку — одержують від них відомості про дальніший розвиток своїх бувших вихованців, з якими зв'язок не поривається.

Коли в місці, де є дитячий садок, існують інші однорідні чи близькі по типу установи, то керівницям пропонується зав'язати з ними зв'язки. Вельми бажано постійне взаємне одвідування, а також утворення загального громадсько-педагогічного органу — колективу, в

який увійшли б всі робітники всіх установ.

На періодичних зібраннях колективу переводиться обмін враженнями, які одержано при роботі, спільно вирішуються складні питання і сумніви, намічаються поправки, які вносять в дальнішу роботу.

Завдяки таким зібранням, кожна окрема робітниця не буде почувати себе відокремленою і безпомічною в тяжку хвилину, а також утворюється дружна плідотворна праця на користь загального діла.

Інструкція про дитячі клуби.

1. Дитячий трудовий клуб — педагогічна установа, котра відрізняється од других педагогічних установ, наприклад, од трудової школи, тим, що вона не зв'язана ніяким програмом; він діє не про загальний розвиток всіх здібностей дитини, а про виявлення найбільш кращого індивідуального нахила дитини в галузі творчої праці, науки або мистецтва та найкращого задоволення потреб дитини в цьому напрямку, а також про виховання громадських звичок.

2. Гурток дітей в 15—20 чоловік, накресливши собі одну галузь праці, мистецтва або науки, або спорту (кошки, лижі, човен, плавання) утворює клубну ячейку. З прибуттям до клубу нових дітей і виявлення їх здібностей та нахилів, клуб органічно зростає та виділяє нові ячейки. Таким чином, у клубі може бути 2—5 і більш ячеек — кількість не обмежена.

3. Не бажано об'єднувати в одному клубі дітей, які дуже відрізняються по віку, краще всього улаштувати окремі клуби для дітей від 8—10 років, від 10—12, та для підлітків від 12—14 років.

4. Необхідно, аби клуб мав своє окреме помешкання, що одній робочій кімнаті для кожної клубної ячейки, залу для ігр, бібліотеки, кімнату та столову.

Там, де це можливо, можна скористувати для клубу помешкання читальні, книгозбірень, народніх будинків і тільки в крайньому випадку помешкання шкільні. Але тоді бажано, щоб клубисти мали принаймні хоч одну для всіх власну окрему кімнату. Коли-ж і це не можливо, то кожна клубна-ячейка мусить мати свою окрему замичку шафу. Без цього не можна відкривати клубу.

5. Два керівника можуть обслуговувати клуб з трьох-чотирьох ячеек, з правом запрошувати фахівців для навчання галузям праці, науки або мистецтва, не знайомих керівнику, при чому керівники вкупі з дітьми студіюють дану галузь праці.

Коли керівники взаємно додають один одного, тому мають можливість обійтися без окремих фахівців, то для клубу з 4-х ячеек досить 3-х керівників.

6. Для відкриття клубу та клубного обладнання, бажано притягти самих дітей (яке-

ликій гурток, який являється осередком клубу) для виконання всієї підготовчої праці.

7. Порядок денний, розподіл праці між окремими дітьми (господарських обов'язків) взагалі все внутрішнє життя кожної окремої ячейки, утворюється всіма членами ячейки спільно з керівниками. Прийом нових членів клубу та всі питання, які торкаються життя клубу в цілому, вирішуються на загальному зібранні всіх ячеек — всі вони об'єднуються загальним самоврядуванням, яке в той же час не мусить припинювати внутрішнього життя кожної окремої ячейки.

Принципи. Але загальні зібрання, вибори керувачого апарата та інше можна провадити тільки тоді, коли діти самі проявляють в цьому напрямку ініціативу. Ні в яким разі не можна цього нав'язувати дітям зверху, аби прискорювати розвиток дітей самодіяльності, це все не шереформувалося у якусь гру або січне переймання у дорослих. Самоврядування у клубі мусить зростати по мірі організму.

8. При кожному клубі обов'язково мусить бути книгозбірня-читальня, яка повинна займати домінуюче місце в житті клуба.

При читальні бажано утворити часопис, улаштувати години оповідаць, розмов по історії культури з рідного краю та інше; бажано, аби бібліотекою керували самі діти.

9. Незалежно від окремих гуртків, які вибирають для себе прунтовим заняттям якесь мистецтво, напр., ліплення, малювання, музику, танки або співу, необхідно, аби діти всіх ячеек приймали участь в заняттях мистецтвом. Заняття можуть провадитися по національним місцевим зразкам, як найближчим до психології дитини.

10. Особливу увагу треба звернути на заняття всіх дітей музикою та співом народними. Треба дати дітям можливість улаштувати вистави, але знов йти на те тільки тоді, коли у самих дітей виникає в цьому потреба, і ні в яким разі не примушували дітей до цього.

11. Також незалежно від того, що можуть бути окремі гуртки, які ввзберуть своїм груповим заняттям природознавство (ботаніку, садівництво або городництво) бажано, аби всі діти стояли як найближче до природознав-

ства. Необхідно улаштувати екскурсії та гулянки, бажано мати при клубі живих тварин, про яких добили-б самі діти (кури, качки, голуби, кінь, собака), можна улаштувати спільно з мітими акваріум, тераріум і т. п.

12. Бажано, аби дітям давали при клубі чай з хлібом та повидлом, або з якимсь жиром. Це мусить бути утворено на державні кошти. Але все-ж таки бажано, аби діти вносили на потребу свого клубу якийсь членський внесок і через те почували себе більшими господарями в клубі. Таким чином розвивається в дітях звичка витрачати гроші на свої культурні потреби.

13. Необхідно, аби од часу до часу клуб од-

відував лікар, а там, де це неможливо, як, наприклад, у місті, бажано, аби лікар входив в склад педагогічної ради клубу та ширшмав участь в його життю.

14. Необхідно також зав'язати безпосередній зв'язок з батьками дітей і притягти їх до участі в життю та справах клубу. Але-ж в цім не треба просяншатися, не притягати зразу всіх батьків, а починати з окремих, більш свідомих, батьків і допускати їх до справи лише тоді, коли вони зрозуміють як слід ідею клубу.

Допомога таких батьків в формі праці, підшукання матеріалів, участь в екскурсіях та інше — безумовно буде сприяти розвитку клубу.

Інструкція по майданам.

Загальні завдання.

1. Майдан є педагогічна установа. Мета його — не тільки харчування дітей, а розвиток їх на ґрунті праці, зближаючої дитину з природою самодіяльності й самоврядування.

2. Майдан намагається бути клубом на вільному повітрі для дітей старшого віку й дитячим садком для малих.

3. Праця мусить бути творча, вільна, по силам дітей.

4. Робота провадиться на материнській мові, вона має бути збудована на докладному знанні побутових та національних особливостей того оточення, в якому знаходяться діти. Оточуюча природа, матеріальна культура даної національності мусять бути використовані в справах виховання.

Час праці.

5. Майдан — установа тимчасова. Він функціонує на протязі 4-х місяців. Підготовча праця провадиться на провесні.

6. В осени майдан передає дітей в дитячі клуби та дитячі садки.

Умови приймання.

7. На майдан приймаються діти виключно працюючих. Перевагу мають безпритульні діти.

8. Приймаються діти від 4 до 12 років.

9. Майдан обслуговує не більше 100 душ.

П р и м і т ь а. Дошкільна група складається не більш, як з 20 душ, старша від 10 до 12 років не більше 25.

10. Діти, не зараховані на майдан, записуються кандидатками і займають місця вибуввших з майдану дітей.

Місце і устрій.

11. Для майдану вибирається сухе, зовсім ізольоване від вулиці, гарно захищене місце. Земля на майдані мусить бути утрамбована. При майдані повинен бути сад і город.

12. Розмір майдану не менш 400 кв. саж., не рахуючи города, для якого потрібно 150—200 кв. саж. Чим більший сад, тим краще.

13. Найкраще, коли майдан оточений живим тином. Коли його не можна насадити, то користуються дерев'яним, або дротяним. Коли вибиваємо тин, то треба мати на увазі, що ремонт в найближчому часі буде провадитись дітьми, через це він мусить бути архітектурно прослим.

14. На майдані повинні бути: а) песочний дворик в розмірі 48 кв. саж., б) майдан для гри молодшої групи (50 кв. саж.), в) майдан для гри середньої та старшої групи (100 кв. саж.), г) для партійних ігр (кегель, гилка, городків та інші. (140 кв. саж.), д) для крокета (50 кв. саж.).

15. Повинно бути помешкання для гри та занятів в непогоду або повіт і будка для схову матеріалів та струментів; необхідно мати місце для улаштування умивальної (для обов'язкового щоденного умивання дітей до і після занятів), уборних для старших та молодших дітей.

Підготовча праця.

16. До відкриття майдану й підчас приймання накреслюється група дітей, що бере участь в підготовчій праці.

17. Діти оглядаються лікарем (очі, голова, шкіра), аби запобігти занесенню інфекційних хвороб.

17-а. Про відкриття майдану населення сповіщається плакатом, сповіщаються професійні спілки, робітничі клуби, кооперативи і інші, встановлюється міцний зв'язок з цими організаціями і при їх допомозі провадиться приймання дітей.

17-б. Коли діти прийняті до майдану і лікар обдивлявся їх, керівниці відвідують батьків дітей для ознайомства з ними й заповнення особистою карткою кожної дитини.

Внутрішня організація майдану.

18. Всією працею майдану, як господарчою так і всією внутрішньою відають діти разом з керівницями. Для завідування струментами, іграшками, книгозбірнею й матер'ялами по мірі потреби в тому, притягаються діти, обрамі самими-ж дітьми.

19. Бажаємо, аби майдан обставлявся й обгородувався послідовно при допомозі дітей. Матер'ял та струменти набуваються тоді тільки, коли в них з'являється потреба. Іграшки заготовлюються спочатку в мінімальній кількості, решту іграшек потують старші діти для молодших.

Програм і порядок занять.

20. Центральне місце на майдані займають: а) праця в квітнику та городі, б) екскурсії й гулянки, в) гри.

21. Години занять накреслюються в залежності від місцевих умов (не більше 5 годин підряд). Бажаємо, як що сприяють місцеві умови, розбити заняття на два строка, вранці від 10 до 1 години, увечері від 5 до 7-ої години.

22. Порядок денний: перша половина дня посвячується праці на городі, домоводству, обслуговуванню майдана й іншої праці, котра викликається необхідністю, або до якої діти виявляють цікавість. Друга частина дня присвячується вільним і організованим грам, читанню і оповіданню.

23. Діти на майдані одержують гарячу їжу й молоко.

24. Свята улаштовуються тільки по ініціативі дітей і мають рідний імпімпний характер.

25. Далекі екскурсії з освітньою метою проводяться тільки з дітьми старшої групи, невеликими групами раз 3—4 за літо. Прогулянки в сусідній парку, полі й інше, а також і відвідування сусідніх майданів шриваються частіше (1 раз на тиждень).

Педагогічний персонал.

26. На 100 дітей призначається 3 керівниці, з яких одна рахується відповідальною.

27. Лікар відвідує майдан 1 раз на тиждень. Він входить в склад педагогічного комплекту майдану.

28. Всі працюючі в одному майдані складають районну раду, котра збирається не менш 1 разу на місяць, для обміркування біжучих питань життя майдану. Загальні збори всіх

працюючих скликаються періодично для обміркування загальних питань.

29. Обов'язки персонала дивись § 25 інструкції.

30. Інструктор обслуговує 5 майданів. Він об'єднує майдани національної групи, а також кожен майдан з шідвідділом. Інструктор відвідує майдан 1 раз на тиждень.

31. В день відвідування лікар та інструктори улаштовують засідання колектива.

Зв'язок з родиною.

32. Батьки притягуються до участі в житті майдана під час його організації, потім до господарчого життя майдана. Батьківські збори скликаються, аби заслухати відчит про діяльність й обміркування біжучих питань не менше 1 раза на місяць.

33. Бажаємо, аби батьківські збори виділили ряд комісій, котрі-б брали участь в житті майдана й контролювали працю.

34. З метою пропаганди ідей соціального виховання бажаємо, аби були для батьків улаштовані виставки дитячих робіт з пояснюючою бесідою.

Щоденний пайок (голодний) дитини в дитячому садку.

Час перебування не менш 6 годин, їжа дається два рази в день.

- 1) $1\frac{1}{2}$ х. хліба
- 2) $1\frac{1}{2}$ х. крупи.
- 3) $1\frac{1}{2}$ х. картофелю.
- 4) 4 зол. жиру.
- 5) 3 зол. с ли и $1\frac{1}{4}$ ф. зелен.
- 6) 4 зол. цукру.
- 7) 4 зол. кави.
- 8) 1 склянка молока.

Щоденний пайок (голодний) дитини з дитячому клубі.

Час перебування 3 години, їжа дається 1 раз в день.

- 1) $1\frac{1}{2}$ хунта хліба.
- 2) 4 зол. цукру.
- 3) 4 зол. кави.
- 4) 4 зол. масла або повидла.

Загальний стан праці лікаря в дитячому садку й клубі.

1. Дитячий садок. Лікар, який одвідує дитячий садок не менш одного разу на тиждень, же рахуючи начальних запрошень.

В обсяг його діяльності входять:

1) Медичний огляд всіх дітей, вступлюючих в дитячий садок, і переоглядання (повторення через визначену перерву часу) дітей в дитячому садку, які там знаходяться. При цьому можна надібати таке становище: а) дитина здорова, б) дитина хора і в) дитина підозріло хора. Хора на інфекційну хворобу в дитячий садок не приймається, хорій дитини самотично дозволяється в дитячий садок, але ставити перед

лікарем завдання — ознайомити всіх, хто сходиться коло дитини (в тому числі й батьків) з тим, як коло нього ходити і взагалі режимом, якого він потребує; підозрілий в хоробі залишається під неосвітуцим наглядуваням лікаря і в випадках потреби надсилається до фаховця-консультанта.

2) Подання швидкої медичної допомоги, для чого в можному дитячому садку повинні бути необхідні медикаменти, переважочний матер'ял і прилади.

3) Одвідування дитини в помешканню, з метою: а) остаточного з'ясування діагнозу (ко-

ли дитина в дитячий садок не ходить і ступінь серйозності хорування не може бути установлений без участі лікаря). Лікування хорих дітей не входить в обсяг обов'язків лікаря-педагога, в) ознайомлення з його хальною обстановкою в тих випадках, де на погляд лікаря або педагогічного персоналу це з'являється необхідним.

4) Лікар слідкує за проведенням в житті дитячого садку всіх вимог гігієни: а) огляд помешкань, убиралень, кухонь, дворів, садків і т. и. Крім прикладу сточеної обстановки від придбання гігієнічних звичок з дітьми дитячого садку, лікар провадить відповідні бесіди.

5) Лікар з'являється членом педагогічного колективу, разом з керівниками він встановлює чергування занять, час відпочинку, по силі виконує дітями праці і приймає участь в обговоренні важких в виховавчому відношенні випадків (дефективні діти). Лікар також приймає участь в загальних зібраннях керівників.

6) Для вивчення дитячої особи лікар сам і з педагогом провадить психо-фізичні наглядування, з якою метою він залишається з ними в різні часи життя. Здобутки психо-фізичних наглядувань записуються в відповідні індивідуальні (біологічні) картки.

7) Для успішної праці в дитячому садку необхідно мати контакт між лікарем і педагогом (загальна мова, певне розуміння вимог того й

другого). З цією метою лікарю необхідно знання педагогіки, а педагогу медицини. Як що не відповідні курси, то хоч приваймі відповідні бесіди необхідні.

8) Батьківські зібрання, на котрих лікареві доводиться відігравати важну й відповідальну роль, мусять провадитись при незмінній участі лікаря.

9) Один лікар не повинен обслуговувати більш п'яти дитячих садків.

II. Клюб. На обов'язку лікаря:

1) Наглядування за санітарним станом установ.

2) Медичний огляд дітей і відокремлення в лікарсько-договіруючі установи (лісні школи, санаторії).

3) Охорона фізичного здоров'я (їжа, одяг, житлові умови, трудові справи, можливі способи спорту, фізичних справ, музичні навчання).

4) Охорона психічного здоров'я.

Тут лікар і педагог повинні працювати в тісному співробітництві і індивідуалізовані лікарсько-санітарних засобів, в досягненні всебічного гармонійного розвитку фізичної і духовної особи дитини.

5) Культе освітньої праці з дітьми й батьками. Особливої уваги заслуговують в клубах по таких питаннях: перехідний зріст і трудові справи.

Постанова Наркомосвіти У. С. Р. Р. про педагогічні школи (учительські семінарії) 28 липня 1920 р.

З огляду на необхідність шпінної підготовки робітників соціального виховання, Наркомосвіт постановляє:

1) Всі учительські семінарії та їм подібні школи перетворюються в трьохкласові педагогічні школи для підготовки робітників соціального виховання (дитячі будинки, садки, майдани, захватки, колонії, клуби та молодші класи 7-річної єдиної трудової школи) з тим, щоби робітники ці хоч в загальних рисах були знайомі з методами позашкільної освіти дорослих.

2) Безпосереднє керування педагогічними школами належить Губвідділам Освіти по вказівках відділу підготовки робітників освіти при Наркомосвіті У. С. Р. Р. 1-го вересня ц. р. педагогічні школи мусять розпочати свою діяльність.

3) До першої класи педагогічної школи приймаються всі хлопці і дівчата не молодше 15-ти років, які прослухали курс бувшої вищої початкової школи, не менш 4-х класів б. середньої школи і т. ин. Для юнаків, що прослухали менший курс та яким не менш 14-ти років, можн відкривати при педагогічних школах підготовчі класи з загально-освітнім програмом, який наблизить би їх до рівня, необхідного для вступу до 1-ої класи

4) До 2-ої класи педагогічної школи приймаються всі б. учні 1-ої класи учительської семінарії та б. учні середніх шкіл, які прослухали курс 5-ої або 6-ої класи. До 3-ої класи педагогічної школи приймаються всі б. учні 2-ої класи учительської семінарії, а також всі б. учні 3-ої класи тих учительських семінарій, які мали чотирирічний курс. До 3-ої класи педагогічної школи приймаються і ці, котрі прослухали 7 або 8 загально-освітніх класів б. середньої школи.

5) Для скінчивших учит. семінарію або педагогічну класу б. тім, при педагогічних школах відкриваються 2-місячні педагогічні курси по програмах «Курсів по підготовці робітників соціального виховання», затверджених Наркомосвітою У. С. Р. Р.

6) При прийомі до педагогічної школи ніяких іспитів бути не може, в першу чергу приймаються члени й кандидати комсомолу, діти робітників та незможних селян та діти трудового населення.

7) Всі учні, курсанти педагогічної школи одержують певне соціальне забезпечення: для немісцевих організуються інтервали при педагогічних школах; ніякої плати з учнів не допускається.

8) Губнаросвітам наказується 1-го вересня цього року не менше половини всіх педагогічних шкіл в глибокій відкритті з викладковою українською мовою (для всіх викладів): решта шкіл мусить бути забезпеченою викладенням українознавства і української мови, як предметів обов'язкових для всіх учнів.

9) На перехідний час устанавлюється тимчасовий програм для трьох клас педагогічної школи, деталі якого можливо змінити в залежності від місцевих умов. Брак окремих умов, необхідних для шовної реформи учительської семінарії в педагогічну школу, не мо-

же затримувати відкриття педагогічної школи в призначений термін: наказується починати роботу повним ходом з тим, що є, готуючи енергійно це, чого не вистачає, повідомляючи систематично Відділ Підготовки Робітників Освіти при Наркомосвіті У. С. Р. Р. про всі перешкоди, які повстають на шляху реформи.

Програм і статут педагогічної школи надсилається додатково.

Нарком освіти У. С. Р. Р. **Гринько.**

Зав. від підг. роб. освіти **Попів.**

Накази.

НАКАЗ ГУБРЕВКОМУ Ч. 339.

§ 1. З огляду на надзвичайно анти-художній стан і спекулятивні ціни київських театрів, з цього числа зачинаються в м. Києві всі театральні підприємства, а саме театри, артистичні колективи, артистичні гуртки, школи танців, хореографічні студії, вокальні і музичні ансамблі, цирк і інші, за виключенням опери (театр ім. Лібкнехта), драми—театр ім. Леніна і українського театру ім Шевченка й театру Троїцького Народного Дому.

Міліції пропонується стежити за виконанням цього наказу.

§ 2. З першого вересня 1920 р. поновлюється чинність наказу Київського Губревкому за № 89 від 9/IV 1920 р. про націоналізацію всієї кінематографічної справи в Київській губернії. В м. Києві облічується лише 10 слідуєчих кінематографів:

- 1) Бувш. Шанцер, (Хрещатик 35).
- 2) Бувш. Експресс (Хрещатик 25).
- 3) Бувш. Люкс (Львівська вул.).
- 4) Бувш. Люкс (Сінна площа).
- 5) Бувш. Оріон (Столипинська 7).
- 6) Бувш. Ехо (В.-Васильківська 61).
- 7) Бувш. Міраж (Московська 3).
- 8) Бувш. Звезда (Деміївка 9)
- 9) Бувш. «Наука и Жизнь» (Константинівська 14).
- 10) Бувш. «Наука и Жизнь» (Константинів просп.).

Решта кінематографів списується і все майно переходить в Київський Губерніяльний Кіно-комітет.

§ 3. З огляду на своєвольний виїзд частини культуробітників з м. Києва, останній раз оголошується до загального відома, що від'їзд з м. Києва учителів вищих, середніх і низчих наукових закладів, артистів, музикантів, художників кіно й театального технічного, службового персоналу й инш. культуробітників суворо забороняється без належного дозволу київської Губнаросвіти.

Винні в невиконанні цього наказу підлягають відповідальности по законам революційного часу.

Предгубревком **Ветошкін.**

Завгубнаросвітою **Левитський.**

«Вісті» ч. 194 від 7 вересня 1920 р.

НАКАЗ ГУБРЕВКОМУ.

З метою піднесення художнього рівня театральних вистав та раціонального використання театрів для пролетарських мас, Київський Губревком, в доповнення до наказу від 7-го вересня за № 339, ухвалює:

1. Будинок оперного театру імені Лібкнехта і театру імені Леніна, а також помешкання театру ім. Шевченка і театру при Троїцькім Народнім Домі зі всім маючимся в них до моменту оголошення цього інвентарем, майном та матеріалами вважаються націоналізованими. Все майно, маючесья на обліку кожного даного театру, де-б воно не було, вважається державною власністю.

2. Секції художньої пропаганди при позашкільнім підвідділі Губнаросвіти доручається негайно заново сформуванати для названих в § 1 театрів 4 державних трупи: опера українсько-російська, драма українська, народна українська труппа, драма російська. Із не ввійшовших в склад державних труп артистичних сил, по мірі потреби, формуванати трупи для провінції, військового відомства та районів м. Києва.

3. Решта театральних будинків, помешкань та майна, крім зазначеного в § 1 цього наказу, в чийому-б віданні вони не були і кому-б вони не належали, мусять бути перерегистровані особами або установами, в віданні або користуванні котрих вони в теперішній час маючесья. Про не використанні або закритті театральні помешкання в випадку відсутности власника їх, управляючих, або довірених осіб, відомости подаються відповідними домкомаами.

4. Все майно та інвентар, в чому-б вони не виявлялись, котрі належать до театру і містяться не в опечатаних будинках та театраль-

шли помешканнях, належать негайній передачі на облік секції художньої пропаганди і оголошуються державною власністю.

4. Стежити за цілковитим виконанням цього наказу покладається на начальника Горміліції та на голів домкомів.

6. Порушення зазначених вище постанов буде мати наслідком відповідальність по законах військово-революційного часу.

Голова Губревкому (підпис).

Завідуючий Губнаросвітою (підпис).

Голова комісії по націоналізації театрів (підпис).

НАКАЗ ГУБРЕВКОМА Ч. 467.

§ 1. Всі шкільні працівники шкіл різних типів і культурно-освітніх установ рахуються мобілізованими, не мають права виїзжати і переходити з одного місця на друге без дозволу Губнаросвіти.

§ 2. Машкіровка заняттями (пропуск і не дбале відвідування лекцій) буде розглядуватись, як порушення трудової дисципліни і саботажа.

§ 3. На протязі 7-денного терміну з часу видання цього наказу всі президії шкіл повинні бути переобрані, при чому: а) за голову є на засіданні інструктор Губнаросвіти і б) особи, які займали до 1918 року адміністративні посади, не можуть бути в членах президії.

Голова Губревкому Ян Гамарник.

Завід. Губнаросвітою Левитський.

Зав. Від. Соц. Виховання А. Канчеві.

«Вісти» 242, з листопаду 1920 р.

Від ГУБЕРНІАЛЬНОЇ МІЖВІДОМСТВЕНОЇ КОМІСІЇ ЗГОДИ.

В додаток до наказу Губревкому від 11-го жовтня ц. р. про націоналізацію театральної справи в м. Києві, Губерніальна Міжвідомствена Комісія Згоди ухвалила: з цього числа забороняється в м. Києві улаштування ким би то не було (а також і військовими установами) різних платних вистав, вечерів, концертів та лекцій.

Постановка платних вистав, концертів та лекцій дозволяється в виключних випадках по спеціальному проханню відповідної установи перед вищою військовою або цивільною організацією, котрій ця установа підвідомствена, і з затвердженням в кожному окремому випадку Губнаросвітою.

Примітка. Приватним особам та колективам улаштування платних спектаклів, концертів та лекцій категорично забороняється.

Голова Міжвідомственої Комісії Згоди
Л. Левитський.

Секретар (підпис).

РОСПОРЯДЖЕННЯ ПО ГУБНАРОСВІТІ.

Ч. 123.

Наказую завідуючому Політпросвітою і завідуючому п/в. Соціального Виховання відкрити не пізніш 20-го жовтня курси для підготовки завідуючих волвідділами Наросвіти, курси дошкільного виховання й курси українознавства, викликавши слухачів з повітів (кошторис і пайкові пляни представити на затвердження завдалетідь).

Підвідділу постачання, під власну відповідальність завідуючого, виготовити до вищезазначеного часу цілком обладовані для курсантів помешкання й з'ясувати в Опродкомгубі справу з пайками й в загалі харчуванням курсантів.

Ч. 124.

Наказую завідуючому п/в. професійної освіти й Соціального Виховання, під їх власну відповідальність, пильно стежити за виконанням наказу Губревкому й Губнаросвіти, опублікованому в «Вістях» від 7 жовтня 1920 р. за № 14, який має такий зміст:

«В сучасний мент помічаються часті спізнення й пропуски лекцій вчителями в єдиній трудовій, професійній і вечірній для дорослих школах, що надзвичайно кепсько відбивається на всій справі навчання, особливо в вечірніх робітничих школах.

Маючи на увазі, що недбайливе відношення вчителів до своїх обов'язків, хоч воно й пояснюється до певної міри тяжким економічним станом їх, в корні підриває авторитетність учительства в очах учнів й слухачів, через що зовсім порушується й ганьбиться величя ідея соціалістичного виховання, суворо наказується всім педагогічним та шкільним радам, під власну відповідальність голови президії, що тиждень (по понеділкам) надсилати до відповідних підвідділів Губнаросвіти список вчителів, які спізнались на лекції, або пропускали їх за відчитаний тиждень.

Учителі, які систематично нехтуватимуть своїми обов'язками що до акуратного відвідування лекцій, притягатимуться до відповідальності по законам революційного часу, як за злочинство по порушенню державного порядку життя.

Таблиця пропусків, спізнень на уроки вчителів . . . . . школи за тиждень з . . . . . по . . . . . 1920 р.

Прізвище вчителів.	Кількість пропусків.	Кількість спізнень.

Примітка. Спізнення рахуються, коли після офіційно призначеного для початку лекції часу минуло більш 10 хвилин.

Голова Губревкому Ветошкін.
Завідуючий Губнаросвітою Левитський.

Відповідні таблички повинні бути прикладені до платневих відомостей, без чого Фінстат не повинен відомостей приймати з 20-го жовтня 1920 року.

Завідуючий Відділом Левитський.
Секретарь **Довженко.**

(Обіжно).

До всіх робітників освіти та соціалістичної культури на Київському повіті.

Повітовий Орком цим повідомляє всіх робітників Освіти та соц. культури, що в грудні м. б. р. буде зкликано делегатський з'їзд для ухвалення статута професійної спілки, виборів Виконкому спілки, повітового відділу спілки та виборів делегатів на губз'їзд. Зараз Орком спільно провадить перереєстрацію членів та повадить підготовчу працю до делегатського з'їзду. Про час скликання з'їзду буде повідомлено окремо.

Голова Повіторкому **Ревельська.**
Секретарь **Евг. Тичина.**

Київ. 15 жовтня, 1920 р.

До всіх робітників освіти та соціалістичної культури на Київському повіті.

Згідно конституції спілки, всі робітники освіти та соціалістичної культури об'єднуються в відповідні ячейки в межах повіту, волости, району та міста.

Повітовий Орком пропонує всім завідуючим Воловітами негайно згуртувати всіх членів, що вже перереєструвалися через подачу анкети, у волосні, або районні колективи (комітети служачих) та зареєструвати свій колектив у Повіторкомі.

Кожен колектив обирає з поміж себе виконавчий орган — пр-зидію, не менш, як з особи, згідно загального статуту.

На найближчому обов'язку президій колективів буде: 1) репрезентація всіх членів колектива перед Повіторкомом та взагалі спілкою; 2) підготовка праці до повітового делегатського з'їзду і 3) збір одноразового членського внеска (в розмірі 1/2 денного заробітку члена) та представлення до Виконкому повітової спілки, або тим часом до Повіторкому; 4) представлення анкети перереєстрації до Повіторкому та одержання членських білетів на колектив; 5) підтримування найтіснішого зв'язку з центром (з Повіторкомом та після з повіт. відділом проф. спілки).

За байдужість президії колективів прийдуться до суворой відповідальности. Негайно ж приступити до певной організації через професійне об'єднання, аби не втратити в хвості професійного руху, а навпаки, як найскоріше достойно виконати великі обов'язки!

Голова Повіторкому **Ревельська.**
Секретарь **Евг. Тичина.**

Київ. 22 жовтня 1920 р.

V. Бібліографія.

Н. ЛЕНІН: «Лівий комунізм», (Дитяча хвороба в комунізмі). Український переклад і видання інтересної книги вождя комуністичної революції є надзвичайно цінним здобутком на шляху збільшення революційної літератури на українській мові.

Т. Ленін розбирає з великою бистротою всі прояви європейського комунізму і в 14 відділах дає свої висновки і увагу, які є дуже великої ваги, бо спираються на цьому великому досвіді, який дають нам три роки пролетарської революції.

Н. Ленін це осередок ідеї, яка зродила революцію, це шеф штабу її великого наступу на весівний капітал. В цьому розумінню кожна думка, кожна увага вождя революції має вартість боевого звіту, має значіння точного змальовання дійсного стану бурливих подій революції і побідного походу комунізму.

На початку брошури зводить ч. Н. Ленін короткий рахунок з своїм давним товаришом партійним а сьогодні зрадником робітничого класу і голошеним недавно ідей тов. Карлом Кавтським. Ми подаємо на цьому місці виімок статі т. Карла Кавтського «Слов'яне і револю-

ція», яку він помістив в 1902 р. в газеті «Іскра» ч. 18. з 10 марта 1902 р. Він високо характеристичний для освітлення психічних черт зради тов. К. Кавтського.

«В теперешній час» (в протилежність 1848 рокові) можна думати, що не тільки слов'яне вступили до рядів революційних народів, але навіть центр ваги революційної думки і революційної дії все більше і більше пересувається до слов'ян. Революційний центр пересується з заходу на схід. В першій половині XIX століття він був у Франції, часами в Англії. В 1848 році Німеччина вступила до рядів революційних націй... Нове століття починається такими подіями, які наводять на думку, що ми йдемо на зустріч дальшому пересуванню революційного центру, саме: пересуванню його до Росії... Росія, яка перейшла стільки революційної ініціативи від Заходу, тепер, можливо, сама готова служити йому джерелом революційної енергії.

Російський революційний рух, що розгоряється зараз, стане, можливо, наймогутнішим засобом для того, аби вивітрити той дух кволого фідістерства та тверезивого політикаєства, що починає поширюватися в наших рядах,* і

примусить знову спалахнути ярким полум'ям жагу боротьби і палку відданість нашим великим ідеалам. Росія давно вже не є звичайною фортецею реакції і абсолютизму для Західної Європи. Справа стоїть зараз як раз навпаки.

Західна Європа стає опорою реакції і абсолютизму в Росії. З царем російські революціонери, можливо, давно покінчили б. коли б їм не доводилось одночасно вести боротьбу і проти його спільника—європейського капіталу. Будемо сподіватися, що на цей раз їм вдасться покінчити з обома ворогами, і що новий «священний союз» впаде швидко, ніж попередній.

Але як би не скінчилась сучасна боротьба в Росії, кров і щастя мучеників, яких вона породить, на жаль, більше ніж треба, не загинуть марно. Вони оплодять сходи соціального перевороту по всьому цивілізованому світові, нададуть їм швидкого лишнього бунтя. В 1848 році слов'яне були лютим морозом, що побив квіти народньої весни. Можливо, тепер їм судилося бути тою бурєю, що аламає кригу реакції і невтримно принесе з собою нову щасливу весну для народів».

Так слухну, так безощадно льотіну замітку дає Кавтському т. Н. Ленін: «Гарно писав 18 літ назад тов. К. Кавтський».

Він сьогодні ставив в один ряд з катами германського і угорського пролетаріату «соціал-демократом» Носке в Берліні і генералом Гортоу в Будапешті. Перші розділи брошури надають на причини і основи всіх успіхів більшовиків і ці шляхи, якими він ішов до своєї перемоги. Але рівночасно звертає увагу тов. Ленін на ці перемоги і ворожі тенденції у внутрішньому середовищі робітничого класу, з якими борюся, які побив і на яких закріпився більшовизм.

Опісля ідуть оцінки і аналізи настроїв т. зв. «лівого комунізму» в Германії, і про їх відношення до других партій—(лівих і правих), до їх становища в справі 1) участі «комуністів» в буржуазних парламентах, 2) компромісів з другими партіями.

З цією аналізою відносин розвитку комунізму в Германії є зв'язана ідейно і «англійська лівозна комунізму». Т. Ленін дає на основі матеріалів преси дуже цінну характеристику сучасному стану робітничого руху над Темзою.

Книгу доповнюють короткі уваги про роздвоєння серед германських комуністів, про відношення незалежників до комуністів, про комунізм в Італії і становище до нього «соціал-зрадника» Тураті і др.

Книга залишається важним історичним матеріалом для освітлення відносин світової революції і дає нам картину, частину цих глибоких і творчих думок, які є змістом душі великого вождя революції. Півзати їх, шість шляхом його думок не лиш інтересна і корисна праця, вона для комуністів обов'язкова, а для всіх «політичних і культурників» буде дуже цінна, бо з'уміє розяснити не одно питання і сумнів, забобон давнього буржуазного світогляду і міщанський гіпноз.

Радимо кожному уважно прочитати цю цінну книгу.

Волод. Гадзінський.

ВОЛОДИМИР ГАДЗІНСЬКИЙ. Проблема пролетарської освіти на Україні.

На днях вийшла з друку брошюра тов. В. Гадзінського «Проблема пролетарської освіти на Україні». Як зазначає сам автор, в п'яти газетних статтях (брошюра має 16 ст.) не можна звичайно вичерпати таку широку тему, і тому в брошюрі ми бачимо лиш той ідейний керувний шлях, по котрому мусить йти кожний робітник освіти, працюючи в новій школі. Для цього цілком слушно автор ставить підвалинами пролетарської освіти комуністичний світогляд, котрого висновком суть зазначені в брошюрі проблеми освіти, не тільки в сучасний мент, а й в майбутньому. Червоною ниткою через всю брошюру проходить думка про необхідність виховувати в дітях любов до праці, розуміння того, що всяка праця є добра, незалежно від її характеру, розуміння того, що уявлятиме з себе дитина, коли вона спросте, в новому комуністичному суспільстві. Це суспільство буде складатись виключно з пролетаріату, з працюючого люду, де один член суспільства буде розуміти другого, і де не буде мати місця визиску.

Говорючи про пролетарську освіту, автор розуміє освіту того класу, котрий до соціальної еволюції був позбавлений змоги вчитись—робітників та селян; на освіту цих останніх ми мусимо ще й тому звернути головну увагу, що тільки діти працюючого класу зможуть створити те нове комуністичне суспільство.

Звернено в брошюрі також увагу і на взаємовідносини між новою школою та релігією: поширення освіти серед широких пролетарських класів знищить остаточно релігійні забобони.

Загалом треба сказати, що мета, якої хотів очевидно досягнути автор в своїй брошюрі—дати ідейний керувний шлях робітникам освіти, цілком досягнена; і при теперішній малій кількості солідних підручників по пролетарській освіті брошюра тов. Гадзінського має велику цінність.

С. Шмигівський.

TARAS SCHEWTSCHENKO. „Ein ukrainische Dichterleben. Literarische Studie von D-r Alfred Jensen. Wien, 1916.

Чотирьох роки тому назад вийшла в Відні книга «Тарас Шевченко з життя українського поета». Тарас Шевченко був не раз предметом літературної критики, не один письменник і літерат пробував своїх сил для оцінки творів і аналізу життя великого поета України.

Не жаль, українське громадянство, яке при всіх промахах свого життя виявляє велику пошану і любов до свого «батька», не спромоглося до цього дня на його монографію, на збірне, гідне його геніальності і заслуг для української культури видання його творів.

Всі наші дотеперішні видання «Кобзаря», всі студії і праці про твори Тараса, це розсипані поодинокі грудки, які не мають ширшої думки і програми, і є висказом, одного або другого суб'єктивного погляду на його творчість.

Ще гірше виглядає стан літератури про Шевченка на європейських мовах. Ми дуже мало доложили трудів, щоб одинокий на світі в своєму роді народній, прямо пролетарський поет діждався в кінці заслуженої пошани і ціної, культурної одяки своєї музи.

Цю темряву літератури про Шевченка роз'яснює дуже цінна і культурна книга Др. А. Ензена. Це дійсно перша праця, в якій цей визначний європейський журналіст, теоретик і професор літератури признає без упереджень всю велику, світову вартість генію України, всю його мугутність слова, глибину чуття і справді кобзарську - пророчу висоту його любови до правди, рівності і свободи, і всю оправдану ненависть до гнету і насильства, до всякого безщезення гідності і святості чоловіка. Шевченка може зрозуміти лиш сучасна, революційна хвиля України, він аж сьогодні стається дійсним співаком волі народніх мас, які революція визволяє з вікових кайдан клясових нерівностей і гнету.

Др. Альфр. Ензен малює Шевченкове життя, творчість і характер з бистротою людини, якій є звісні всі найвищі, найчистіші людські почування, з чувством субтельного культурника, який живе в брехливій атмосфері капіталістичного ладу, але відчуває всю його брехню і презирство. Лиш така людина може зрозуміти шляхи творчости Т. Шевченка і змалювати дійсно вдалу і правдиву картину його душі.

І вже перші слова його передмови до книги звучать: «Судьба бути забути, непризнаним, яка стрінула так многих славянських поетів, не минула також і українського національного поета Т. Шевченка. Його ім'я затиснено справдів історію всесвітньої літератури, але знання і відомости про цього найбільшого поета Сходу Європи кінчаються звичайно на незначних замітках».

Книга подає 12 відділів з передмовою, які творять з собою скінчену цілість, незвичайно гарний і точний матеріал про Т. Шевченка. Іменно, крім згаданої передмови є: 1) Історичний і літературний уступ. 2) Дитина і роки мандрівки. 3) На заслання. 4) Послідні роки життя. Ці чотири відділи дають літературне тло і біографію поета. Слідуючих вісім дають аналіз і характеристику творів в слідуючому порядку: 1) Будучий Кобзарь 2) Поет України. 3) Малий краєвидів. 4) Елементи народньої поезії. 5) Національний співак. 6) Політичний воїн-поет. 7) Апостол справедливости і правди. 8) Поет жіночої душі.

Вже по самому складі відділів видно, що др. А. Ензен бере під свій розгляд найбільше інтересні і питомі сторінки життя і творчости Т. Шевченка. Рівночасно подає він багатий матеріал переводів на німецьку мову, як також спроби їх на шведську і англійську.

Для познайомлення українського читача подаємо тут чудовий переклад Д. Івана Франка на німецьку мову одного з найбільше художніх і пляетичних картин Шевченка; це сумний нарис Аральського Озера, який віддає весь пошурний настрій і безнадійну розпуку поета на загибання:

„Ungewaschen der Himmel,
und verschlafen die Wellen,
und am Ufer, so weit man nur blickt,
Schilf und Schilf wie betrunken,
ohne Wind hingesunken
neigt sich, beugt sich und raschelt und nickt.
Mein Gott, soll ich noch lange
an dem elenden Tange,
in dem offenen Kerker zumal,
in den dumpfigen Mauern
meine Tage vertrauern
und versauern mir selber zur Qual?
Keine Antwort! Beständig
nickt das Gras wie lebendig,
will die Wahrheit mir nimmermehr sagen;
ach und sonst
hab ich niemand zu fragen.“

На заслання: Уступ II ст. 29 український текст:

У небо невміте і заспали хвилі,
І понад берегом геть, геть,
Немає п'яний очерет,
Від вітру геться...

1848.

Кое—Арал.

«Кобзарь», вид. Е. Доманицького. Ст 372.

Книга є незвичайно цінним прибутком в збірні праць про Т. Шевченка і ринучо одною з найліпших студій, які до тепер появилися на літературному полі. Українська літературна критика мусить бути визначному ученому і письменникові Скандинавії надзвичайно вдячна за цей висококультурний і щирий тон праці, як також незвичайно стороннє і розквітне її видання, які прикрашають мало звісні на Україні два портрети Тараса. 1) Автопортрет з молодих літ (красками) на початку і 2) Автопортрет з 1858 р. з бородою, на якому слідно всю утому заслання. Як картина до уступу: «Диточі літа і мандрівка» є залучений звісний малюнок рідної хати Тараса, з цим питомо українським сюжетом: посудю на колі від шлота, яку мабуть перед хвилькою заложила його сестра або мачуха..

Булоби надзвичайно пожиточним для українського громадянства, якому німецька мова є мало звільна, видати як найскорше український переклад цієї дуже інтересної, прямо досконалої студії др. Альфреда Ензена. Це булоби для нього найкращою нагородою за цю любов, розуміння і щирість, з якими він відісея до найбільшого поета України, до цього дійно пролетарського Кобзаря поневолених народніх мас, цього великого генія, що серед всіх болів і неволі закликавав: «Обнімїте, браги мї, на меншого брала».

Шевченко зрозумів всюю силою душі генія глибину неволі, потребу любови і безусловну konieczність буття і став, мабуть, одиноким і першим на світі, в часі найбільшого гнету і насильства царського імперіалізму і капіталізму, пролетарським поетом, а Шевченка зрозумів всюю бистротою і чувством правдивого знатока і ученого др. Альфред Ензен. І цей нарис, ця коротка рецензія, хай буде частинкою, дрібною подякою за цю велику заслугу, яку він зложив своєю книгою не лиш пам'яті Т. Шевчен-

ка, але і українському пролетаріату, якому показує всю велич, всю художню і етичну висоту нашого «Кобзаря». Ми гадаємо, що Всеукраїнське державне видавництво приступить в найкоротшому часі до випуску цієї незвичайно цінної студії про Шевченка на українській мові.

Володимир Гадзінський.

«НОВА УКРАЇНСЬКА ПОЕЗІЯ». Збірник. Універсальна бібліотека ч. 7. Уложив М. Зеров. Київ 1920.

Така цінна, така дорога книга! Короткий підсумок української поезії, її інтересний шлях і ідейні змагання за час цих так важких в політичні, соціальні, національні і естетико-культурні зміни вартостей двох шерших десятиків літ 20 віку. Цеж так недавно двадцять, п'ять-надцять, десять, п'ять літ тому назад—і куди покотилося все наше життя, всі ідеали і змагання, ідеї і мрії, бажання і стремління. Через які страшні пороги історичних катаклізмів перекотилися схвильовані бурі життя, його всіх вирів і дивовижностей ці хвили людських пристрастей, любови і ненависти, холодної свідомости і божевілля, нещадного обрахунку і шалю, росприскувалися на них кошмарною парю людської крови і поту, грізним тучком розрушених лавин ідей і змагань на б-зодні перелому двох періодів цивілізації і культури, та тлі боротьби двох світів: капіталу і релігійних культур і комунізму.

Ми прожили за ці два десятки літ весь вершок буржуазно-релігійної культури, ми чули і чуємо на власній шкірі і душі страшний її злочин: свесвітню-імперіалістичну війну, ми проживаємо так безпосередно всі страхиття горажанської, клясової боротьби, що розгорілася по розвалі імперіалізму і капіталу. Сход Європи, ми стоїмо перед перед двообом двох світоглядів: 1) капіталістично-релігійного і 2) комуністичного, ми знаходимося між вістрями двох їх, на себе віднесених, кровавих мечів. І ці два світогляди тигнуть за собою це схвильоване людське муравинше, вир їх страшного двообю мете їх на всі сторони.

І куди ділася, куди скрилася ця пісня, ця сердечна, ця радісна і ясна, ця соняшна і промінєста донька Аполлона—куди пішла ця найкраща квітка людської душі—поезія?

Де скрилася на відголос могутніх, страшних звуків двообю? Чи може пішла на службу двом титанам і служить їм і додає сил? Чи може станула по стороні демона зла, гнету і неволі,—чи стала генієм волі і краси, стала духом Прометея нової культури, нових огнів цивілізації, нових шляхів колективного, людського духа?

Цеж питання, що дотикає так глибоко наше теперішнє життя, цеж проблема, яка висить нерозв'язаним питанням—сфінксом над його бурливим революційним моментом.

Яким шляхом ішла українська поезія слова, чого вона шукала, кудю ходила, звідкіля взялася?

І цю скриту картину життя, духового зма-

гання української поезії за час цих двох десятиків літ відіриває дещо згаданих збірник, він подає нам поодинокі кроки хорифеїв нашої поезії, на цьому бурливому шляху дозрівання соціального перевороту Європи в послидних двох десятиліттях.

Так короткий вступ—передмова до цієї книги тов. Зерова, але так багато сказав він на її 17 сторінках. Ми чуємо назвиска Вороного, Чернявського, Лесі Українки, Лещкого, Карманського, Олесея, Чущинки, Луцького, Маковея, Будяка, Рильського, Чернецького і др.

І десь вони так скоро прогомоніли, їх пісня доходить до нас, як з якогось прогомонілого світу, їх м'який ліризм, їх ніжні почування, їх естетична висота, їх так богата в краски і тони краса, стають якимись минулими, для нас дещо чужими, наївними, ми маємо почуття, що чуємо якусь любовну сердечну лісію, яку співає зачарована русалка на безлюдних, без життя скалах прогомонілого життя місяці, і ми бачимо, що це прогомоніле поле нам чуже, що ми його не жалуємо, ми за ним не тужимо, що ця пісня лишає слід минулого, яке ніколи не верне і не стане вже ніколи духовним змістом нашого нового життя.

Ми шукаємо чогось нового. Поезія вичислених поетів це відгук давнього світу, що потонув в глибоких хвилях революційного океану.

І вона нам малює лиш минуле, до якого ніколи не вернемо, вона лиш рідке, так рідке дає лиш світ, ранне проміння цього, чого шукає наша мова, наша революційна душа.

Але власне тому, що ми її находимо в збірнику «Нової Української Поезії», тому що ми серед цілого старого шмаття і крामу находимо нове, що ми в цих прогомонілих звуках находимо «прелюд»,—«увертюру», чи слід будучого революційного, власне тому так дорога ця книга.

Ми бачимо, читаючи цю книгу, наше минуле, це питоме наше так трудне, так шоневолене, так прибите, придушене, сіре українське життя. Бачимо тучу поетів за чимсь кращим вільним, гордим, радісним незнанням. Ми читаємо:

«Ворожі сили,
Життя земного,
Не загасили слява мрій,
Не загасили
Чуття святого
В душі закоханий мой.
Живу і мрію,
Але нікому,
Я слява мрій тих не насу,
В душі лелію
В собі самому,
Влакитну, чисту їх красу, і т. д.

(Ad astra, ст. 1 М. Вороний).

Або: Лілеями сумними, злогоокими,
Цвітуть в серці давні почуття.

(Лілеї, Ст. 2. М. Вороний).

Або: Десь високо над землею носить доля
наше щастя,
(Десь високо. Ст. 7. Дм. Загул).

Або: В царстві примар—вчисто блукаємо,
Правля литаємо в сонця і гмар.
(Наші едемї. Ст. 9. Дм. Загул).
Або зв'яже: Ой люди люди химерний смутку.
(Ст. 13).

В душі мой страшна порожня,
Як в зимній колії черня...
(Ст. 15. П. Карманського).

Або: Тихе царство, тихе царство,
Тихе царство злого сна...
Я не знаю, не згадаю—
Все згубив я, все забув,

I—отруений заснув!
(Ст. 62. Яків Савченко).

Або не так чудове, так чисте, так щире, Лесі Українко,

«Хотіла б я уплисти за водою,
Немов Офелія, увітчана, безумна.

Все далі, далі...

I дала би себе нести:
«Спускаючись в блакитня, ясну воду,
Все глибше, глибше»...
«I нічо не залишилося лиш ці пісні її:
Лиш ці мої квітки, що не пішли за мною.

На дво ріки...
Пили би далеко, аж «в яку сагу епо-
кійну» і там би залишились, ці її квітки,
що вона:
«Безумна рвала».

Там вони залишаться в вічному спокою.
(Ст. 103. Л. Українка: «Хотіла б»).

Ми знали цей світ, що родив такі настрої,
що казав поетам втікати від життя, що їх ду-
шу проганяв в чарівні краї уяви—в «блакит-
ну, ясну іх красу», що робив їх вловні чужки
серед кризису культури, між цим всім пер-
едвоєним світом, що ніс всі переддослідки
бурі і розвалу цивілізації і мав ім показати
всю нікчемність, всю безпартійність і неозна-
ченість їх солодких мрій, упоєнь і вічного,
безплідного шукання абстрактної, позаякиттє-
вої краси.

Відірваність від людської маси і життя, віз-
ворот перед його насильством, брутальністю і
неволею буржуазної культури і її аморальних,
антиетичних основ,—шукання в засвітах цьо-
го, що в життю і його брехлі годі було відшу-
кати і зловити, ці головні черти передвоєної
поезії з I десятиліття 20 віку. I воно повто-
рюється до сьогодні і, не даючи нам нічого по-
вого, стає прогомівним звуком, неінтересним
наріканням «на туго і мукі поетичкої душі»,
стає основою цього індивідуального, анархі-
стичного шукання в собі, з рівночасною уто-
мою життям, цим безпосереднім і невідступ-
ним товаришом його міщанської ситости.

I цей рис нашого життя—цю лєндіку міщан-
ських наспроїв, малює нам так влучно, з
цілою злобою іронії П. Карманський в віршу
«Шевченкове свято» (Ст. 19). Карманський див-
иться на цю бездушну голоту нашої інтелі-
генції, зібрану на Шевченківському святі і
каже до Тараса:

«Тай справді, най би ти прийшов сюда посто.
Таким, як волі ти проломлював кордон,
То наші молоді, зблядовані естета,
Вдяли б на тебе фрак, а ні: „Monsieur, pardon“
Вражав би їх чуття мужицькій стріє на тобі,
I горічаний дух і витертий кожух,
Вони рекли б: «Іди і покладися в гробі,
I хай війде на нас твій чистий, ясний дух».

Цей іронії, цього глуму богато находимо у
згаданих поетах. Але спитаймося, де вони пі-
шли, який вони вибрали шлях коли прийшов
могутній грім революції, коли прийшла хвиля,
де слово могло статися ділом, де з сильного по-
трясення воєнною заверхою і руїною зачина-
ється творити новий світ, нова пісня духа, но-
ві ідеї волі і краси.

Ці всі корифеї краси залишаються десь в
давнішому світі, вони не ідуть зі струєю, не ідуть
в вир і шал революції, ці поети знова втіка-
ють від життя, вони волють ца свій культур-
ний світ «блакитних мрій» або «золотоюких лі-
лей давніх почувань».

Вони десь розгубили себе, їх пісня рещо за-
мовчала.

Чистий дух Лесі Українки залишився як
слюмин упоєння і тиші перед великим пожа-
ром—але чи пішла вперед на шукання ново-
го досвія Вороного, Олеса, Чупринки, Луць-
кого, Маковей, Карманського, Пачовського,
Лепкого, Загула, Кримського.

Нам здається, що ні, і цю думку насуває як
раз «Збірник».

Це документ розвою духовости цілого поко-
ління поетів, і їх розсоєння на тлі цього куль-
турного розвалу, на шляху двобою між старим
а новим, між індивідуальним, егоїстичним і
колективним, альтруїстичним, між цивілізацією
капіталу і будущим комунізму.

Ми маємо сліди цієї трагедії, яку проживав
український нарід, скажемо просто робітничий
клас, що гине бездумно на всіх фронтах евро-
пейських бойовищ, в цьому вирі боротьби за
владу над світом, з якого воскресла опієсія
ідея волі, і зірвалися всі сили революції по-
неволеного класу.

Ми маємо цю таку трагічну картину понево-
леного раба, цього «українського Івана», що ги-
нув на всіх фронтах від Владивостоку по Три-
ест і Сицилію, від Бухари і Ташкенту по
страшні поля боїв французько-германського
фронту Бельгії і Шампани. Цю трагедію невин-
ної смерті поневоленого раба дає нам Ст.
Чарнецькай в своїому звісному:

Іване, без роду, Іване без долі!
Куди не ходів ти, чою не видав,
У спєку і стужу, у лісі і полі
Ти гинув, а славу сусід добрий взяв.
На єзрських заринах лягла твоя сила,
У млаці волинській твій гріб вже присів,
У серед Поділля єстріє могила,
Де впало в двобою, двох рідних братів,
Подільські берези й Покутські тополі,
Шумлять все по тобі, що марно ти впавав...
Іване без щастя, Іване без долі-
Ти гинув, а славу сусід добрий взяв...

(Ст. XI. Вступ. М. Зерова).

І ця чудова, вирвана з душі картина болю, і рівночасне прочуття скорі смерті, прямо видія будучого, так передчасно згаслого Володимира Кобилянського:

В мой душі глибоке плесо сліз,
Таке глибоке, як печаль народу,
З яким я жив, з яким тужив і ріс,
З яким вінок вінків—терновий ніс.

Од роду і до роду.
Це дзеркало моїх майбутніх днів,
Неначе приво на пісках пустині,
Я догорю без радісних снів,
Мене палить неублаганий гнів

При вході до святині.

(Ст. 21. «В мой дупі»).

Це свобідний, щирий і простий вплив почувань молодого душі, яка не бачила ще нового, але розуміла, що десь недалеко вже світає, що сходять ясні зорі волі.

І на стільки в наведених нами поетах лежить атрофія душі і утва через розвій індивідуалізму, то, видучаючи з поміж них Лесю Українку і ці два вірші Карманського і Чарнецького, бачимо веччовання давними ідеалами, бачимо переливання з пустого в порожне, бачимо духову неміч і старечу утому.

Доки бачимо, що ці поети і в життю не пішли вперед.

Вони залишилися до правому боці.

Це високо характерне і інтересне!

Вороний, Олесь, Рильський, Чупринка десь по там тому боці, революціонери Пачовський і Карманський вихали як заступники У. Н. Р. при папському престолі в Римі (натура веде вовка до ліса: Карманський був на геології—кажеється, навіть скінчив, а Пачовський—попівський син. Додаток автора). Ленкий десь в Кракові на польському хлібі, Маковей в Заліщиках (кажеється, помагав щиро більшовикам, як були в Галичині. Додаток автора), Луцький десь в Чернівцях—розбрелає братія по білому боці білогвардійщини і щось їм крила підірвало.

Чи часом не це, на що обурювався свого часу в своїм вірші «Шевченкове свято» Петро Карманський і що нагадує дуже нашу народню приповідку: «Не дай Боже з хлопа пан» або «Пани дрібоньки як мак, а уші як кашці».

Але це лиш частина цього багатого збірника. Це весь той старий врам давнього життя неволі і цього жовтоблакитного сентименталізму і міщанства, що каже шукати «злотооких, блакитних мрій» і відходити десь далеко, в тихі закутки егостичного «я», коли весь світ купається в крові, коли паде як скошено жито безмежне поле поневоленого чоловіка, коли триумфує весь світ кривди, насилля, неволі і гнету, коли родиться в душі мільонів страшний бунт маси, немезіс історії, коли:

Ударом зрушив комунар,
Ветонно-світові підпори,
І над розвіяністю хмар—
Червоні зорі.
Зорі.

(Ударом зрушив: Ст. 5 В. Еллан).

Коли починають горіти на повному розвалі культури і на мільонах невинних трунів пожари горожанської війни, коли встає мов буря червоний прапор помсти, коли воскресає дух Спартакуса і веде вперед мільони поневоленних до визволення і волі.

Коли загадає:

Париз про дні кривавого терору,
І гільотиня гострий ніж
В тумані близько.... Скоро, скоро.
(Ударом зрушив.... Ст. 5 В. Еллан).

В цьому менті починається нове життя. Ще-зає давня брехня, гине неміч «Ой люди смутку» або «Я не знаю, не гадаю—все забув я, все забув»...

Це встають в українському житті і поезії:
«Червоні зорі, зорі».

В цьому менті «замірають кобзарі» і таким дивним тоном інтелігентщини питається О. Олесь:

Ось ви в злиднях босі й голі,
А чи прагнете ви волі,
Чи готові до борби?
(Косять коси.... Ст. 47. О. Олесь).

В цьому менті «замірають кобзарі» давнього стилю, резніжені творці «злотооких, блакитних мрій» і тепер одно лишається їм:

Заснуть в могилі,
Життя з собою положити (?)
Згасить свічки давно зоглілі?
І в хаті вікна зачинити.

Хай стане тиша в мой хаті,
Хай прийде ніч і—буде тьма.
(Тепер одно... Ст. 64. Я. Савченко).

Сходять червоні зорі і «Багнєся барв» і
«Ожливуть серця екстази,
І проколю я їх навмисне,
Незрима кров із них хай бризне».

Каже спокійний і упертий Семенко, робить до шановної публіки «перське око» Пера, сідає собі найспокійніше в світі на дотеперішнє «свята святых», і хоч публіка бунтується, він уперто каже ще раз:

Мусимо ждати на нове.
Це вам дуже не подобається,
Але мусимо.

І каже дальше М. Семенко:

Я жду коли надійде хвиля,
І мою душу шідхвять бурун,
Я не люблю коли поруч—мила,
А під моїми ногами—грунт.
Мое серце прагне неістнующих квітів,
Мое серце квітів в болях шукань,
Я не сам, не сам на світі,
Моя буря у фарбах світань.

Сила мій динамічний сюжет.

(Я жду... Ст. 74 М. Семенко).

Шукає М. Семенко і жде, з могил Лесі Українки підносить її чиста, біла душа, вона вірить в будучність, вірить в нове, на яке жде М. Семенко, бо чути її голос:

«Так, ми раби, немає гірших нас».

І: «Нехайже ми раби, невідники продажні»
То: Хто були ті вояки одважні.

Що їх зібрав під свій прапор Спартак?..

(З «Невідничих пісень», Ст. 106 Л. Українка):

І це мільони, які так страшно потерпіли в
другому десятилітті 20 століття, це «плуг», що
врізується в землю, «чи то місто, дорога, чи
луг», це.

Вітер.

Не вітер-буря.

Трощить, ломає, з землі вириває,

За чорними хмарами,

(З блиском. Ударами).

За чорними хмарами мільон мільонів му-
скулястих рук...

(Плуг... Ст. 91 Т. Тичина).

І плуг іде в землю, криваві зорі встають,
«Наречена йде».

«Одчиняйте двері».

Всі шляхи в крові.

Незриданними сльозами,

Тьмами—

Дош...

(Одчиняйте двері... Ст. 94. П. Тичина).

Одчиняються двері і мільони мускулястих
рук риють «землю неначе кроті».

Двох їх бачило будучність мабуть силою
почуття смерті, це: В. Кобиллякський і В.
Чумак.

Перший кликав:

«Я догорю без радісних огнів»,
а другий бачить «червоні зорі Еллана», бачить
як ці, що «рлють як кроті», вони сіють:

«Буїні, червона квіти».

Як: Конають ранки земі.

Вдаримо гучно ми дзвонами,

Всесвіт обійде луна,—

Кинемо вільно, червоними,

Владирі світу з коронами,

Вже непотрібні ви нам.

Гаємо... Ст. 132. В. Чумак).

На ці слова, на ці червоні, нові слова жде
М. Семенко, вони заговорили і загасили смер-
тю двох молодих душ—але вони, ці нові чер-
воні слова, прийдуть, бо їх готовить огонь волі,
бо їх кресає з своїх аломів нещадний рух
життя, могутний огонь революції.

І це найважливіша сторінка короткої історії
двох перших десятиліть 20 віку, це основний
зміст, який нам дає збірник «Нової україн-
ської поезії».

Скінчилося старе, похонуло в кровавому мо-
рді війни, шпільо з вітрами і розсипалось без-
слідно серед лютих вірів соціальної бороть-
би—двоєю світоглядів.

Але ці вітри розносять нове насіння, вони
будуть нове життя, встають ці «червоні зорі»
Елланського і вже виростають на руїні, зга-
рищах і розвалі нові пелюстки червоних цві-
тів. Це поезія М. Семенка, Тичини, Кобилля-
цького, Чумака і, ідучи слідом їх думок, ідей,
почуваль, ми чуємо нове, живе, червоне.

І тому цей збірник я назвав «така цінна,
дорога життя».

На українській поезії залишив своє знамя
двоій двох світоглядів, і це є доказ, що вона
жива і що йде з цими хвилями, які несуть
нові основи життя, які шукають нових шля-
хів творчості, що ведуть в незнаний світ бу-
дучого, де гине індивідуум, де чекає самолюб-
не «я», і де родиться могутнє, колективне «ми».

Велику заслугу має тов. М. Зрив, це так
цінний прибуток! Лиш чому він дав так ба-
гато матеріалу з тамтого прогномічного сві-
ту, а так мало з цього нового, «де червоні
зорі».

А вони розгоріли сильним, нестримним по-
жаром і вони для нас важливіші, як ці, «що
заснули у могилі».

На цьому кінчимо нашу рецензію. Зверта-
ємо увагу наших читачів на цю інтересну
книжку і ми певні, що збірник «Нової Україн-
ської поезії» залишиться надовго інтересним
явищем хвилі і є новим доказом совісної пра-
ці Всевидачу Київщини.

Володимир Гадзінський.

Н. КРУПЬСКА. Про загально-освітні та про-
фесійно-технічні завдання позашкільної спра-
ви. Харків, 1920. Видання ред. вид. П. В.
Н. К. О. У.

Питання про взаємовідношення позашкіль-
ної освіти до професійно-технічної стоить за-
раз перед кожним свідомим робітником осві-
ти» зазначає увага Ред. Вид. П/В. Н. К. О. У.
Необхідно до цього питання віднести не остіль-
ко ж уважно, як критично. Ходить о обмір-
ування питання професіоналізації поза-
шкільної освіти.

Коротка брошура на 20 сторінках яка по-
дає інтересний зміст поглядів швейцарського
педагога Фридриха Ферстера і Отто Камфеза
зачинається введенням на шлях їх думок, які
зводяться до двох принципових поглядів,
як вказують:

1). На необхідність урівнення кваліфікова-
ного робітника від всякого утиску, залежності,
приневольення, які понижують його працездат-
ність та ініціативу.

2). На тенденцію сучасної техніки збільшу-
вати попит на висококваліфікованих і на
вузько-спеціалізованих робітників. Тов. Круп-
ська обговорює з початку свої праці і зазначає
вагу професійної технічної освіти, як основу
піднесення культури; майбутнє буде належати
цій нації, яка в найкращий спосіб зуміє зор-
ганізувати цю спеціальну освіту, яка уявляє
в собі об'єднання чистих наук і їх примінення
до життя—себ-то злука теорії з практикою.

Піднесення продуктивності праці залежить
від культурного і економічного становища ро-
бітників і рівночасно від цього, чи дана людя-
на є поставлена до праці, яка відповідає її
природній вдачі, чи ні.

Щоби дати людину поставити при праці, яка
відповідає його природній вдачі, треба кож-
дому дати діло по його здатностях, по нахи-
лах, по характеру. Для осягнення відповідного
характеру вибору установлена в Америці по
школах посада «Порадника по виборі фаху».
Щоро «Поради по виборі фаху» в Бостоні, іст-

жують для розроблення цього питання особливі комісії.

Ми бачимо, що на заході і в Америці, де в краях високорозвиненої індустрії, є два змагання:

1) Зробити професійну освіту не вузькою спеціальністю, як пр. Германія.

2) Використати для промисловості всі спеціальні здатності і талановитість робітників. Чи ці завдання відповідають також відсталім відносинам України і По її?

Після поглядів тов. Крушелької освіта робітника не повинна бути вузькоспеціальна, а має підготувати висококваліфікованих робітників, які вивчили певну галузь виробництва. В Україні і Росії істнує ще готово виробництво, ми стоїмо на прямих позадках великої промисловості. Тому після т. Крушелької у нас професійно-технічна освіта буде поки що зводиться до вузької спеціальності і до підвищення загальної кваліфікації.

Цей погляд має бути основою для способів організації позашкільної освіти в її політичному і науковому розумінню. Шлях художньої пропаганди і спеціальної освіти не лучиться безпосередньо з цією справою, хоч нерозривно зв'язані з нею.

Брошура подає способи і методи позашкільної освіти і підкреслює, що позашкільна освіта мусить іти зі струєю життя, вона мусить користуватися для своїх цілей раз війною, раз руїною, щоб несвідому і аполітичну масу робітництва впровадити в вир життя, втворити з нього свідомого члена даного колективу. В українських відносинах ми мусимо з надзвичайною увагою слідити за зв'язком між професійно-технічною і позашкільною освітою. При темній широкій народній масі вара цього зв'язку є надзвичайно велика.

Лиш при підвищенню загального рівня письменності, культури і свідомості народних мас, при глибокому розумінню питань праці і наукої організації промисловості ми зуміємо на Україні, а частинно і в Росії підготувати необхідний задовольняючий кадр кваліфікованих робітників.

І це є велике і надзвичайно важливе завдання всієї нашої громадської роботи.

Вол. Гадзінський.

ВТОРОЕ ВСЕУКРАИНСКОЕ СОВЕЩАНИЕ ПО ПРОСВЕЩЕНИЮ (17-25 августа 1920 г.). Харьков, 1920 г. Вид. Всеукраїнського Державного Видавництва.

Друга Всеукраїнська Народа по Народній Освіті в історії реформи школи і розвитку освіти на Україні займе досить видатне місце.

За всі свої приходи на Україну, Радянська влада ні разу не підійшла щільно до провінції в справі освіти, реформа школи не мала державної форми. В той час, як в центрі йшла робота по реформі освіти, периферія, не маючи зв'язків з ням і не одержувуючи директив, робила цю реформу на свій страх і ризик, користуючись часто лиш випадковим матеріалом і випадковими даними.

Тому не дивно, що в багатьох місцях робітники освіти скептично ставились до реформи школи. Початок налагодження освітньої справи у нас поклатала перша Всеукраїнська нарада. Вона дала багато матеріалу для другої праці Наркомоса і поклатала ґрунт для скликання другої наради.

Значіння другої Всеукраїнської Народи, яка захщила майже всю Україну—на ній було представлено 270 делегатів всієї губернії крім частини Поділля і Волині,—є в тому, що вона міцно зв'язала центр з периферією, зв'язувала справжній стан освіти у нас і твердо намітила ті шляхи, по котрим повинна йти далі освітня робота.

З вміщених в книжці багатьох дуже цінних даних можна ясно бачити сучасний стан роботи на місцях, а з промов учасників наради, котрі всі приведені цілком, можна чути, що і як впливало на реформу школи, які перепони стоять на цьому шляху, і те, що зробив керуючий центр.

Книжка ця необхідна для кожного робітника освіти, а тим паче для керівника.

Після прочитання неї в нього залишаться ясно і певне розуміння справжнього стану освіти у нас, завдань освіти в сучасній мент і тих шляхів, по котрим повинна йти, щоб ці завдання досягнути.

Взагалі, книжка робить гарне і приємне вражіння своєю ко,откістю і ясністю. Трошки незрозумілим в ній є лиш одне—чому наш Наркомос продовжує видавати російською мовою книжки, призначені для вжитку на Україні.

Л. Ю.

ЗБІРНИК ДЕКРЕТІВ, РОСПОРЯДЖЕНЬ, НАКАЗІВ ПО НАРОДНЬОМУ КОМІСАРІАТУ ОСВІТИ У. С. Р. Р. Випуск II. Харків, 1920 р.

Другий випуск Збірника—невеличка книжечка в 26 сторінок—містить в собі шість Народного Комісаріату Освіти по таким галузям: соціальному вихованню, професійній і позашкільній освіті. Між иншими дуже важливими розпорядженнями можна звернути увагу на «Обов'язковий репертуар», об'явлений Всеукр. Театр. Комітетом. Він має в собі певних допусків і рекомендацій.

Взагалі, вміщеними в собі матеріалами книжка зробить велику допомогу працівнику по народній освіті. Школа наш, що по технічним умовам книжка випущена в невеликій кількості—10 тис. примірників, чого, треба гадати, не вистарчить для всієї провінції.

Видава книжка дуже недбало, є багато помилочок в українській мові.

Л. Ю.

П. СТЕБНИЦЬКИЙ. Борис Грінченко. Нарис його життя та діяльності. Видавництво «Час», Київ, 1920.

Книжка Стебницького написана по случаю исполнившегося 23 апреля настоящего года десятилетия со дня смерти Б. Д. Гринченка. В книжке дан краткий очерк жизни и работы

как учительской, так и общественной этого крупного и педагога и общественника. Вся энергия Гринченка была направлена к тому, чтобы уничтожить пропасть между украинскою интеллигенцией и украинским народом. «Нарід не вірить інтелігенції і дивиться на неї, як взагалі на панів, що ладні його до віку держали в темноті і рабстві». Только культурно-просветительная работа в народе может расцвезть это недоверие, и к этой работе Гринченко зовет украинскую интеллигенцию.

— Правда одна з неволі нас вирве.

Желательно было бы также осветить и педагогические взгляды, которые выдвигал в своей работе покойный. А в этой работе было не мало ценных мотивов, хотя бы его призывы к гуманизации школы.

— Розум загине від дуги та дрюка,

А добрее слово—велика наука.

В. Родников.

Н. П. ВАГНЕР. Назки Кота-Мурлики. Вид. «Час», Київ, 1920.

В двух книжках даются такие сказки Кота-Мурлики: «Курялка», «Божка Нива», «Щастя».

Сказки Вагнера вообще отличаются большою художественностью и глубоким содержанием, иногда с значительным философским смыслом. Вместе с этим почти через все его сказки проходит глубоко пессимистический мотив, который начинает звучать с самого предисловия к полному собранию его сказок.

— «Сыро, серо, холодно. Со всех сторон серые зловещие тучи... Повсюду бесплодная земля, повсюду мертвые травы, потапливаемые в неравной борьбе за воздух и свет... Мира нет на земле. Кишит ожесточенная бивья, и тьма кругом, гнетущая убийственная тьма!»...

Вот несколько мотивов из этого предисловия. В виду сказанного, рекомендовать сказки Вагнера для детского чтения нужно с большою осторожностью.

В. Родников.

П. П. БЛОНСКИЙ. Трудовая Школа, ч. 1. Москва, 1919.

Л. Д. СИНИЦКИЙ. Трудовая Школа, ее принципы, зачи и идейные корни в прошлом. Харьков, 1919.

За последнее время на русском языке начали появляться оригинальные большие работы по трудовой педагогике. К числу таких книг относятся книги Блонского и Синицкого.

Первая часть книги Блонского посвящается разрешению вопроса о том, что такое трудовая школа. Труд, по пониманию автора, есть такой процесс между человеком и природой, в котором человек подчиняет природу своей воле, заставляя ее служить человеческим потребностям. Смысл труда в создании «потребительных ценностей», хотя самым характерным в труде автор признает не столько продукты труда, сколько орудия и способы труда. Эпохи в истории труда определяются именно тем, какие были орудия труда и как ими пользовались. Отсюда целью трудового воспитания является развитие в ребенке умения создавать из вещей

и явлений природы предметы, полезные для человека. Сущность трудового воспитания — постепенное овладение ребенком орудиями и техникой труда. Метод трудового воспитания — планомерно организованное управление ребенка в трудовой деятельности. Таким образом смысл трудового воспитания сводится к воспитанию сильного человека, владеющего орудиями господства над природой и подчиняющего ее пользе и нуждам человечества. Высшею формой труда является машинный труд. Машинный труд равенство в области труда и культуры. Поэтому только в век машинной индустрии возможно вполне реально говорить о единой трудовой школе для всего народа, о единой образовательной индустриально-трудовой школе. Эта школа есть дочь городской культуры, но она должна нести эту культуру в деревню. Т. о. автор приводит идею производительного труда и индустриально-трудового воспитания. Эту точку автор проводит и в двух остальных частях своей книги. Обе последние части носят практический характер, указывая, как организовать детский сад и трудовую школу первой ступени.

Книга Синицкого трактует вопросы трудовой педагогики шире. Блонского и в широкости более теоретической. В книге дается довольно обстоятельная история развития идей трудовой школы. Трудовая школа базируется автором всецело на основах социальной педагогики.

В. Родников.

А. Ф. ДЕ-ВАСКОНСЕЛОС. Новая школа в Бельгии. Москва, 1919.

По теории трудового воспитания писалось много, но для школьного работника в настоящее время особенно важны материалы касательно практического осуществления трудовой школы на деле. Книга Васконселоса и дает ему такие материалы. Здесь описывается практика школы уже организованной и имеющей опыт действительной работы. Описание начинается с местоположения школы и основания и потом дается подробное ознакомление с работами школы и ее порядками вплоть до указания числа учеников в каждом классе. Говорится о практике рефератов, постановке библиотечного дела в школе, организации экскурсий и пр. Материал, как видно, дается богатый, и на книжку необходимо обратить особенное внимание.

В. Родников.

Д. ДОВЖЕНКО. Букварь і читання для дітей. Ч. I і II у Полтаві, 1918 р.

Большая задача современности — ликвидация безграмотности на первую очередь выдвигает вопрос о букваре и книге для взрослых. В особенности важна вторая. Если мы и научим безграмотного читать, но не приучим его пользоваться книгой, не прихотим его к чтению, то мы рискуем столкнуться с рецидивом безграмотности: наш ученик без книги забудет то, чему научился, владеет в прежнюю безграмотность. Первая книга для чтения в этом случае имеет огромное, почти решающее значение.

Букварь Довженка составлен по звуковому методу (синтетический прием), по образцу русского букваря для взрослых П. А. Зюкова. На протяжении большей части курса автор держит ученика на чтении слогов и отдельных слов, что едва ли может поддерживать читательские интересы взрослого. Желательно бы испробовать в применении к обучению взрослых новый метод, который все больше начинает завоевывать места в школе.—американский метод цельных слов и предложений (русск. букварь «Словечко» Мирносоцкого).

Своей книге для чтения автор ставит две задачи: учесть интересы ученика-селянина и дать материал по возможности чисто художественный, избегая энциклопедически отрывочных сведений по географии, естествознанию и проч. Он вполне справедливо при этом полагает, что ученик, заинтересованный вопросами научного характера, будет искать их разрешения на соответствующих уроках и в соответствующих книжках. Задача автора нельзя не приветствовать и выполняет их автор с значительным успехом. Материал берется из лучших украинских писателей, располагается систематично.

Все содержание книги проникнуто любовью к родному краю, с призывом «волю народню гуртом рятувати».

— «Будем боротись і працювати,
щоб нам добутися долі!
Воля, освіта, рівність, братерство.
Збудять ізнов Україну,
Будем за цеє, браття стояти,
В бої стоять до загину!»

Все же при подборе материала следовало дать больше такого материала, который содействовал бы развитию классового сознания селянина. Следовало больше дать таких вещей, как прекрасная вещь С. Васильченка «Мужицька арифметика». В этом случае можно было использовать Винниченка, отчасти Чер-

касенька, Коцюбинського, Гринченка («Без хліба», «Хата»).

С внешней стороны издание (Полтавской Губернск. Народн. Управы) прекрасное.

В. Родников.

«ВІНОЧОК». Книжка для читання в класі. Вид. Полтавськ. Губ. Нар. Управи, у Полт. 1918. Низка I, II.

Настоящее издание представляет собою два сборника, из которых каждый в одной папке, дает ряд отдельных брошюр (в 1-й ч.—15 брош., во 2-й—10) для чтения в классе. Задача сборников дать школьникам «твори рідних письменників». В каждой книжке дается законченный рассказ, вполне доступный детям 2-3-й группы школы.

Подобраны рассказы очень удачно. Вот их названия: 1-я часть: 1. Б. Гринченко, Пастушки. і Стороженко, Вчи лінивого не молотом, а голодом; 2. Б. Гринченко, Украда; 3. Г. Галайда, Лист до мамусі; 4. Ефименкова, Свят-вечір; 5. Гринченко, Грицько; 6) М. Коцюбинський, Харита; 7. Гринченко, Кауули; 8. Думи; 9. Коцюбинський, Ялинка; 10. Байки; 11. Коцюбинський, П'ятизлотник; 12. М. Левицький, Щастя Пейсоха Лейдермана; 13. Вірші; 14. Д. Гордієнко, Кум-Хан; 15. В. Винниченко, Федько-Халамидник. 2-я часть: 1. Коцюбинський, Маленький артист; 2. І. Франко, Гринцева шкільна наука; 3. Думи; 4. П. Темченко, Злюдій; 5. Т. Бордуляк, Дяк Гриць; 6. Вірші; 7. Марко-Вовчок, Сестра; 8. Д. Маркович, У найми; 9. Леся Українка, Роберт Брюс; 10. Б. Гринченко, Одеса.

Новейшая методика обучения родному языку говорит, что наряду, а может быть даже вместо хрестоматии, с ее случайными отрывками, следует читать с детьми в классе законченные художественные произведения («вослитательное чтение»). «Віночок» как раз отвечает такой задаче.

В. Родников.

Від редакції.

Це число „Пролетарської Освіти“ виходить з двотижневим запізненням по причині непередбачених і від редакції незалежних технічних перешкод. Слідуюча книжка „Пролетарської Освіти“ вийде подвійним числом за грудень і січень як новорічне число на 1921 рік.

З М І С Т.

I. Освіта.

	стор.
<i>В. Гадзінський.</i> Пролетарська культура і релігійний забобони	1
<i>М. Паньків.</i> Книга і газета	7
<i>Л. Левитський.</i> Справа дитячого виховання	9
<i>К. Лебединцев.</i> Совместное обучение и его роль в деле социального воспитания	13
<i>В. Родников.</i> На пороге к делу	23

II. Мистецтво.

<i>А. Богданов.</i> Шляхи пролетарської творчости	27
<i>Йосиф Грїх.</i> З дороги	29
<i>М. Гмырев.</i> Стихи	31

III. Професійний рух.

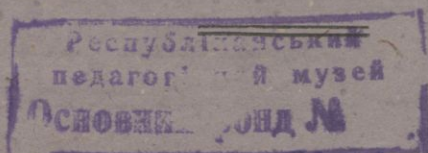
<i>В. Гадзінський.</i> З психічних настроїв робітників освіти Київщини	33
<i>В. Беляков-Бельський.</i> Ближайшие задачи Профсоюза	36
<i>В. Беляков-Бельський.</i> Организация уездных отделов Профсоюза	40

IV. Офіційний відділ.

Постанова ради Народніх Комісарів У. С. Р. Р. від 21 вересня 1920 р.	47
Циркулярний лист № 3	48
З'їзд завідуючих повітвідділами Наросвіти Київщини	49
Завдання повітвідділів Політпросвіти	52
Інструкція про порядок перетворення існуючих шкіл, закладів в сьомилітню єдину трудову школу	57
Пояснююча записка до неї	59
Інструкція для повітових кіно-секцій	60
Інструкція про дитячі садки	62
Інструкція про дитячі клуби	65
Інструкція про майдани	66
Загальний стан праці лікаря в дитячому садку	67
Постанова Наркомосвіти про педагогічні школи	68
Накази	69

V. Бібліографія.

<i>У. Ленін.</i> Лівий комунізм. Харків 1920 р.	72
<i>В. Гадзінський.</i> Проблема пролетарської освіти на Україні, Київ 1920 р.	72
<i>Д-р Альфред Ензен.</i> З життя українського поета Відень 1916 р.	72
Нова українська поезія Збірник. Уложив М. Зеров. Київ 1920 р.	74
<i>Н. Крупська.</i> Про загально-освітні та професійно-технічні завдання поза-шкільної освіти. Харків 1920 р.	74
Второе всеукраинское совещание про просвещение. Харків 1920 р.	78
Збірник декретів, розпоряджень, наказів по народньому комісаріату освіти У. С. Р. Р. Випуск II. Харків 1920 р.	78
Від редакції	80

35308

2958-жс

„Пролетарська Освіта“

являється бойовим офіційним органом Пролетарської Диктатури в справі Освіти і Профруху Київщини. Її завдання на шляху комуністичної революції: боротьба з дотеперішньою темрявою робітничого класу, витворення з громадсько-міщанських робітників Освіти свідомих борців за комуністичну ідею, розвал цього міщансько-демократичного гіпнозу і буржуазної гнилі, які ще володіють душами населення Київщини на тлі спадщини царських порядків капіталістичного ладу.

Творення основ пролетарської культури, нещадне змагання з всіма формами міщанської ідеології, контр-революційної демократії і релігійного обману, це плоскість, в якій мають боротися побідні ідеї комунізму.

„Пролетарська Освіта“

це культурне оружжя Пролетарської диктатури. Це куля червоноармійця освіти, спрямована в серце народньої темряви, пролетарської невідомости і презирства буржуазної культури. Це меч, що шляхом червоного прапора комуністичної революції нещадно різатиме всю брехливу ідеологію капіталістичного ладу.

„Пролетарська Освіта“

видається при співучасті всіх визначних робітників освіти і цих, ще несвідомих політично, культурників, які хоч ще не в силі скинути з себе шкіру громадського міщанства ідуть щиро на зустріч освітнім змаганням радянської влади.

„Пролетарська Освіта“

має п'ять відділів:

- 1) Освіта.
- 2) Мистецтво.
- 3) Професійний рух.
- 4) Офіційний відділ.
- 5) Бібліографія.

Редакція прохає надсилати всі матеріали в справах освіти і професійного руху для їх використання в журналі.

Відповідальний редактор:

Володимир Гадзінський.